

EESTI EVANGEELIUMI KRISTLASTE JA BAPTISTIDE KOGUDUSTE LIIT
KÕRGEM USUTEADUSLIK SEMINAR

Allan Helde

**EESTI EKB LIIDU KOGUDUSTE JUHTIDE KAITSETAHE, KRIISIVALMIDUS
NING SUHTUMINE RIIGIKAITSESSE:
USULISTE, MORAALSETE JA PRAKTILISTE TEGURITE ANALÜÜS**

Magistritöö

Juhendaja: Andres Saumets

Tallinn 2025

Olen kõigile lõputöös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõttelistele seisukohtadele ja muudest allikatest pärinevatele andmetele viidanud.

Sõnade arv (ilma bibliograafia ja lisadeta) 26 167

Autor: Allan Helde

Mai 2025

Abstract

The Defence Willingness, Crisis Preparedness, and Attitudes Toward National Defence Among the Leaders of the Union of Free Evangelical and Baptist Churches of Estonia: an Analysis of Religious, Moral, and Practical Factors.

A survey of 77 Estonian Evangelical Christian and Baptist Union (Eesti EKB Liit) congregation leaders reveals that their willingness to defend the nation is high but guided by moral conditions. Approximately 85–90% of respondents agreed that Estonia should offer armed resistance if attacked, indicating strong patriotic duty tempered by the conviction that force is justified mainly to protect innocent lives and freedom. Only a very small minority opposed armed defense on principled pacifist grounds. Personal readiness to participate in defense was similarly robust overall, yet a subset of leaders with pacifist leanings expressed ambivalence about using lethal force.

Notably, nearly all respondents indicated they would contribute to national defense efforts in some capacity: most preferred non-combat roles such as providing humanitarian aid, logistical support, shelter, or spiritual care, a consensus particularly pronounced among pacifist-minded leaders. Prior experience in military or emergency services (reported by 14% of the sample) was associated with unanimous support for armed defense and greater personal readiness to serve, suggesting practical experience bolsters confidence and reduces moral hesitation.

Congregational crisis preparedness was found to be uneven: roughly 40–45% of churches had recently engaged in crisis relief (notably aiding Ukrainian war refugees), yet few had formal crisis-response plans in place. Religious beliefs and moral values play a dual role in shaping attitudes, simultaneously instilling ethical constraints on violence and a strong sense of duty to defend the innocent and support the community. Overall, EKB leaders strive to reconcile Christian peace ideals with pragmatic responsibilities in national defense and crisis readiness.

Kokkuvõte

Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidu (Eesti EKB Liit) 77 koguduse juhi seas läbi viidud küsitlusest selgub, et juhtide kaitsetahe on kõrge, kuid seotud moraalse tingimustega. Vastajatest 85–90% nõustus seisukohaga, et Eesti peaks rünnaku korral relvastatud vastupanu osutama, mis näitab tugevat patriotismi ja arusaama, et jõu kasutamine on õigustatud eelkõige süütute elude ja vabaduse kaitseks. Vaid väike osa vastajatest väljendas põhimõttelist patsifistlikku vastuseisu relvastatud kaitsele. Isiklik valmisolek kaitsetegevuses osaleda oli üldiselt samuti tugev, ent patsifistliku kalduvusega juhtide hulgas ilmnes teatavat ambivalentsust surmava jõu kasutamise suhtes.

Peaaegu kõik vastajad olid valmis mingil moel riigikaitsele panustama. Enamus eelistas toetavaid rolle, nagu humanitaarabi, logistilise toe, varjupaiga pakkumine või vaimuliku nõustamise osutamine. Selline lähenemine on eriti levinud patsifistlike hoiakutega juhtide seas. Need, kellel oli varasem jõustruktuuris osalemise kogemus (14% valimist) toetas täielikult relvastatud kaitset ning nendel oli ka suurem isiklik valmisolek panustada. See tuleneb sellest, et praktiline kogemus tugevdab kindlustunnet ja vähendab moraalseid kõhkusi.

Koguduste kriisivalmidus osutus ebaühtlaseks. 40–45% kogudustest oli hiljuti tegelenud kriisiabiga (eriti Ukraina sõjapõgenike toetamisel), kuid formaalsed kriisivalmiduse plaanid olid olemas vaid vähestel. Usulised ja moraalsed väärtused mängivad hoiakute kujundamisel kahetist rolli: ühest küljest seavad nad vägivalda kasutamisele eetilised piirangud, teiselt poolt loovad tugeva kohusetunde kaitsta süütuid ja toetada kogukonda.

Kokku võttes püüavad Eesti EKB Liidu juhid ühendada kristlikke rahuideaale praktiliste kohustustega riigikaitse ja kriisivalmiduse valdkonnas.

Sisukord

Sissejuhatus	7
1. Taust ja probleemi püstitus	12
1.1. Ülevaade riigikaitse, kriisivalmiduse ja koguduse rolli omavahelistest seostest	12
1.2. Eesti EKB Liidu kontekst: miks on oluline uurida Liidu koguduste juhtide hoiakuid riigikaitse ning kriisivalmiduse teemadel	13
1.3. Töö aktuaalsus ja relevantsus Eesti kontekstis	17
2. Eesmärk ja uurimisküsimused	19
2.1. Eesmärk	19
2.2. Uurimisküsimused	20
3. Töö ülesehitus ja struktuur	21
4. Riigikaitse ja kaitsetahte mõiste sotsioloogilises ja religioosses kontekstis	23
4.1. Religioosse konteksti eripära kaitsetahte kujundamisel	24
4.2. Kristlikud väärtused: rahu, vägivallatus ja õiglus riigikaitstes	26
4.3. Usulised kogukonnad, ühtekuuluvustunne ja kodanikukohustus riigikaitstes	31
4.4. Usulised tõekspidamised ja praktilised kaitsevajadused: eetilised dilemmad	34
5. Kriisivalmidus organisatsioonides ja kogukondades	37
5.1. Kriisi mõiste	37
5.2. Kriisivalmidus ja selle komponendid	38
5.3. Kriisivalmiduse põhimõtted eri tasanditel	40
6. Koguduste ja koguduse juhtide roll kriisidega toimetulekul	46
6.1. Eesti kogudused maailmasõdade keerises	46
6.2. Praktiline roll kaasaja kriisiolukordades	47
6.3. Vaimne ja emotsionaalne tugi kriisides	48
6.4. Juhtide roll ja koostöö kriiside lahendamisel	49
6.5. Usuliste organisatsioonide roll kriisides: varasemate uuringute ülevaade	51
7. Uurimismetoodika	63
7.1. Uuringu disain ja valim	63
7.2. Küsimustiku ülesehitus	67
7.3. Andmekogumise protsess	71
7.4. Andmeanalüüsi meetodid	71
8. Uuringu tulemused	74

8.1.	Kaitsetahe	74
8.2.	Suhtumine riigikaitse	76
8.2.1.	Moraalsed ja usulised tegurid	79
8.2.2.	Praktilised tegurid	82
8.3.	Kriisivalmidus	85
8.4.	Seoste analüüs	87
8.5.	Kvalitatiivne analüüs (avatud vastuste teemad, tsitaadid)	91
	Kokkuvõte	96
	Bibliograafia	109
	Lisad	120

Sissejuhatus

Artur Adson kirjutab oma mälestusteraamatus:

„Aga kurvim päev meie Stokholmis elamise paarist kuust oli siis, kui teine maailmasõda lõppes, s.o 7. mail 1945, ja kui Stockholm sel puhul hullusti juubeldas. Vaatasime seda hõiskamist ja tralli pealt Regeringsgatani kõrgelt viaduktilt alla Kungsgatanile. Noorsugu liikus mööda tänavat suurtes troppides ja seistes veoautodel. Lehvitati Rootsi, Taani ja Norra lippe. Ja kisas see noorus ning laskis end minna — see oli nende panus lõppenud maailmasõja kohustustesse ja koledustesse /.../ Meie vaatasime seda karnevalitaolist lõbutsemist pealt sõnatult ja vaikides, sest meie maale see päev rahu ei toonud.”¹

Teema valik ei ole sündinud mittemillestki, see on olnud segu isiklikest, perekondlikest, sotsiaalsetest ja poliitilistest teguritest.

Olen sündinud 1971. aastal ja kasvanud üles pastori lapsena. Minu isa kaotas 19-aastasena, esimesel sõjasuvel teises maailmasõjas oma parema jala, ta oli näinud sõja koledusi ja hiljem istunud poliitilise paragrahviga kaks aastat Patarei vanglas. 1970-ndatel leidis Tallinnas aset mitu vaimulikku äratusliikumist, näiteks Tallinna Metodisti koguduses Sela ja Oleviste koguduses Effataa. Mõlemad kogudused olid KGB teravdatud tähelepanu all, millest kirjutab pikemalt Allan Kroll oma diplomitöös „Effataa ärkamine“.² Sela ärkamisliikumise mõjud jõudsid ka Pärnu Metodisti kogudusse. Minu isa sai pastorina samuti kogeda KGB tagakiusu ja ülekuulamisi, nii et isegi KGB major Valdur Timusk isiklikult võttis vaevaks ülekuulamistel osaleda. Sellest kirjutan pikemalt oma diplomitöös „Noortetöö Pärnu Metodisti koguduses 1970. aastatel.”³

Kodustes vestluses oli tihti aruteluks okupatsioonivõimu ja kiriku vaheline konflikt. Rahu oli näiline ja koguduste jaoks ei lõppenud kriisiolukord teise maailmasõja lõpuga. Eri

---

¹ Artur Adson, *Lahkumine*, (Tallinn: Eesti Raamat, 1994), 92.

² Allan Kroll, „Effataa ärkamine“, diplomitöö (Tallinn: Eesti Metodisti Kiriku Teoloogiline Seminar, 2006).

³ Allan Helde, „Noortetöö Pärnu Metodisti koguduses 1970. aastatel“, diplomitöö (Tartu: Kõrgem Usuteaduslik Seminar, 2011).

aastakümnetel muutus ainult kriisi iseloom. Lisaks kriisi teemale heietati mälestusi Eesti vabadussõjast, esimese vabariigi ajast ja siis kaotatud vabadusest – unistusest vabast Eestist... Kõik sellised jutuajamised on hoidunud elus patriotismi pisikut ja teadmist, et kriisiolukord võib võtta taas uue vormi, milleks peab valmis olema.

Liitusin Kohila Baptistikogudusega 1989. augustis, sama aasta novembris mobiliseeriti mind Nõukogude Liidu armee ajateenistusse. Läksin sinna noore kristlasena – vaadetelt idealistliku patsifistina. Olin veendunud, et mina sõjaolukorras inimest relvaga ei ründa. Mind kui kristlast kuulati ka üle. Mälestused sellest on hägused, kuid meenub seisukoht, mida väljendasin vastuseks küsimusele „Mida ma teeksin, kui minu perekonda rünnatakse relvaga?” Tsiteerisin Jeesuse vastust Peetrusele:

„Siis ütles Jeesus talle: „Pista oma mõõk tuppe tagasi, sest kõik, kes mõõga tõmbavad, mõõga läbi hukuvad.” (Mt 26:12)⁴

Lisasin, et mina astuksin relva ette ja ütleksin, et esmalt peavad nad mind tulistama. Nagu vastusest selgub, ei olnud ma kriitiliselt analüüsinud oma seisukohtade tagajärgi. Näiteks, mis kasu on minu perekonnal sellest, kui suren sellisel kujul märtrisurma? Miks ma arvan, et minu ohvrisurm neid päästaks?

Hilisematel aastakümnetel taasiseseisvunud Eestis on minu seisukohad olnud vaikes muutumises, vaatasin nõutult uudiseid Krimmi annekteerimisest, ja mu lõplik seisukohtade ümberhindamine saabus Venemaa täiemahulise sissetungi ajal Ukrainasse. Kogudus, mida olen pastorina teeninud alates 2015. aastast, võttis vastu mitu Ukraina põgenike perekonda ja majutas neid kirikuhoones terve aasta, lisaks on perekondi, keda kogudus on aidanud Eestis eluga kohanemisel. Nende inimeste lood tekitasid tugeva reaktsiooni ja piinlikkustunde oma kunagise patsifistliku veendumuse pärast. See oli nagu äratuskell, mis sundis põhjalikumalt tegelema kriisiolukorras toimetulekuga ja võimalusega panustada riigikaitse – mida lähemale jõuab rindejoon, seda vähem leidub kristlaste hulgas patsifiste.

---

⁴ Selle Matteuse evangeeliumis kirjutatu ütles Jeesuse hetkel, kui Peetrus haaras mõõga, et kaitsta Jeesust Ketsemani aias tema vangistamise ajal. Kirjakoht rõhutab, et vägivald sünnitab vägivalda, ning kutsub üles vägivallatusele ja rahu otsimisele. Paulus õpetab, et kristlase võitlus pole inimeste vastu, vaid vaimsete kurjuse jõudude vastu. Ta kutsub usklikke üles kandma Jumala täielikku sõjavarustust, kasutades näitlikustamiseks I sajandi Rooma sõjamehe varustust: tõevööd, õiguse soomusrüüd, jalanõudeks valmidust evangeeliumi kuulutada, usu kilpi, päästekiivrit ja vaimumõõka, mis on Jumala sõna. (Ef 6:10–20)

Kui veel mõned aastad tagasi tundus, et teine maailmasõda saab lõplikult läbi siis, kui enam ei ole järel sõja ajal sündinud põlvkonda, saabus 2022. aasta 24. veebruaril teadmine, et nostalgilised nõukogude aja mälestused ja meie vanemate läbielatud sõjaaja hirmud tulevad meie lapsi kummitama juba meie eluajal. Nõnda on juba mõnda aega ainult vaimulikku sõjapidamisega tegelenud ja vaimset arsenalit kasutanud kogudus sunnitud uuesti mõtlema, kuidas võidelda ühes käes nn kahe teraga mõõk ja teises käes RAHE⁵.

Eesti EKB Liit – kas patsifistlik või patriootlik kogukond

Nõnda siis kostabki kristlaste väitlust õiglase sõja teemal mõlemat poolt, igaüks õigustab ennast, sõltuvalt sellest, millises infoväljas keegi elab, või milline on olnud kellegi vaimulik lastetuba. Kui taandada teema ainult personaalse südametunnistuse küsimuseks, siis paratamatult on vaid vähestel oma kindel seisukoht ja ikka vaadatakse koguduse juhtkonna ja pastori poole – millised on meie, karjaste soovitusel või meie koguduste liidu soovitusel.

Jakob Remmel ja Meego Remmel (2021) märgivad oma artiklis, et COVID-19 pandeemia ajal ilmnemise Eesti kogudustes vastandlikud hoiakud riigi kehtestatud piirangute suhtes. Üldiselt valitses eriolukorra ajal kirikutes „üksteisemõistmine valitseva olukorra suhtes“⁶ – see viitab sellele, et paljud kogudused kohandusid riiklike korraldustega ega soovinud minna vastuollu Piibli õpetusega, mis rõhutab kuulekust valitsusele (Rm 13:1). Samal ajal ilmnemise ka teistsugune suhtumine: mõnes koguduses jätkati salaja kogunemist, sest piiranguid tajuti usuvabaduse rikkumisena. Sellise vastuhaku õigustuseks viidati vabadusele Kristuses (Gl 5:1), rõhutades vajadust säilitada usuline vabadus ka riikliku surve all⁷.

Ukraina vabakogudused olid enne 2022. aastat valdavalt patsifistlikud, tänaseks on olukord vastupidine⁸. Kaldun arvama, et meie vaimulikud tõekspidamised kõnealusel teemal võivad olla sarnased Ukraina kristlaste omadega ja sõltuda rindejoone kaugusest. Sama fenomeni kirjeldab Soome kirikuõpetaja Olav Vallen-Sendstad, kes meenutab, kuidas temas olev patsifist suri, kui Saksamaa vallutas 1940. aastal Norra⁹.

---

⁵ LA-R20-RAHE-143 – 5,56 mm kaliibriga Eesti Kaitseväes kasutusel olev automaatrelv.

⁶ Jakob Remmel ja Meego Remmel, „Koroonakriisi eelse ja järgse (vaba)kogudusliku elu arengukohtadest Eestis“ – *Usuteaduslik Ajakiri* 79, nr 1 (2021), 79–107.

⁷ *Ibid.*, 102.

⁸ Peter Penner, „Luuka Evangeelium ja Apostlite Teod“, arutelu loengus, (Tallinn: Kõrgem Usuteaduslik Seminar, 2024).

⁹ Olav Vallen-Sendstad, *Voiko kristitty olla sotilas* (Kauniainen: Perussanoma Oy, 2011), 15–16.

Sõda ja rahu on teema, mis kerkib kogudustes üles ennekõike seonduvalt vaimuliku võitlusega:

„Võidelge, et minna sisse kitsast uksest.” (Lk 13:24)

„Meil ei tule ju võidelda inimestega, vaid meelvaldade ja võimudega, selle pimeduse maailma valitsejatega, kurjade taevaaluste vaimudega.” (Ef 6:11)

Seega, kristlik identiteet võib paista üsna sõjakana ja altina võitlusse astuma. Kui aga tuua sõjapidamine füüsilisse maailma, sõltub tegutsemine vastavalt sellele, kuidas Piiblit tõlgendatakse. Ideaal on olla rahu tegija (Mt 5:9) ja nii kaua, kui reaalne lahingutegevus on piisavalt kaugel, võib see õnnestuda üpris hästi. See aga ei takista rõõmustamast, kui Iisrael teeb eduka vastulöögi Hamāsile, mille käigus hukuvad paratamatult ka tsiviilisikud¹⁰.

Milline on aga koguduste liikmete tegelik valmisolek panustada riigikaitsele ja mil määral nad seda teeksid, on jäänud arusaamatuks. Eesti lähiajalooos on kristlased püüdnud neis küsimustes hoiduda hinnanguid andmast või pooli valimast, kuid tajutava ohu lähenemisel puudutab seni kellegi teise sõda järjest rohkem ka Eesti kristlaste hinnanguid ja valikuid.

Vana Testament räägib sõjast kui millestki iseenesestmõistetavast – see on igapäevaelu lahutamatu osa. Sõda ja usk on kogu Iisraeli ajaloo jooksul olnud tihedalt seotud: sõda usu puhtuse eest, karistussõda või lõpuaja sõda¹¹. Ka Uus Testament ei paku palju lootust, et praeguses maailmas tuleb rahuriik, pigem vastupidi, sest Jeesus ise ütleb:

„... rahvas tõuseb rahva vastu ja kuningriik kuningriigi vastu.” (Mt24:7).

Nõukogudeaegne Eesti ajalookäsitlus on mitme põlvkonna mälusse kodeerinud narratiivi kristlusest kui mõõgaga toodud võõrusust, mis elab oma elu. Ei saa ka eitada, et lugedes Vana Testamenti, saaks Jumalast rääkides tuua palju näiteid, kuidas on konflikte lahendatud ja patust vabanatud patsifismi põhimõtteid rakendades. Kuigi Uues Testamendis käsib Jeesus oma

---

¹⁰ Kristluse suhe Iisraeliga põhineb peamiselt Piibli arusaamal, et Iisrael on Jumala valitud rahvas ning selle kaudu on Jumal andnud maailmale Jeesus Kristuse (Rm 9:4–5). Kristliku teoloogia kohaselt pole Jumal loobunud oma tööstest Iisraelile, mida Paulus kirjeldab roomlaste (Rm 11:1–2). Mitmed kristlikud voolud, eriti evangeelsed protestandid ja karismaatilised liikumised, rõhutavad tugevalt Iisraeli riigi tänapäevast rolli Jumala päästeplaanis ning tunnevad erilist vaimset sidet tänapäeva Iisraeli riigiga. Autori märkus.

¹¹ Thoralf Gilbrant, *Iso Raamattun Tietosanakirja VI* (Aalborg: Aalborg Stiftsborgtrykkeri A/S, 1991), 150.

vaenlast armastada (vt Mt 5:44), on inimkonna ajalugu ühtlasi sõdade ajalugu, mille sisse on pikitud vaid üksikud hetked maailmas, kui ei ole olnud kusagil relvastatud konflikti.

Kristlasest patsifist ei saa keelduda relvakandmisest pelgalt põhjendusega, et ta ei taha olla sõdur. Isegi kui tegemist on südametunnistuse küsimusega, peab see olema põhjendatud pühakirjaga, mis on kristlastele juhiseks selliste valikute puhul.¹²

Radikaalne vägivallatus vs. õigustatud kaitsesõda tekitavad kristlaskonnas tugeva pingevälja. Kiriku õpetus tunnistab mõlemat traditsiooni: Vatikani II kirikukogul välja kuulutatud pastoraalne konstitutsioon *Gaudium et Spes* toob esile, et kristlikus pärandis on sügavalt juurdunud nii vägivalla täielik hülgamine kui ka sõja piiratud õigustamine¹³. Paraku on neid vastandlikke põhimõtteid praktilises olukorras võimatu samaaegselt täiel määral järgida – usklikel tuleb paratamatult teha valik, kumba väärtust konkreetses kriisis eelistada. Just see ideaalide konflikt – ühelt poolt kutse mitte kätte maksta ega tasuda kurja kurjaga, teiselt poolt kohustus seista vastu ülekohtule ja kaitsta nõrku – seab koguduste juhid ja liikmed keeruliste eetiliste otsuste ette. Nii on sõja ja rahu küsimustes sageli tegemist moraalse dilemmaga, kus iga valik näib paratamatult ohverdavat mõnd kristlikku väärtust.

---

¹² Vallen-Senstad, *Voiko kristitty olla sotilas*, 12–14.

¹³ Fred Kammer, „Catholic Social Thought and War“, *A Faith That Does Justice, Inc*, 9. veebruar 2021, <https://faith-justice.org/catholic-social-thought-and-war> (vaadatud 3. aprillil 2025).

1. Taust ja probleemi püstitus

Selles peatükis antakse ülevaade magistritöö laiemast taustast ning püstitatakse uurimisprobleem, keskendudes Eesti julgeoleku- ja kriisivalmiduse kontekstile ning koguduste rollile selles. Samuti selgitatakse, miks on oluline uurida Eesti EKB Liidu koguduste juhtide hoiakuid riigikaitse ja kriisivalmiduse küsimustes.

1.1. Ülevaade riigikaitse, kriisivalmiduse ja koguduse rolli omavahelistest seostest

Eesti ühiskonna julgeoleku- ja kriisivalmiduse küsimustes on viimastel aastatel aina enam tähelepanu pööratud ühiskonna valmisolekule ja toimimisele kriisiolukorras. Riigikaitse arengukava 2017–2026 juhib tähelepanu vajadusele kaasata erinevaid võimekusi nii avalikust, era- kui ka kolmandast sektorist ja nõnda tagada elanike tegelik valmidus mistahes sündmustega toimetulekuks¹⁴. Riigikaitse arengukava 2022–2031 üks eesmärkidest on kümne aastaga ellu viia sõjalised ja mittesõjalised võimearendused, mis tagavad riigile võime reageerida potentsiaalsetele ohtudele¹⁵. Sest erinevad ohud (sõjalised konfliktid, looduskatastroofid, küberrünnakud jt) võivad puudutada ühiskonna erinevaid sfääre korraga.¹⁶

Kogudused on ühiskonna olulised tugistruktuurid, mille roll riigikaitstes ja kriisivalmiduses võib olla märkimisväärne. Usulistel organisatsioonidel on tugevad sotsiaalsed võrgustikud ja organisatsiooniline struktuur, mis võimaldab neil kriisiolukorras kiiresti mobiliseeruda ja pakkuda kogukonnale väärtuslikku abi. Koguduste tegevus võib hõlmata vaimset tuge, humanitaarabi, psühhosotsiaalset toetust ja praktilist abi (näiteks evakuatsioonide korraldamine, toidu ja peavarju pakkumine).

---

¹⁴ „Riigikaitse arengukava 2017–2026“, Riigikantselei, viimati muudetud 2017, https://kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/rkak_2017_2026_avalik_osa.pdf (vaadatud 5. veebruaril 2025).

¹⁵ „Riigikaitse Arengukava 2022–2031“, Riigikantselei, viimati muudetud 2022, <https://riigikantselei.ee/sites/default/files/documents/2022-02/Riigikaitse%20arengukava%202022%20-%202031.pdf> (vaadatud 5. märtsil 2025).

¹⁶ Aarne Ermus, Jaan Murumets, „Kriis, oht ja risk“ – *Sõjateadlane* nr 15 (2020), 92.

Seega on koguduste kaasamine riigikaitse- ja kriisivalmiduse süsteemi oluline mitte ainult praktiliste lahenduste poolest, vaid ka ühiskondliku sidususe ja ühtekuuluvuse tugevdamiseks kriisiolukordades.

1.2. Eesti EKB Liidu kontekst: miks on oluline uurida Liidu koguduste juhtide hoiakuid riigikaitse ning kriisivalmiduse teemadel

Usulised organisatsioonid, sealhulgas Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit (edaspidi liit), moodustavad siin olulise osa kodanikuühiskonnast, sest nad on tihedalt seotud kohalike kogukondadega, neil on püsiv struktuur ning nende juhte nähakse sageli vaimsete ja moraalsete suunanäitajatenä. Samal ajal tõstavad usulised tõekspidamised, näiteks rahuarmastus ja vägivallavastatus, esile moraalseid ja teoloogilisi dilemmasid, mis võivad kaitsetahte või riigikaitstes osalemise otsuseid mõjutada¹⁷.

Koguduste juhid on tihti kohalikes kogukondades arvamusiidrid, kelle vaimne ja eetiline seisukohavõtt võib mõjutada liikmeskonda nii individuaalsel kui ka kogukondlikul tasandil. Seetõttu on siinse magistritöö fookuses just liidu koguduste juhtide kaitsetahte, kriisivalmidus ja hoiakud riigikaitse suhtes. Töö käsitleb nii religiooside (teoloogilised põhimõtted, patsifistlikud ja rahuarmastuse tõlgendused), moraalseid (õigluse, vastutuse ja vägivallavastase eetika küsimused) kui ka praktilisi tegureid (koguduste reaalne valmidus kriisiolukordades tegutseda, koostöö riigiasutustega, organisatsioonilised ressursid).

Liidu ajalooline kujunemine

Liit on tänapäeval Eesti suurim vabakoguduste ühendus¹⁸. Liidu juured ulatuvad 19. sajandi lõpu vaimuliku ärkamise aega, mil paljud eestlased igatsesid isiklikku ja lihtsat usku. 1882. aastal asutati Ridala Priikogudus – esimene iseseisev priikogudus Eestis. Peagi järgnesid esimesed baptistikogudused: 1884. aastal rajati kogudus Haapsalus, Kärđlas, Tallinnas ja Pärnus. Järgnevatel kümnenditel levis baptistlik liikumine üle Eesti, äratades elava muusika- ja pühapäevakoolitöö ning ulatusliku kirjastustegevuse. Baptistikogudused saavutasid 1900. aastal ametliku tunnustuse iseseisva liiduna. Samal perioodil kujunes ka teine evangelikaalne

---

¹⁷ Andres Saumets, „Kristlaste valikud rahuevangeeliumi ja mõõga vahel. *Bellum-iustum*-õpetuse ajaloolis-teoloogilisest kujunemisloost“ – *KVÜÕA toimetised*, nr 4 (2005), 48.

¹⁸ „Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit“, Vikipeedia, viimati muudetud 13. jaanuar 2025, https://et.wikipedia.org/wiki/Eesti_Evangeeliumi_Kristlaste_ja_Baptistide_Koguduste_Liit (vaadatud 10. veebruaril 2025)

liikumine – Evangeeliumi Kristlaste Vabakogudused –, mis sai alguse 1905. aastal Tallinna ärkamisest juudi päritolu äratusjutlustaja Johannes Rubinovitši juhtimisel. Esimene selle suuna kogudus asutati 1910. aastal, liikumise juhiks tõusis Eduard Lilienthal. 1930. aastate lõpuks ühinesid ka Eestis tegutsenud nelipühikogudused evangeeliumi kristlaste vabakoguduste liiduga, sest iseseisva nelipühiliikumisena polnud toona lubatud jätkata. Seeläbi kandusid nelipühilaste rõhuasetused – näiteks avatus Püha Vaimu vahetule toimimisele – edasi vabakoguduste traditsiooni¹⁹.

Teise maailmasõja järel toimus Eesti vabakoguduste maastikul murrang: 1945. aastal ühendati okupatsioonivõimude survele neli seni eraldi tegutsenud vabakiriklikku liikumist – baptistid, priilased, evangeeliumi kristlased ja nelipühilased – ühtseks Eesti NSV Evangeelium Kristlaste-Baptistide Usuühenduseks. Selle sunnitud ühendamise tulemusel tõttu pidi liit kujunema erinevate koguduste nn sulatusahjuks – nii on märkinud kirikuloolane Toivo Pilli –, aidates kujundada ühist enesemõistmist väga eripalgeliste vabakoguduste vahel. Nõukogude Liidu perioodil tegutses liit küll piiratud tingimustes, ent säilitas kogudustevahelise koostöö ja vaimuliku elu järjepidevuse. 1979. aastal algatati noortele suunatud üle-eestilised Piiblipäevad, mis said traditsiooniks. 1980. aastatel hakkas leevenduse taustal uuesti elavnema laste- ja noortetöö ning diakoonia. Usuvabaduse saabudes taastati 1988. aastal kogudustes pühapäevakoolid ja noortetöö ning hakati Soome ja Rootsi kristlaste toel abistama kohalikke puudustkannatajaid inimesi. 1989. aastal taasavati vaimulike koolitamiseks Kõrgem Usuteaduslik Seminar. Sama aasta detsembris taastati liidu iseseisev organisatsiooniline järjepidevus – 9. detsembril 1989 loodi senise liidu baasil uus Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit, kuhu kuulus tol hetkel 80 kogudust kokku 5793 liikmega. Liit oli ühtlasi üks Eesti Kirikute Nõukogu asutajaliikmeid 1989. aastal. Taasiseseisvusaja alguses rajati liidu juurde ka eraldi tööharud: 1991. aastal loodi sotsiaaltöö keskus Sõbra Käsi (praegu tuntud nimega Sõbralt Sõbrale) ning Noorsootöö Keskus. Liit ühines 1991. aastal Euroopa Baptisti Föderatsiooniga, taastades sidemed rahvusvahelise baptistiliikumisega²⁰.

Tänapäevaks on liit kujunenud aktiivselt koostööd tegevaid kogudusi koondavaks orgaaniliseks võrgustikuks. Liitu kuulub 85 kogudust kokku 6532 täiskasvanud liikmega (01.01.2025 seisuga)²¹. Liidu liikmeskonda kuuluvate koguduste ümber on lisaks tuhanded kaastöölised,

---

¹⁹ „Liidust ja ajaloost“, kogudused.ee, <https://kogudused.ee/ekb-liit> (vaadatud 11. veebruaril 2025).

²⁰ *Ibid.*

²¹ „Ühes Vaimus kutsutud. Elust ja teenimisest aastal 2024“, EEKKB Liidu aastakonverents „Kasvujõud“ 25.–26. aprillil Rakveres.

noored ja lapsed, moodustades umbes 10 000 inimesest koosneva usulise kogukonna. Liidu eesmärk on aidata kogudusi vaimulike töötajate ettevalmistamisel, korraldada ühiseid suvefestivale ja missioniüritusi ning teha koostööd nii Eesti kirikute peres (nt Eesti Kirikute Nõukogu kaudu) kui ka rahvusvaheliselt (nt Euroopa Baptistiföderatsiooni kaudu). Ühiste väärtustena rõhutatakse liidus isiklikku pöördumist ja Uue Testamendi õpetusele vastavat eluviisi, kristlaste osadust kogudusena ning iga uskliku vastutust evangeeliumi kuulutamisel, samuti südametunnistuse vabadust. See pärand peegeldab liidu ajaloolist teket ja arengut alates 19. sajandi äratusliikumistest kuni tänase päevani ning on olulise tähtsusega mõistmaks koguduste juhtide hoiakuid ja nende uurimise konteksti²².

Erinevused teistest Eestis tegutsevatest konfessioonidest

Liidu identiteeti iseloomustavad mitmed jooned, mis eristavad teda traditsioonilistest kirikukonfessioonidest (nt luteri, õigeusu, metodisti ja katoliku kirik) Eesti religioosel maastikul. Baptistlik traditsioon rõhutab algusest peale tugevalt usu- ja südametunnistuse vabadust. Liit kui selle traditsiooni kandja Eestis peab keskseks põhimõtteks, et iga inimene saab oma usulised veendumused vabalt kujundada ja nende järgi toimida ilma riikliku või kirikliku sunnita. See tähendab, et nii usupraktikas kui ka eetilistes dilemmades – sealhulgas suhtumises riigikaitse ja relvakonflikti – austatakse iga uskliku isiklikku südametunnistuse vabadust. Baptistliku ideaali kohaselt ei pea liit õigeks nõuda kõigilt liikmetelt ühesugust hoiakut sellistes vaidlusküsimustes; pigem antakse ruumi seisukohtade mitmekesisusele, eeldusel et igaüks lähtub oma veendumustes pühakirjast. Selline vabadusprintsip on ühtlasi tähtis lähtekoht siinse magistratöö keskse küsimuse, „Kuidas suhtuvad liidu koguduste juhid riigikaitse ja sõjalisel konfliktis?“ uurimisel. Nagu hilisem analüüs näitab, peegeldavad vastajate hoiakud sõja ja rahu teemadel suuresti just seda baptistlikku rõhuasetust südametunnistuse vabadusele: paljud juhid hoiduvad rangete ühisjäreltulemuste dikteerimisest ning on seisukohal, et lõppastmes on relvakandmise või sellest keeldumise otsus iga uskliku südametunnistuse küsimus Jumala ees.

- **Koguduslik korraldus.** Liit on vabakoguduslik ning selle juhtimisstruktuur erineb hierarhilistest kirikutest oluliselt. Iga kogudus tegutseb iseseisva mittetulundusühinguna, mis valib oma vaimulikud juhid ning korraldab siseelu kohaliku koguduse liikmete otsuste alusel

---

²² Kogudused.ee, „Liidust ja ajaloost“.

(kongregatsionalistlik kirikukorraldus)²³. Kogudused ühinevad liidus vabatahtlikult, säilitades oma autonoomia. Liidu liikmeks astumine ja sealt lahkumine toimub koguduse otsusel ning liit ise eksisteerib koguduste ühise koostööorganina, mitte neid hõlmava kirikliku hierarhiana²⁴. Liidu kõrgeim otsustusorgan on liikmeskoguduste esindajate konverents, kus iga kogudus osaleb delegaatide kaudu vastavalt oma liikmete arvule²⁵. Seega toimib juhtimine alt üles ja demokraatlikel põhimõtetel. See erineb näiteks luterlikust kirikust, mida juhivad piiskopid ja kirikukogu (episkopaal-sinodaalne kirikukorraldus), või õigeusu kirikust, mille struktuur on rangelt hierarhiline ja piiskopikeskne (episkopaalne kirikukorraldus). Liidus puudub episkopaalne amet: liidu vaimulikku juhti ei nimetata (pea)piiskopiks, vaid presidendiks või vanematekogu esimeheks (varasemalt kasutati tiitlit „vanempresbüter“)²⁶. Näiteks Eesti Kirikute Nõukogu asutamislepingule kirjutas EELK nimel alla peapiiskop, samas kui meie liitu esindas vanempresbüter. See näitab ilmekalt kirikukorralduse erinevust. Vabakoguduslik kirikukorraldus tähendab ka seda, et puudub riiklik supervisioon: ajalooliselt on baptisti ja vabakogudused olnud lahus riigi- või rahvakiriku staatusest ning tegutsenud mittetulundusühingutena võrdsel alustel teiste usuliste ühendustega. Erinevalt luteri kirikust, mis kuni 1940. aastani oli sisuliselt Eesti rahvakirik, on liidu kogudused alati olnud riigist sõltumatud ning toiminud koguduseliikmete vabatahtlike annetuste ja kaastöö najal.

• **Ühiskondlik roll:** Eesti luteri ja õigeusu kirikutel on ajalooliselt olnud kanda rahvuslikultuuriline roll – suur osa elanikkonnast on traditsiooniliselt nende kirikute liikmeteks arvatud ning need konfessioonid osalevad riiklikes tseremooniates (oikumeenilised jumalateenistused, kaplanaadid, tähtpäevade tähistamised jms). Liit on seevastu arvuliselt väiksem (liikmeskond jääb mõne tuhande aktiivse täiskasvanu piiresse) ja selle mõju ühiskonnas avaldub peamiselt vaimulik-evangeelses ja sotsiaaltöö valdkonnas. Vabakogudused on tuntud oma aktiivse misjonitegevuse, noorsootöö ja diakoonia poolest. Juba 1920.–1930. aastatel tegid baptisti- ja vabakogudused misjonistööd välismaal (nt Egiptuses) ning nõukogude aja kiuste hoiti elus noorte Piiblipäevi. Taasiseseisvumise järel hakkas liit kohe ühiskonda panustama organiseeritud sotsiaaltöö kaudu – asutati heategevuslik organisatsioon Sõbra Käsi, praeguse nimega Sõbralt Sõbrale, mis on tänini tuntud abivajajaid toetavate nõustamiskeskuste ja

---

²³ *Ibid.*

²⁴ „EEKBK Liidu täiendatud põhikiri“, kogudused.ee, viimati täiendatud 22. augustil 2020, <https://kogudused.ee/dokumendid/pohikiri> (vaadatud 12. veebruaril 2025).

²⁵ *Ibid.*

²⁶ „Liikmed“, Eesti Kirikute Nõukogu koduleht, <https://ekn.ee/liikmed> (vaadatud 10. jaanuaril 2025).

taaskasutuspoodide võrgustikuna^{27, 28}. Samuti tegeleb liit perenõustamise, hariduse (eraõiguslik seminar ja piiblikool) ning sõltuvusprobleemidega tegelevate programmidega. Kui traditsioonilised suurkirikud on tihti seotud rahvusliku identiteedi ja rituaalsete talitustega (nt leerikool, kiriklikud pühad riiklikul tasandil), siis liit keskendub pigem kogukondliku tasandi teenimisele, pakkudes hingehoidu, kodugruppide võrgustikke ja misjoniprojekte rohujuure tasandil. Liidu kuulumine Eesti Kirikute Nõukogusse tagab siiski ka koostöö teiste konfessioonidega ühishuvi pakkuvates eetilistes ja sotsiaalsetes küsimustes²⁹.

Kokku võttes võib öelda, et liidu roll ühiskonnas on olla evangeelne kuulutaja ja teenija – tuues esile usulise äratuse, südametunnistuse vabaduse ja praktilise ligimesearmastuse aspekti –, mis täiendab suurte rahvakirikutega võrreldes Eesti kirikliku maastiku mitmekesisust.

1.3. Töö aktuaalsus ja relevantsus Eesti kontekstis

Esiteks aitab see uurimistöö mõista, kuidas liidu pastoriid, noortejuhid ja koguduse juhatuse liikmed käsitlevad riigikaitse küsimust teoloogilises ja eetilises raamistikus, millest sõltub koguduseliikmete valmisolek kriisiolukordades.

Teiseks pakub töö praktilist sisendit riigiasutustele ja kaitseväele, kes saavad mõelda, kuidas kujundada koostöövorme usuliste organisatsioonidega kriisiennetuse ja -lahenduse alal.

Kolmandaks annab see laiemat ühiskondlikku ülevaate sellest, kuidas vabakiriklikud vaated võivad sobitada Eesti laiapindsesse riigikaitse, mis eeldab eri sektorite ja kogukondade ühist panust. „Riigikaitse arengukava lähtub riigikaitse laiaast käsitusest, mille eesmärk on riigi kaitsmine ja selleks valmistumine, kasutades kõiki riigi käsutuses olevaid nii sõjalisi kui ka mittesõjalisi võimeid ja ressursse ning ühendades olulised tegevused nii avalikust, era- kui ka kolmandast sektorist.“³⁰

See tsitaat kinnitab, et riigikaitse laiapindne käsitus tähendab kogu ühiskonna eri osapoolte kaasamist ja koostööd. Riigikaitse arengukava rõhutab, et riigi kaitsmisel kasutatakse kõiki võimalikke vahendeid nii riiklikust sektorist, erasektorist kui ka kolmandast sektorist, kuhu kuuluvad mitteriiklikud organisatsioonid ja kogukondlikud algatused (sh usuühingud või

---

²⁷ Kogudused.ee, „Liidust ja ajaloost“.

²⁸ „Kes me oleme“, Sõbralt Sõbrale, <https://sobraltsoברה.ee> (vaadatud 10. jaanuaril 2025).

²⁹ Kogudused.ee, „Liidust ja ajaloost“.

³⁰ Riigikantselei, „Riigikaitse arengukava 2022–2031“.

kogudused). Selline sektoriteülene lähenemine loob eeldused, et kriisivalmidust tõstetakse ühiskonnas tervikuna – mitte ainult riiklike institutsioonide tasandil, vaid ka kogukondlikul ja individuaalsel tasandil.

Seega pole koguduste kaasamine riigikaitse- ja kriisivalmiduse süsteemi oluline mitte ainult praktiliste lahenduste poolest, vaid on tähtis ka ühiskondliku sidususe ja ühtekuuluvuse tugevdamiseks mõttes kriisiolukordades.

2. Eesmärk ja uurimisküsimused

Selles peatükis sõnastatakse uurimistöö põhieesmärk. Seejärel esitatakse uurimisküsimused, mis suunavad magistritöö edasist uurimisprotsessi.

Religioossetel kogukondadel, eriti vabakiriklikel, nagu liit, võib olla kaitse- ja kriisivalmiduses märkimisväärne roll, sest nad tegutsevad kohalikes kogukondades ja neil on toimiv struktuur nii usulises kui ka sotsiaalses plaanis. Erinevalt konventsionaalsetest institutsioonidest võivad kogudused pakkuda kriisiolukorras elanikele nii materiaalselt kui ka vaimset tuge, kuid nende juhtide otsused ja hoiakud võivad sõltuda mitmest tegurist: eelkõige religioossetest veendumustest, moraalsetest põhimõtetest ja praktilistest võimalustest. Seepärast keskendub käesolev magistritöö eelkõige liidu koguduste juhtide kaitsetahte, kriisivalmiduse ja riigikaitse suhtumise analüüsile, et tuvastada, millistele usulistele, moraalsetele ja praktilistele alustele need hoiakud ja tegevused tuginevad.

2.1. Eesmärk

Töö peamine eesmärk on uurida, kuidas liidu koguduste juhid suhtuvad riigikaitse ja kriisivalmidusse, pöörates erilist tähelepanu usulistele ja moraalsetele kaalutlustele ning nende seotusele praktiliste teguritega (nt koostöövõrgustikud, varasem kaitsekogemus³¹, kriisijuhtimise oskused). Selgitades välja, kuidas juhid nende teemade üle mõtisklevad, milliseid argumente nad oluliseks peavad ning millist rolli nad koguduses kriiside ennetamisel ja lahendamisel näevad, saab teha järeldusi koguduste ning seeläbi ka laiemalt liidu kui ühe usukogukonna tegeliku panuse kohta Eesti julgeolekusse.

---

³¹ Kaitsekogemus – autori tõlge ja mugandus ingliskeelses teaduskirjanduses kasutatavast terminist „*prior defence experience*“.

2.2. Uurimisküsimused

1. Millised on liidu koguduste juhtide hoiakud seoses kaitsetegevusega ning kuidas need hoiakud kujunevad?
2. Kuidas hindavad koguduste juhid enda ja oma koguduste kriisivalmidust nii vaimsel, moraalsel kui ka praktilisel tasandil?
3. Millised tegurid (nt usulised, moraalsed, praktilised jne) mõjutavad juhtide valmisolekut – või valmiduse puudumist – panustada riigikaitsele ja koostööle riiklike institutsioonidega kriisiolukorras?

3. Töö ülesehitus ja struktuur

Töö algab sissejuhatusega, mis avab isikliku ja ühiskondliku konteksti, milles uurimisteema aktuaalsus on esile kerkinud. Sissejuhatuses tuuakse esile autori isiklikud kokkupuuted kriisiteemade ja kaitsetahtega ning luuakse aluse töö motivatsiooni mõistmiseks.

Esimene ja teine peatükk avavad tausta ja probleemipüstituse. Neis analüüsitakse Eesti ühiskonna riigikaitse ja kriisivalmiduse konteksti ning liidu ajaloolist ja usulist tausta, samuti sõnastatakse uurimistöö eesmärk ja uurimisküsimused.

Kolmas peatükk selgitab töö ülesehitust ja metoodikat.

Neljandas ja viiendas peatükis käsitletakse töö teoreetilist osa. Selles vaadeldakse kaitsetahte mõistet sotsioloogilises ja religioosses plaanis, kristlike väärtuste mõju riigikaitsele, usuliste kogukondade rolli kriiside lahendamisel ning kriisivalmiduse põhimõtteid eri tasanditel (nt riiklikul, kogukondlikul, organisatsioonilisel ja individuaalsel).

Kuues peatükk analüüsib ajaloolisi näiteid Eesti koguduste ja kristlike juhtide rollist maailmasõdade ja okupatsioonide ajal, toob esile koguduste otsused kriiside ajal ning näitab, millie on nende otsuste pikaajaline mõju.

Seitsmes peatükk kirjeldab töö uurimismetoodikat: küsitluse ülesehitust, valimi koostamist, andmekogumise protsessi ja kasutatud andmeanalüüsi meetodeid.

Kaheksandas peatükis esitatakse empiirilise uuringu tulemused, mis kajastavad liidu koguduste juhtide hoiakuid kaitsetahte, riigikaitse ja kriisivalmiduse teemal, koos demograafilise taustainfo ja andmeanalüüsi järeldustega.

Üheksandas peatükis koondatakse töö olulisemad tulemused ja järeldused ning tehakse ettepanekud edasiseks tegevuseks ja uurimiseks, samas on võimalus süveneda töö empiirilistesse aspektidesse.

Siinne peatükk annab lugejale ettekujutuse töö ülesehitusest ja uurimisloogikast, seob kõik peatükid ühtseks tervikuks ning hõlbustab magistritöö põhiküsimuse süstemaatilist käsitlemist järgnevas tekstis.

4. Riigikaitse ja kaitsetahte mõiste sotsioloogilises ja religioosses kontekstis

Siinses peatükis analüüsitakse riigikaitse ja kaitsetahte mõistet nii sotsioloogilisest kui ka religioosest vaatenurgast. Tähelepanu pööratakse sellele, kuidas kristlikud väärtused (nt rahu, vägivallatus ja õiglus) ja usulise kogukonna ühtekuuluvustunne kujundavad kaitsetahet ning milliseid eetilisi dilemmasid võivad usulised veendumused riigikaitse vajadustega tekitada.

Riigikaitse käsitlemisel on üks keskne termin „kaitsetahe“, mida defineeritakse kui ühiskonna või üksikisikute valmisolekut kaitsta oma riiki, selle iseseisvust ja põhiväärtusi ohuolukorras, vajadusel ka relvastatud vastupanu abil³². Kuigi me adume, mida kaitsetahe tähendab, on see eesti keeles selgelt veel defineerimata, kuid seda nähakse kui ühiskonnas domineerivat hoiakut, teenistus- ja võitlusmotivatsiooni ning indiviidi isiklikku valmisolekut konkreetseks tegevuseks³³. Kaitsetahet käsitletakse sotsioloogiliselt kui kompleksset nähtust, mille kujunemist ja tugevust mõjutavad mitmesugused individuaalsed ja kollektiivsed tegurid nagu patriotism, usaldus riigi institutsioonide vastu, solidaarsustunne ning ühiskonnas valitsevad väärtused ja normid³⁴.

Samas ei piirdu kaitsetahe üksnes militaarse valdkonnaga, vaid hõlmab laiemat ühiskondlikku valmisolekut tulla toime kriisiolukordadega ning panustada kogukonna ja ühiskonna üldisesse heaolusse³⁵. Religioosses kontekstis võib kaitsetahe saada täiendava mõõtme, mis tuleneb usulistest tõekspidamistest ja moraalsetest väärtustest. Näiteks võivad kristlikud kogudused rõhutada rahu ja vägivallatust kui peamisi eetilisi orientiire, ent samas tunnistada ka vajadust kaitsta nõrgemaid ning toetada õiglast vastupanu agressioonile ja ebaõiglusele. Seetõttu on oluline mõista, kuidas sellised usulised kogukonnad, nagu liidu kogudused, tõlgendavad kaitsetahet sotsioloogiliselt, aga ka religiooselt. See võimaldab paremini kavandada koostööd

---

³² Riigikantselei, „Riigikaitse Arengukava 2022–2031“.

³³ Mari-Liis Mänd, „Kaitsetahte seos riigikaitseõpetusega Tallinna gümnaasiumite näitel“, magistritöö (Tallinn: Sisekaitseakadeemia, 2013), 22.

³⁴ Mänd, 2013, 22.

³⁵ Mark Riisik, „Kaitsetahe – mis see on, millest see koosneb ja kuhu arusaam sellest liigub?“ – *Sõdur: Eesti sõjandusajakiri* nr. 1 (2020), 17, <https://issuu.com/sodur/docs/sodur0120> (vaadatud 13. märtsil 2025).

religioosete organisatsioonidega, et tõsta ühiskonna üldist valmisolekut kriisideks ning tugevdada ühiskondlikku sidusust ja vastupanuvõimet.

4.1. Religioosse konteksti eripära kaitsetahte kujundamisel

Juba esimeste sajandite kristluses eksisteeris kõrvuti kaks erinevat hoiakut:

1. Riigivõimu aktsepteerimine ja kuulekus, millel olid kindlad usuliselt seatud piirid: näiteks keisrile kultusliku ohvri toomine ei tulnud ebajumalateenistusena kõne allagi.
2. Riigivõimule vastandumine ja suhtumine keisrisse kui jumalavaenulikkuse esindajasse.

Kiriku üldine seisukoht kuni 4. sajandi alguseni oli selline: „*Non possum militare, christianus sum!*” (‘Ma ei saa olla sõdur, ma olen kristlane’)³⁶. Aja möödudes, kui keisrivõim jätkuvalt militariseerus, hakkas välja kujunema *militia Christi* – Kristuse sõjamehe vägivallatu, ilmalikule sõjamehele vastanduv motiiv³⁷. Keiser Constantinus Suure pööre avas ukse ka paradigmuuutuseks, kuni keiser Theodosius II korraldusel ei olnud sõjaväeteenistuses olemine võimalik olemata kristlane³⁸. Hieronymose sõnul on sõda koguni Jumala karistus, mida ta kasutab, et inimene ei peaks karistust kandma igaveses elus³⁹. Kuigi Augustinuse arvates on kõik sõjad seotud jumaliku korraga, ei vasta see Jumala olemusele. Kõrgeim eesmärk on rahu, mis on paratamatult seotud sõdimisega.⁴⁰ Ka Martin Luther on sunnitud tegelema sõja teemaga, väljendades järgmist arusaama, et: „Kuna Jumal on „sõjamehe” ameti ise kinnitanud, siis on see viimaks Jumal ise, kes sõnakuulmatuid inimesi sõjaga karistab. Sõdur on vaid vahend, mida Jumal kasutab⁴¹, kuid Luther mõõnab, et probleemiks osutub inimese moraalne rikutus⁴². Hitleri ja Stalini järgne maailm ei ole muutunud paremaks paigaks. Maailma rahvastiku kasvu ja globaliseerumisega on relvastatud konfliktide arv suurenenud ja järjest keerulisem on kristlastel vastata järgmistele küsimustele:

- Milline sõda on õiglane sõda, milles kristlane võiks osaleda oma südametunnistusega kompromisse tegemata?

---

³⁶ Saumets, 2005, 40.

³⁷ *Ibid.*, 42.

³⁸ *Ibid.*, 46.

³⁹ *Ibid.*, 53.

⁴⁰ *Ibid.*, 56.

⁴¹ Andres Saumets, „Sõjast ja sõdimisest Martin Lutheri teoloogilistes tekstides: mõtteid „Sõjamehe kirja” tekkeloost ja sõnumist” – *KVÜÕA Toimetised*, nr. 17 (2013), 310.

⁴² *Ibid.*, 311.

- Milline peaks olema koguduse roll suuniste andmisel ja milline on meie teoloogia antud teemal?
- Isegi kui minu südametunnistus ja usulised tõekspidamised ei luba kristlasena minna relv käes lahinguväljale, kas ma olen valmis osalema riigikaitstes mingil muul moel?
- Kui lahingutegevus on jõudmas Eestisse, kas ma mõtlen, kuidas vajaduse ja võimaluse korral põgeneda?
- Mis paneb mind põgenema, kas hirm surma ees? Kas ma kristlasena kardan surma, kui mind ootab ees igavene elu?
- Kui ma olen ka kodumaalt põgenenud, kas ma tulen toime võimaliku südametunnistuse piinaga, mõeldes neile, kes minust maha jäid?

Religioon ja usulised kogukonnad mõjutavad märkimisväärselt inimeste hoiakuid riigikaitse ja kriiside suhtes. Uuringud näitavad, et erinevate usuliste taustadega rühmad erinevad üksteisest oluliselt oma valmisolekus kasutada sõjalist jõudu või osaleda riigikaitstes. Näiteks leiti Ameerika Ühendriikide valijauuringu andmete analüüsis, et usulise kuuluvuse järgi on ameeriklaste seas väga lai spekter hoiakuid: mõne religiooni järgijad pooldavad jõu kasutamist märksa enam kui teised. See mõju püsib isegi siis, kui arvestada muid tegureid, nagu erakondlik eelistus või ideoloogia – religioonil on iseseisev roll avaliku arvamuse kujundamisel.⁴³

Samuti varieerub kaitsetahe rahvusvahelises plaanis: ülemaailmne WIN/Gallup küsitlus (2015) näitas, et valmisolek oma riigi eest võidelda on kõrgeim traditsiooniliselt usukesksetes Lähis-Ida maades (~83%) ja madalaim märksa sekulaarsemas Lääne-Euroopas (~25%). Samas ilmnas, et küsitluses osalenud *moslemitest* vastas tervelt 78% jaatavalt oma riigi eest võitlemise valmidusele – kõrgem valmidus kui ühegi teise vaadeldud usurühma puhul.⁴⁴ Need andmed kinnitavad, et religioosne kontekst (sh ühiskonnas domineeriv usutraditsioon ja usklikkuse tase) kujundab suurel määral inimeste kaitsetahet.

---

⁴³ James Guth ja Brent F Nelsen, „Religious Influences on American Public Attitudes Toward Military Action, 2008–2022“ – *Religions*, nr. 16(4), 398 (2025), 1, <https://doi.org/10.3390/rel16040398> (vaadatud 02. aprillil 2025).

⁴⁴ „*Would you fight for your country*“, WIN/Gallup International, https://gallup.com.pk/bb_old_site/Polls/180315.pdf#:~:text=A%20majority%20%2852,However%2C%20the%20true (vaadatud 02. aprillil 2025).

4.2. Kristlikud väärtused: rahu, vägivallatus ja õiglus riigikaitstes

Kristlikus traditsioonis esineb kaks peamist suunda, mis mõjutavad koguduste ja nende liikmete suhtumist sõja ja rahu teemasse.

Kristlikus traditsioonis on juurdunud mitmesugused väärtused – eeskätt rahu, vägivallatus, ja õiglus –, mis võivad kaitsetahet kujundada mõnikord vastandlikul viisil. Rahu ja vägivallatus on Uue Testamendi õpetuses kesksel kohal. Jeesus õpetab mäejutluses rahvast nii:

„Te olete kuulnud, et on öeldud: Silm silma ja hammas hamba vastu!

Aga mina ütlen teile: Ärge pange vastu inimesele, kes teile kurja teeb, vaid kui keegi lööb sulle vastu paremat põske, keera talle ka teine ette!

Ja sellele, kes tahab sinuga kohut käia ning võtta su särki - jätta talle ka kuub!

Ja kui keegi sunnib sind käima ühe miili, mine temaga kaks!

Anna sellele, kes sinult palub, ja ära pööra selga sellele, kes sinult tahab laenata!

Te olete kuulnud, et on öeldud: Armasta oma ligimest ja vihka oma vaenlast!

Aga mina ütlen teile: Armastage oma vaenlasi ja palvetage nende eest, kes teid taga kiusavad, et te saaksite oma taevase Isa lasteks – tema laseb ju oma päikest tõusta kurjade ja heade üle ning vihma sadada õigete ja ülekohtuste peale!

Sest kui te armastate neid, kes teid armastavad, mis palka te saate? Eks tõlneridki tee sedasama?

Ja kui te üksnes vendi tervitate, mida erilist te siis teete? Eks paganadki tee sedasama?

Teie olge siis täiuslikud, nõnda nagu teie taevane Isa on täiuslik!“

(Mt 5:38–48)

Selline radikaalne vägivallatuse ideaal viis varajase kristliku kogukonna laialdaselt patsifistliku hoiakuni. Kirikuloolased on täheldanud, et esimeste sajandite kristlased suhtusid sõjategevusse üldiselt eitavalt. Tuntud varakiriklikud autorid, näiteks Tertullianus, leidsid isegi, et kristlasest sõduriks olemine on vastuolus usuliste käskudega. Hippolytos arvas, et juhul, kui kristlased on juba sõjaväes, peaksid nad keelduma tapmiskäskude täitmisest⁴⁵.

---

⁴⁵ Samuel G. Candler, „Christian Attitudes Towards War and Peace“, The Cathedral of St. Philip, 15. oktoober 2023, <https://www.cathedralatl.org/Sermons/christian-attitudes-towards-war-and-peace> (vaadatud 2. aprillil 2025).

Teisisõnu, kristlik patsifism kujunes varakristluses tähenduslikuks: sõda ja vägivald kuulutati moraalselt vastuvõetamatuks⁴⁶. Nagu teoloogiliste uuringute ülevaade kinnitab, on kristlik patsifism absoluutsel seisukohal, et igasugune sõda ja sõjategevus on keelatud ning erandeid ei tehta – tegu on deontoloogilise eetika põhimõtte rakendusega, mille kohaselt tapmine on alati vääri.⁴⁷

16. sajandil tõstati radikaalse reformatsiooni kontekstis, mis on olnud vaimseks taimelavaks mitmele hilisemale vabakirikule, ristijateliikumise eri gruppide seas oluline küsimus: kas kristlased tohiks osaleda ka ülikonna võimutarvitustes, sh mõõgameelevald rakendamises, ning võiksid elada aktiivset poliitilist elu? Toonane ristijaskond lõhenes üldistades kahte leeri: 1) mõõgamehed (*Schwertler*), kes suhtusid poliitilises elus osalemisse toetavalt ning olid valmis ise vajaduse korral osutama relvastatud vastupanu või ülikutele relvateenistust; 2) sauamehed (*Stäbler*), kes püüdsid ühiskondlik-poliitilisest elust ja konfliktidest patsifistlikult kõrvale hoida ja vajaduse korral „sua kätte võttes” elukohta vahetada, kus saaks oma vaadete järgi takistamatult usku praktiseerida.⁴⁸ Sellist jagunemist hoiakutes võime tinglikult üle kanda ka tänastele vabakoguduslikele usukogukondadele.

Absoluutse vägivallatuse traditsiooni on hiljem säilitanud näiteks mennoniidid, kveeakerid ja Jehoova tunnistajad. Empiirilised andmed osutavadki, et Jehoova tunnistajad on tänapäeval üks kõige järjekindlaimaid sõjavastase hoiakuga usukogukondi: nad paistavad usuliste kogukondade võrdluses silma kõige väiksema valmisolekuga osaleda sõjalises tegevuses, püüdes truu oma patsifistlikele juurtele⁴⁹. Näiteks USA andmetel pooldavad Jehoova tunnistajad järjekindlalt kõige vähem igasugust sõjalist sekkumist, st nad on peaaegu täielikud vägivallast loobujad⁵⁰. Samuti on mitmed muud kristlikud ühendused (nn „rahukirikud”, kuhu kuuluvad mennoniidid, kveeakerid, amišid jt⁵¹) ajalooliselt keeldunud relvakandmisest. Nende liikmete jaoks väljendub patriotism ja kohusetunne üksnes vägivallatutel viisidel, näiteks abistava teenistuse kaudu.

---

⁴⁶ Ago Lilleorg, „Sõjaeetika teooriate võrdlus kristlikust perspektiivist”, magistratöö (Tartu: Tartu Ülikool, 2003), 20–21.

⁴⁷ *Ibid.*, 62–63.

⁴⁸ Andres Saumets, „Radikaalse reformatsiooni kättemurdjate pärand XIV” – *Kristlik ajakiri Teekäija*, nr 4 (2018), <https://teek.ee/teemad/32-ajalugu/2221-radikaalse-reformatsiooni-kaettemurdjate-paerand-xiv> (vaadatud 6. aprillil 2025).

⁴⁹ Guth, Nelsen, 2008–2022, 13.

⁵⁰ *Ibid.*, 7.

⁵¹ „Peace Churches”, Wikipedia.org, viimati muudetud 1. veebruar 2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Peace_churches (vaadatud 6. aprillil 2025).

Õigluse ja kaitsekohustuse väärtus kristluses on seevastu kujundanud teistsuguse, tingimusliku hoiakuga traditsiooni. Juba 4. sajandil, kui kristlusest sai ametlik riigiusk, hakkasid kirikujuhid nagu Ambrosius ja Augustinus arendama õiglase sõja õpetust. Nende hinnangul pole kristlik armastus ja õiglus pelgalt passiivne leplikkus, vaid nad võivad teatud juhtudel nõuda süüta inimeste kaitsmist isegi jõuga. Kirikuisa Ambrosius väitis, et kui kristlane ei väldi vägivalda kasutades teise süütu inimese kannatust, lasub temal sama süü mis ründajal⁵². Augustinus sõnastas esimesena selged kriteeriumid, millal sõda võib olla õigustatud kristlikus mõttes: sõja peab olema kuulutanud õiguspärane võim, selle eesmärk peab olema rahu taastamine ja õiglus (mitte kättemaks) ning sõda tohib olla viimane abinõu pärast kõikide rahumeelsete lahenduste ammendumist⁵³.

Kristlikus eetikas on sõja ja rahu küsimustes läbi kogu kiriku ajaloo lähtunud peamiselt kahest vastandlikust teooriast: patsifismist ja õiglase sõja teooriast. Ago Lilleorg märgib oma magistritöös, et just viimase – õiglase sõja – põhimõtted on olnud kristlikus teoloogias järgitavad sajandite vältel ning moodustavad sõjaeetika arutelude tuuma⁵⁴. Teoloogid ja kirikujuhid on käsitlenud sõja ja rahu teemat just nimelt nende teooriate raamistikus, millest õiglase sõja doktriin kujunes läänes valdavaks.⁵⁵

Õiglase sõja doktriini järgi peetakse sõda küll alati moraalselt kahetsusväärseks – isegi õiglase sõja pooldajad nõustuvad patsifistidega, et inimese tapmine on väär ning inimeste vaheline konflikt, mis viib tapmiseni, on igal juhul traagiline⁵⁶.

Samas rõhutatakse, et mõnikord võib sõjategevusest hoidumine põhjustada veelgi suuremat ülekohut. Teisisõnu, teatud rasketel juhtudel võib sõda kujutada endast n-ö vähem kurja alternatiivi suurema ebaõigluse või vägivalla ärahoidmiseks. Lilleorg selgitab, et õiglase sõja teooria pooldajad – nii filosoofid kui ka kristlikud mõtlejad – on veendunud, et vahel on õiguste ränk rikkumine veel ebaõiglasem kui sõjaline vägivald, mistõttu peetakse vajalikuks õiguse ja korra kaitsmist ka piiratud vägivalla kaudu. Sõja eesmärk tohib seejuures olla korra ja õiguste tagamine ning see peab toimuma moraalselele piirangutele vastaval viisil.⁵⁷ Sõda ei ole kunagi iseenesest hea, vaid on üksnes äärmine abinõu.

---

⁵² Candler, „Christian Attitudes Towards War and Peace“.

⁵³ Lilleorg, 2003, 95.

⁵⁴ *Ibid.*, 116.

⁵⁵ *Ibid.*, 118.

⁵⁶ *Ibid.*, 117.

⁵⁷ *Ibid.*, 117.

Seetõttu on paljude kristlaste kaitsetahe tingimuslik – relvastatud vastupanu peetakse vastuvõetavaks üksnes siis, kui on täidetud rangelt määratletud moraalsed tingimused. Õiglase sõja traditsioon nõuab, et enne sõjategevuse alustamist ja ka selle käigus oleks järgitud konkreetseid kriteeriume, nagu õiglane põhjus, legitiimne autoriteet, õige eesmärk, proportsionaalsus ning vahetegemine kombatantide ja tsiviilelanike vahel⁵⁸.

Nende kriteeriumide olemasolu ja järgimine eristab õiglase sõja käsitlust kristlikus perspektiivis täielikust vägivallatusest. Lilleorg osutab, et just tänu niisugustele rangetele tingimustele on õiglase sõja teooria olnud läbi ajaloo kristlaskonnas laialdaselt omaks võetud kui kompromissitu patsifismi alternatiiv⁵⁹ ning ainult rangete moraalse kriteeriumide olemasolul võib kristlane pidada sõjategevust õigustatuks⁶⁰

Näiteks oma kodumaa kaitsmist välise agressiooni vastu võib enamik tänapäeva kristlikke konfessioone pidada moraalselt õigustatuks, kui sellega kaitstakse süütuid elusid ja vabadust⁶¹ – see on kaitse sõja kontseptsioon, mis haakub kristliku õigluse ideaaliga. Katoliku kiriku Katekismus rõhutab, et riigi õiguspärasel enesekaitse on koht ka kristlase südametunnistuses, juhul kui järgitakse armastuse ja inimelu austamise nõudeid ning sõda on tõepoolest vältimatu⁶². Teisisõnu, kristlikust vaatenurgast ei kujunda kaitsetaht üksnes rahuhalus, vaid ka õiglustunne – agressiooni talumine võib teatud piirist alates olla moraalselt lubamatu.

Kristlike väärtuste dualistlik mõju ilmneb selgelt relvastatud vastupanu küsimuses. Vägivallatus kui ideaal võib vähendada uskliku inimese valmisolekut relva haarata – näiteks paljud sügavalt usklikud inimesed on läbi ajaloo taotlenud vabadust südametunnistuse alusel sõjateenistusest keelduda. Sellist eetilist õigust tunnustatakse tänapäeval mitmes riigis ka seaduslikult: kaitseväeteenistusest võib olla võimalik keelduda, asendades selle asendusteenistusega, kui isiku usulised veendumused sõdimist ei luba. See tähendab, et riikides, kus süümekohustust tunnustatakse, on olemas asendusteenistus kohustusliku ajateenistuse

---

⁵⁸ *Ibid.*, 87.

⁵⁹ Lilleorg, 2003, 82.

⁶⁰ *Ibid.*, 116–118.

⁶¹ ÜRO põhikiri sätestab, et sõjalise jõu kasutamine on õigustatud üksnes enesekaitseks relvastatud rünnaku vastu või ÜRO Julgeolekunõukogu volitusel rahu ja julgeoleku tagamiseks: „United Nations Charter“, United Nations 1945, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (vaadatud 27. aprillil 2025).

⁶² „Catechismus Catholicae Ecclesia“, 2308–2310, https://www.vatican.va/archive/catechism_lt/p3s2c2a5_lt.htm#ARTICULUS%205%C2%A0%20QUINTUM%20PRAECEPTUM (vaadatud 15. märtsil 2025).

asemel⁶³. Eestis on samuti seadusega lubatud asendusteenistus neile, kes keelduvad relvakandmisest religioosel või moraalsel alusel⁶⁴. Ajaloost on teada, et Nõukogude Liidu perioodil tabas Jehoova tunnistajaid karm karistus sõjateenistusest keeldumise ja usu tõttu: „Kokku küüditati Eesti NSVst Siberisse 250 Jehoova tunnistajat /.../ Vabanemine ja Eestisse tagasi pöördumine toimus vahemikus novembrist 1955 kuni novembrini 1965“⁶⁵. Pärast taasiseseisvumist tunnustas Eesti nende süümevabadust ning 1996ndal aastal lepidi kokku lahendus asendusteenistuse näol – „Nii leiti kaitseväeteenistusele alternatiiv 1996. aastal, kui /.../ asusid esimesed 12 asendusteenistuse valinud Jehoova tunnistajat tsiviilikutena teenistusse Kose päästekompanii juures“⁶⁶.

Samas võib õiglust ja kohusetunnet väärtustav hoiak hoopis kaitsetahet kasvatada – kristlane, kellel on tugev kodanikukohusetunne ja siiras ligimesearmastus, võib jõuda veendumusele, et kaaskodanike ja kodumaa kaitsmine ülekohtu eest on tema moraalne kohus. Usklikule inimesele võib relva haaramine olla traagiline viimase astme abinõu, ent ta võib seda pidada paratamatuks, et kaitsta elu, vabadust ja õiglust suurema kurjuse eest. Nagu Reinhold Niebuhr, 20. sajandi mõjukas protestantlik teoloog, on märkinud, seisneb kristliku realismi paradoks selles, et täielik vägivallatus on „täiuslikkuse ideaal“, mida ei saa langenud ja patuses maailmas alati rakendada⁶⁷. Selline vaatekoht selgitab, miks valdav osa traditsioonilisi kirikuid (nt katoliku, õigeusu, luteri, anglikaani jt) aktsepteerib kaitseõda ning miks kristlaste seas leidub rohkesti nii ajateenijaid, kaitseleitlasi kui ka ohvitseri, kes näevad oma teenistust kooskõlas usuliste veendumustega.

Nende kahe teooria *via media*’ks võiks sobida õiglase rahu teooria. Kui traditsiooniliselt on kristlikus sõjaeetikas domineerinud kaks põhiseisukohta: patsifism (vägivalla absoluutne taunimine) ja õiglane sõda (piiratud vägivalla õigustamine), siis tänapäevase alternatiivina on välja kujunenud ka õiglase rahu (*Just Peace*) paradigma⁶⁸. Selle paradigma silmapaistev

---

⁶³ „Euroopa Inimõiguste Konventsioon“, Euroopa Inimõiguste Kohus, art 4 lg 3(b), https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_est (vaadatud 28. märtsil 2025).

⁶⁴ „Eesti Vabariigi põhiseadus“, Riigi Teataja, § 124 lg 2, jõustunud 1. juulil 2002, viimati muudetud 15. mail 2015, <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002> (vaadatud 28. märtsil 2025).

⁶⁵ „Täna ajaloo – Nõukogude Liit küüditas Siberisse üle 8000 Jehoova tunnistaja“, *Postimees*, 1. aprill 2025, <https://teadus.postimees.ee/4454979/tana-ajaloo-noukogude-liit-kuuditas-siberisse-ule-8000-jehoova-tunnistaja> (vaadatud 2. detsembril 2024).

⁶⁶ Ringo Ringvee, „Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008“, doktoritöö (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011), 70.

⁶⁷ Richard B. Miller, *War in the Twentieth Century: Sources in Theological Ethics* (Louisville: Westminster/John Knox Press, 1992), 28.

⁶⁸ Glen H. Stassen, ed., *Just Peacemaking: Ten Practices for Abolishing War*, 2nd ed. (Cleveland, OH: Pilgrim Press, 2004), loc. 89.

esindaja on Glen H. Stassen, kes rõhutab aktiivset ja ennetavat rahutööd konkreetsete meetmete kaudu, mida ta nimetab transformatiivseteks algatusteks (*transforming initiatives*)⁶⁹. Selline lähenemine ei keskendu üksnes vägivalda taunimisele või sõjalise tegevuse õigustamisele, vaid pakub praktilisi lahendusi konfliktide ennetamiseks ja lahendamiseks. Stasseni järgi põhineb tõeline rahutöö õiglusel, halastusel ja lepitamisel, mille tulemusena saab võimalikuks kestva ja õiglase rahu saavutamine. Liidu vabakoguduslikus kontekstis, kus rõhutatakse usu- ja südametunnistuse vabadust, võib just see aktiivne rahueetika pakkuda koguduste juhtidele olulisi moraalseid ja praktilisi juhtnööre, kuidas reageerida ühiskonnas esinevatele kriisidele ja konfliktidele.

4.3. Usulised kogukonnad, ühtekuuluvustunne ja kodanikukohustus riigikaitstes

Religioon ei mõjuta kaitsetahet üksnes individuaalsete moraaliprintsiipide kaudu, vaid mõjutab seda ka kogukondliku raamistiku mõttes. Usulised kogukonnad, nagu kogudused, kirikud, konfessioonid, kujundavad ühiseid hoiakuid ja identiteeti, mis võivad kas tõsta ühisvastutust riigikaitstes või suunata seda teistsugusesse vormi. Kristlik õpetus paneb suurt rõhku ligimesearmastusele ja ühtekuuluvustundele – koguduse liikmed tunnetavad end sageli ühe perekonnana ning laiemalt propageerib kristlus arusaama, et ühiskond peab üksteist toetama. See võib kriisiolukorras avalduda tugevdatud valmisolekuna üksteist abistada ja ühiselt raskustele vastu seista. Näiteks on täheldatud, et kohalikud usukogukonnad suudavad kriisides mobiliseerida abi ja tuge kiiremini, samuti tõhusamalt kui ilmalikud struktuurid, sest neid seob usaldus ja ühtekuuluvustunne. Oxfordi ülikooli teoloogilis-sotsioloogiline uuring rõhutab, et usuliste kogukondade uskumused on võimsad tegurid kriisidele reageerimisel – need võivad julgustada inimesi isiklikult vastutama ja aitama kogukonda rasketel aegadel⁷⁰. Näiteks pärast 2009. aasta taifuuni Filipiinidel organiseeris kristlik organisatsioon Socio-Pastoral Institute eri taustaga linnaelanikke ühiselt ülejutuse tagajärgedega tegelema, rõhutades usulist majapidamise ja hoolimise põhimõtet: inimesi kutsuti loobuma kitsast omakasust ja tegutsema kogukonna hüvanguks (*stewardship*'i idee⁷¹). Tulemus oli see, et varem killustunud linnakogukond suutis ühiselt taastada elutingimusi ja tugevdada vastupidavust edaspidisteks

---

⁶⁹ *Ibid.*, loc. 465.

⁷⁰ Elena Fiddian-Qasmiyeh ja Alastair Ager, toim., „Local Faith Communities and the Promotion of Resilience in Humanitarian Situations: A Scoping Study“ – *RSC Working Paper*, nr. 90 (2003), 37, <https://www.rsc.ox.ac.uk/files/files-1/wp90-local-faith-communities-resilience-2013.pdf> (vaadatud 16. aprillil 2025).

⁷¹ *Stewardship* (hea majapidaja) on mõiste, mida leidub nii islamis kui ka kristluses ja mis julgustab eemalduma otsestest omakasust.

kriisideks⁷². See näide illustreerib laiemat nähtust: religioossed võrgustikud kasvatavad sotsiaalset kapitali, mis on kriisiaegadel hindamatu. Ühtne usudentiteet ja ühised rituaalid loovad usaldust, distsipliini ja ennastsalgavust – omadusi, mis võivad riigikaitse kontekstis tähendada suuremat ühtehoidvust ja valmisolekut panustada ühisesse kaitsepingutusse.

Samas võivad usukogukondade õpetused mõnikord suunata solidaarsuse põhimõtte riigikaitse seisukohast ebasoovitavasse suunda. Näiteks rõhutab kristlus mõtet, et kõiki inimesi näha Jumala lastena. See universaalne vennluse idee võib pärssida vaenlase dehumaniseerimist, mis on sageli vajalik, et õigustada vaenutegevust ning panna uskmatut, teisest rahvusest inimest – ka vaenlast ja agressorit – nägema eeskätt ligimesena, keda tuleks armastada, mitte tappa. Selline hoiak edendab küll rahu ja empaatiat, ent kriisiolukorras – näiteks siis, kui on vaja asuda relvastatud vastupanule – võib tekitada häirivat siseheitlust: kuidas säilitada ligimesearmastust samal ajal relva kandes? Teatud usuringkondades võib see viia passiivsuse või leppiva meelsuseni seal, kus riigikaitse nõuaks otsustavat tegutsemist. Teisalt võivad kirikujuhid ja kristlikud arvamustliidrid riigikaitse solidaarsust ka teoloogiliselt legitimeerida. Ajalooliselt on kirikud mitmel korral toetanud oma rahva võitlust vabaduse eest, esitades seda kui kristlikku kohust. Näiteks Eesti vabadussõja (1918–1920) päevil mängisid vaimulikud olulist rolli rindemeeste innustamisel. Vabadussõja ajal lisati diviisi oma sõjaväevaimulik (kaplan): ülemjuhataja Johan Laidoner kinnitas 22. veebruaril 1919 käskkirjaga kaplanite ametikohad ning esimeste kaplanitena asusid teenima Jakob Kukk ja Friedrich Stockholm⁷³. Kaplanid toimetasid rindeüksustes jumalateenistusi ja õnnistasid nii sõdureid kui ka lahingulippe enne võitlusi. Ajalooallikad kinnitavad, et näiteks Pärnu garnisonis pühitseti pidulikult uued rügemendilipud – õpetaja Johannes Grünberg ja ülempreester Viktor Viik õnnistasid lahingulipud enne nende üleandmist üksustele⁷⁴. Sellised talitused peegeldasid toonast arusaama, et isamaa kaitsmine on püha kohus. Teisisõnu rõhutati, et relv käes isamaa vabaduse eest seismine on vaimulike silmis pühitsetud tegu.

Samalaadne muster kordus paljudes Euroopa maades. Teise maailmasõja päevil pakkusid kirikujuhid paljudes maades sõduritele hingelist tuge ning õigustasid võitlust kui moraalselt vajalikku. Olukorras, kus rahvad seisid silmitsi natsionaalsotsialistliku okupatsiooniga,

---

⁷² Fiddian-Qasmiyeh ja Ager, 2003, 23.

⁷³ Tõnis Nõmmik, *Vaimulikud Kaitsejõududes* (Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, 2005), 74–75.

⁷⁴ Olaf Esna, „Kuidas Pärnu väeosale lipud annetati“ – *Pärnu Postimees*, 25. veebruar 2006, <https://parnu.postimees.ee/2128321/kuidas-parnu-vaecosadele-lipud-annetati>.

rõhutasid vaimulikud sageli, et relvileasumine on õiglane ja õigustatud tegu. Näiteks Nõukogude Liidus muutis sakslaste sissetung 1941. aastal võimu hoiakut kiriku suhtes – Vene Õigeusu Kirik mobiliseerus riigi üleskutsel sõja toetuseks ning kinnitas usklikele, et võitlus natside vastu on püha sõda isamaa ja rahva kaitsel⁷⁵. Sama meelsust leidis mujalgi: Briti ja USA armeede kaplanid jutlustasid liitlassõduritele, et nad võitlevad kõrgema hüve nimel. Eri allikate kohaselt riskisid kaplanid rindel eluga, et tuua sõduritele „rahu ja ülevust“ keset lahingumõllu, andes neile vaimset tuge ning kinnitades usku õiglasesse asja⁷⁶. Nüüdisaja kontekstis leidub näiteid sellest, kuidas usujuhid on kas toetanud või kritiseerinud riigi sõjalisi samme, mõjutades sellega rahva kaitsetahet. Toetavate seisukohtade kujukas näide on Vene Õigeusu Kiriku pea patriarh Kirill, kes on avalikult õnnistanud Venemaa sõjategevust Ukrainas. 2022.–2023. aasta jutlustes on patriarh Kirill kujutanud sõda kui metafüüsilist võitlust hea ja kurja vahel ning nimetanud Venemaa sõjalisi samme pühaks missiooniks kristlike väärtuste kaitsel⁷⁷. Selline kiriklik toetus on olnud kooskõlas Kremli propagandaga ja mõeldud rahva kaitsetahte tugevdamiseks, andes sõjale religioosse õigustuse. Teisalt on näiteid ka kriitilistest seisukohtadest: usujuhid taunivad riigi algatatud sõjalisi aktsioone, kõigutades seeläbi avalikkuse entusiasmi sõdimiseks. Näiteks paavst Johannes Paulus II võttis 2003. aastal järsult sõna USA juhitud Iraagi invasiooni vastu, kuulutades, et see sõda on inimkonna läbikukkumine ning moraalselt õigustamatu. Paavsti sõnul ei ole Jumal nende poolel, kes Iraaki tungivad⁷⁸ ja ta rõhutab kristlastele, et relvakonflikti alustamine sellistel alustel on vale. Selline kõrge usujuhi kriitika mõjutas paljude katoliiklaste avalikku arvamust – näiteks Itaalias, Hispaanias ja Poolas suhtuti Iraaki tungimisse väga reserveeritult⁷⁹. Samuti on paavst Franciscuse ja teiste tänapäeva usujuhtide pidev hukkamõist Venemaa agressioonile Ukrainas

---

⁷⁵ Aleksandr Kravtšuk, „Vene Õigeusu Kiriku sõjaväevaimulike institutsiooni väljakujunemine ja sõjaväevaimulike funktsioonid vene relvajõududes“, lõputöö (Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, 2014), 38.

⁷⁶ Robert Barr Smith, „Means of Grace, Hope of Glory“ – *Military Heritage*, vol, 12, nr. 3, 36–43, <https://warfarehistorynetwork.com/issue/military-heritage-december-2016-issue> (vaadatud 13. märtsil 2025).

⁷⁷ Katarzyna Chawryło, „A holy war. The Russian Orthodox Church blesses the war against the West“ – *OSW Commentary*, 12. aprill 2024, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-04-12/a-holy-war-russian-orthodox-church-blesses-war-against-west> (vaadatud 16. aprillil 2025).

⁷⁸ Mark and Louise Zwick, „Pope John Paul II calls War a Defeat for Humanity: Neoconservative Iraq Just War Theories Rejected“, *Houston Catholic Worker*, 1. august 2003, <https://cjd.org/2003/08/01/pope-john-paul-ii-calls-war-a-defeat-for-humanity-neoconservative-iraq-just-war-theories-rejected> (vaadatud 16. aprillil 2025).

⁷⁹ Hispaania kohta kirjutab *The Economist* 10.04.2023 artiklis „Contradictions“. *The Guardian*’i ajakirjaniku Sophie Arie 26. märtsi 2003 reportaažis „An Oasis of Peace“ on märgitud, et kuigi peaminister Silvio Berlusconi valitsus kuulus USA liitlastest n-ö kõige sõjakamate hulka, oli üle 70% itaallastest [selle] sõja vastu. Poolas – paavsti enda kodumaal – täheldati samuti paavsti seisukohtade mõju. Ela Kasprzycka ja David Holley kirjeldavad Los Angeles Times’i artiklis „Prospect of War Chips Away at Poland’s Pro-Americanism“ (8. märtsil 2003, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2003-mar-08-fg-poland8-story.html>), et sotsioloog Edmund Wnuk-Lipiński hinnangul toetab Poolas sõjavastaseid tundeid Vatikani tugev vastuseis rünnakule Iraagile. Samas loos osutatakse ka sellele, et Poola päritolu paavst Johannes Paulus II kutsus isiklikult katoliiklasi üles palvetama Iraagi kriisi rahumeelse lahenduse eest.

tugevdanud rahvusvahelidit veendumust, et tegu on ebaõiglase sõjaga, andes sellega moraalset tuge rünnaku all olevale Ukrainale. Ukraina kreekakatoliku kiriku pea, peapiiskop Svjatoslav Ševtšuk, on 2022. aastal kinnitanud ukrainlastele nende õigust isamaad kaitsta, öeldes: „Meie südametunnistus kutsub meid seisma vaba ja ühtse Ukraina eest“. See näitab, kuidas usujuhid võivad ka tänapäeval rahva kaitsetahet tõsta, nimetades kodumaa kaitsmist moraalseks kohuseks⁸⁰.

Ameerika Ühendriikides on täheldatud, et evangeelsed kristlased kalduvad keskmisest enam pooldama riigi jõulist sekkumist – mõnikord seostatakse seda usuliste veendumustega apokalüpsise või Iisraeli õndsusloolise rolli suhtes –, samas kui peavoolu protestantlikud ja katoliiklikud juhid on tihti rõhutanud rahu ning seavad sõjategevusele kõrgeid moraalseid piiranguid⁸¹. Seega võib tugevalt religioosne ühiskonnagrupp olla kas kõige innukam võitleja – eelkõige siis, kui sõjas nähakse kõrgemat moraalset eesmärki – või vastupidi, kõige veendunum rahutegelane. Uuringud USA kohta kinnitavad seda duaalsust: väga usklike inimeste seas leidub nii nn pistrikke kui ka tuvisid, sõltuvalt nende usulistest õpetustest – näiteks sügavalt usklike evangelikaalide seas on palju neid, kes toetavad sõjalist jõudu (tihti patriootlikel või messiaanlikel kaalutlustel), ent samal ajal on väga usklike gruppide seas ka absoluutseid sõjavastaseid, nagu Jehoova tunnistajad. Need kaks äärmust kajastavad ühtlasi religiooni mitmetähenduslikku rolli riigikaitses.⁸²

4.4. Usulised tõekspidamised ja praktilised kaitsevajadused: eetilised dilemmad

Eeltoodu valguses on selge, et religioosne kontekst võib nii soodustada kui ka pidurdada kaitsetahte kujunemist. See tekitab usklike jaoks paratamatult eetilisi dilemmasid, eriti kui usulised ideaalid näivad olevat vastuolus riigi praktilise kaitsevajadusega. Klassikaline dilemma on vägivallatus *versus* enesekaitse: kristlane võib uskuda, et igasugune vägivald on patt, ent samas seista silmitsi olukorraga, kus tegutsematus võimaldaks kurjusel võidutseda – näiteks kui sissetungija teostaks genotsiidi. Siin tulebki mängu kohusetunde ja südametunnistuse küsimus. Paljud kristlikud mõtlejad on rõhutanud, et rahu ideaal ei tähenda

---

⁸⁰ „Ukrainian archbishop assures people that God is with them“, *National Catholic Reporter*, 24. veebruar 2022, <https://www.ncronline.org/news/people/ukrainian-archbishop-assures-people-god-them> (vaadatud 22. veebruaril 2025).

⁸¹ Guth ja Nelsen, 2008–2022, 13.

⁸² *Ibid.*

ühtlasi õigusetuse sallimist⁸³. *Õiglase sõja* raamistik püüab lepitada need vastandlikud nõuded: sõdida tohib vaid kaitseks ja viimases hädas. Ometi on üksikisiku tasandil langetatud otsus relva haarata raskeks katsumuseks usule tuginevale südametunnistusele. Ajalugu pakub ilmekaid näiteid kristlastest, kes on seda dilemmat isiklikult läbi elanud. Dietrich Bonhoeffer, saksa teoloog ja veendunud patsifist, jõudis teise maailmasõja keerises järeldusele, et erandkorras peab ta osalema vandenõus Hitleri mõrvamiseks, et peatada suurem kuri (holokaust ja sõjaõudused)⁸⁴. Bonhoeffer pidas tapmist iseenesest valeks, kuid võttis teadlikult süü oma hingele, lootes jumalikule armule, sest tegutsemata jätmine oleks tähendanud veel suuremat süüd⁸⁵. Bonhoefferi juhtum illustreerib, kuidas sügav religioosne veendumus võib viia inimese otsuseni astuda oma põhimõtetest üle kõrgema moraalse hüve nimel.

Teine dilemmade valdkond on seotud kuulekusega võimudele versus jumaliku seaduse ülimuslikkusega. Piiblis õpetatakse kristlasi alluma maisele võimule:

„Andke nüüd keisrile keisri oma tagasi ja Jumalale Jumala oma!“ (Mt 22:17)

„Iga hing alistugu valitsemas olevaile võimudele, sest ei ole võimu, mis ei oleks Jumala käest, olemasolevad on aga Jumala seatud.“ (Rm 13:1)

Samas leidub pühakirjas ka apostlite eeskujul, Piibli tõekspidamiste pärast eirasid nad võimude kāske:

„Jumala sõna tuleb enam kuulata kui inimese sõna.“ (Ap 5:29)

Kui riik kutsub relvile, aga inimese usk keelab tapmise, tekib konflikt: kumma kās rikkumine on suurem patt? Mõned usklikud lahendavad selle dilemma riigi käsust keeldumisega, võttes omaks tagajärjed (vangistus, hukkamõist vms); teised leiavad sobiva kompromissi – näiteks teenivad meditsiiniüksuses või tagalas, et mitte ise verd valada, kuid saavad sel viisil aidata kaaskodanikke. Ka riigid ise on püüdnud seda konflikti leevendada: paljudes demokraatlikes riikides nähakse ette asendusteenistus neile, kes religioosel ajendil relvastatud teenistusest keelduvad. See tunnustab usu rolli üksikisiku südametunnistuses isegi rahvusliku julgeoleku

---

⁸³ Aurelius Augustinus, Aquino Thomas ja Reinhold Niebuhr. Need kolm autorit on kõige tuntumad kristlikud mõtlejad, kelle seisukohti kasutatakse sageli näitena, et rõhutada, et rahuarmastus kristlikus mõttes ei tähenda passiivset nõustumist ülekohtuga, vaid nõuab õiglust ja õiguste kaitsmist, isegi kui selleks on vajalik piiratud jõu kasutamine.

⁸⁴ Candler, „Christian Attitudes Towards War and Peace“.

⁸⁵ Dietrich Bonhoeffer, *Ethics, The Structure of Responsible Life* (London: SCM Press, 2024), 222.

küsimustes. Samas, massilise ohu korral – näiteks siis, kui tegemist on eksistentsiaalse sõjaga – võib sallivus sõjaväekohustusest keeldujate suhtes muutuda ühiskonnas väiksemaks. Usklikud juhivad ise võivad siis kutsuda üles mõistma kaitsesõda kui erandlikku püha kohust. Siit joonistub välja religioosse konteksti eripära: väärtuste paindlikkus. Usklik inimene võib pidada elu pühadust ülimaldiks, kuid äärmusolukorras asetada esikohale vabaduse või teiste kaitsmise, leides teoloogilise põhjenduse, et teatud juhul on see kooskõlas Jumala tahtega, nt kurjuse tõkestamise ajendil.

Kokku võttes võib öelda, et religioosne kontekst annab riigikaitsele nii moraalse kompassi kui ka sotsiaalse raamistiku, mis võib kujundada kaitsetahet mitmeti. Kristlikud väärtused, näiteks rahu, vägivallatus, õiglus või ühtekuuluvus, pakuvad kõrgeid ideaale, mis kutsuvad vältima sõda ja vägivalda. Ent sama religioosne pärand sisaldab ka mõtteviise, mis õigustavad õiglast vastupanu ülekohtu vastu ja rõhutavad kohustust kaitsta nõrgemat. Uskliku inimese jaoks on kaitsetahe seega tasakaalu otsimine taevase riigi ideaalide ja maise riigi vajaduste vahel. Kuigi religioon võib vahel praktilisele kaitsevajadusele vastu seista (nt patsifismi näol), on see teisalt hoopis moraalne katalüsaator vaprusel ja ohvrimeelsusel. Religioosse konteksti eripära kaitsetahte kujundamisel seisneb eeskätt selles, et see lisab riigikaitsele eetilise mõõtme – sõda ei ole uskliku silmis pelgalt poliitiline või strateegiline küsimus, vaid sügavalt moraalne probleem, mille puhul tuleb kaalule panna elu pühadus, õigluse jaluleseadmine ja ustavus oma veendumustele. Selline vaatekoht võib kaitsetahet kas täiustada kõrge eetilise motiveeritusega (nt vabadusvõitluse tõlgendamine vaimuliku kutsumusena) või seada sellele hoopis piire, kui usuprintsiibid ei luba teatud teguviise. Igal juhul on selge, et religioosses raamistikus kujunev kaitsetahe on kompleksne nähtus, mis rikastab riigikaitse diskursust väärtusküsimustega ning toob esile inimliku südametunnistuse olulise rolli riigi kaitsmisel.

Selles peatükis selgub, et kaitsetahe kujuneb sotsiaalsete ja religioossete tegurite koosmõjus: kristlikud tõekspidamised võivad ühtaegu tugevdada patriootlikku hoiakut ja seada piiranguid vägivalda kasutamisele, tuues esile usuliste ja moraalsete tegurite mõju kogudusejuhtide riigikaitsealaste hoiakute kujunemisele.

5. Kriisivalmidus organisatsioonides ja kogukondades

Siinses peatükis keskendutakse kriisivalmiduse kontseptsioonile organisatsioonide ja kogukondade tasandil. Defineeritakse sõna „kriis“ ning kirjeldatakse kriisideks valmistumise põhikomponente; samuti käsitletakse kriisivalmiduse põhimõtteid eri tasanditel: riiklikul, kogukondlikul, organisatsioonilisel ja individuaalsel.

5.1. Kriisi mõiste

Sõna „kriis“ tuleneb kreeka keelsest sõnast *κρίση*, mis tähendab 'kohtuotsus', 'valik' või 'otsus'. Organisatsiooni kriis on väikese tõenäosusega, kuid suure mõjuga sündmus, mis ohustab organisatsiooni elujõulisust.⁸⁶

Kriis on laiemas tähenduses ettenägematu olukord või sündmus, mis häirib tavapärast elu ja nõuab kiiret reageerimist. Kõnekeeles kasutatakse sõna „kriis“ väga erinevate situatsioonide kohta, alates isiklikest probleemidest kuni ühiskondlike probleemide või loodusõnnetusteni välja⁸⁷. Kriisi võib kirjeldada ka kitsamalt, organisatsioonisiselt: näiteks on seda kirjeldatud kui planeerimata sündmust, mis otseselt või kaudselt kahjustab organisatsiooni mainet, keskkonda, töötajate tervist ja turvalisust, samuti organisatsiooni ümbritseva kogukonna inimeste heaolu. Teise käsitluse järgi on kriis suur ootamatu sündmus, millel on tõenäoliselt negatiivsed tagajärjed – kriis võib kahjustada organisatsiooni, selle töötajaid, tooteid, teenuseid, finantsseisu ja mainet ning tuua kaasa meedia või ametkondade intensiivse tähelepanu⁸⁸.

Ametkondlikus kontekstis käsitletakse kriisiga seonduvaid mõisteid tihti koos hädaolukorra või katastroofiga. Eesti õigusruumis kasutatakse hädaolukorra mõistet, mis tähistab olukorda, kus

---

⁸⁶ Alexandros Paraskevas, „Crisis management or crisis response system? A complexity science approach to organizational crises“ – *Management Decisions* 44, nr. 7 (2006), 892–907, <https://doi.org/10.1108/00251740610680587> (vaadatud 22. veebruaril 2025).

⁸⁷ Maria Vahter, „Kriisikommunikatsiooni korraldus väikestes omavalitsustes Saaremaa Vallavalitsuse näitel ajaperioodil 2020–2024“, magistritöö (Tallinn: Sisekaitseakadeemia Sisejulgeoleku Instituut, 2024), 12.

⁸⁸ *Ibid.*, 12.

sündmus (vahel ka sündmuste ahel) või elutähtsa teenuse katkestus ohustab paljude inimeste elu või tervist, põhjustab suure varalise kahju või ulatuslikke häireid ning nõuab mitme asutuse kiiret koordineeritud tegutsemist ja tavapärasest erinevate meetmete rakendamist⁸⁹. Hädaolukorra lahendamiseks on Eestis kehtestatud täpne õiguslik raamistik (hädaolukorra seadus), mis muu hulgas sätestab, et vajaduse korral võib valitsus erimeetmetega kehtestada eriolukorra⁹⁰. „Kriis“, „hädaolukord“ ja „katastroof“ on omavahel seotud terminid – nende ühisjooneks on tavaliselt äkiline puhkemine ja kahju teke –, kuid neid eristab eeskätt ulatus ja toime⁹¹. Näiteks võib hädaolukord mõnikord olla väiksema mastaabiga ja seda saab lahendada ilma erakorraliste meetmeteta, samas kui katastroof viitab väga laiaulatuslikule kriisile, mis ületab kohaliku kogukonna toimetulekuvõime⁹². Kokku võttes võib kriisi defineerida kui ootamatut olukorda, mis ohustab inimese või organisatsiooni põhiväärtusi ja toimimist ning eeldab viivitamatut reageerimist ebakindlates tingimustes.

5.2. Kriisivalmidus ja selle komponendid

Kriisivalmidus ehk valmisolek kriisideks on pidev protsess, mille eesmärk on enne kriisi puhkemist arendada välja teadmised, oskused ja ressursid, et võimaliku kriisi korral suudetaks kiiresti ja tõhusalt tegutseda ning kahjusid minimaliseerida⁹³. Kriiside ohjamist käsitletakse sageli tervikliku tsükliina, mis koosneb ennetamisest ja valmisolekust enne kriisi, reageerimisest kriisi ajal ning taastumisest ja õppetundide analüüsist pärast kriisi. Valmisoleku faasis keskendutakse eelkõige potentsiaalsete ohtude määratlemisele ja nendeks valmistumisele, et kriisi puhkedes oleksid tagajärjed võimalikult väikesed ja normaalne toimimine taastuks kiiresti⁹⁴.

Kriisivalmiduse üks tähtis komponent on riskianalüüs. Ohuhinnangute koostamine võimaldab tuvastada peamised ohud ja haavatavused – nii organisatsioonid kui ka riigid kaardistavad suuremaid riske, olgu loodusõnnetused, tervishoiukriisid, tööohutus või muud ohud. Riskianalüüsi tulemuste põhjal töötatakse välja kriisiplaanid ja tegevusjuhised, mis määratlevad

---

⁸⁹ Hädaolukorra seadus, jõustunud 1. juulil 2017, Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/117052020003> (vaadatud 3. aprillil 2025).

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ Vahter, 2024, 12.

⁹² *Ibid.*, 15.

⁹³ Charles Baubion, „OECD Risk Management: Strategic Crisis Management“ – *OECD Working Papers on Public Governance*, nr 23, (2013), 9, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-risk-management_5k41rbd1l1zr7-en.html (vaadatud 03. veebruaril 2025).

⁹⁴ *Ibid.*, 5.

vastutajad, ressursid ja tegevuskorra erinevateks hädaolukordadeks. Samuti luuakse varajase hoiatamise süsteeme, mis tuvastavad ohumärguandeid ning võimaldavad kriisiplaani varakult käivitada.⁹⁵

Teine oluline komponent on ressursside ettevalmistamine ja harjutamine. See hõlmab vajalike vahendite ja varude olemasolu tagamist (nt isikukaitsevahendid, meditsiinitarbed, toidu- ja veereservid) ning tehniliste süsteemide hooldamist ja varuseadmete valmisolekut. Samuti tähendab see personali väljaõpet ja õppusi: regulaarsed koolitused ning kriisiõppused aitavad reageerijatel (päästjad, meedikud, politseinikud, kaitseliitased jt) harjutada koostööd ning testida kriisiplaane praktilistes stsenaariumides. Kordusharjutused ja simulatsioonid tõstavad reageerimisvalmidust ning aitavad avastada kitsaskohti plaanides.⁹⁶

Kriisivalmidus eeldab ka selget juhtimissüsteemi ja õigusraamistikku. Organisatsioonides ja riiklikes struktuurides peavad olema paika pandud täpsed rollid ja vastutusvaldkonnad kriisiolukordadeks⁹⁷. Eesti kontekstis on näiteks määratletud, millised riigiasutused juhivad eri liiki hädaolukordade lahendamist ning igal ministeeriumil või ametil on kohustus koostada oma vastutusvaldkonna riskianalüüs ja hädaolukorra lahendamise plaan. Õiguslikud alused (seadused ja määrused) ning regulaarselt eraldatavad eelarvelised vahendid kriisivalmiduseks on vajalikud, et kõik eelmainitud ettevalmistavad tegevused oleksid jätkusuutlikud.

Kriisivalmiduse lõppeesmärk on suurendada ühiskonna ja organisatsioonide vastupanuvõimet ehk säilenõtkust. ÜRO rahvusvahelise katastroofivähenduse strateegia (UNISDR) määratluse järgi on säilenõtkus süsteemi, kogukonna või ühiskonna võime taluda, absorbeerida ja taastuda ohu mõjudest õigeaegselt ja tulemuslikult, säilitades samal ajal põhifunktsioonid. Teisisõnu, hästi ette valmistatud organisatsioon või kogukond suudab kriisi ajal säilitada oma põhitegevusi vähemalt miinimumtasemel ja taastada normaalse toimimise võimalikult kiiresti⁹⁸.

---

⁹⁵ *Ibid.*, 9.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ Barbara Reynolds ja Matthew W. Seeger, *Crisis + Emergency Risk Communication. 2014 edition* (Atlanta: Centers for Disease Control and Prevention, 2014), <https://stacks.cdc.gov/view/cdc/25531> (vaadatud 03. detsembril 2025).

⁹⁸ Baubion, 2013.

5.3. Kriisivalmiduse põhimõtted eri tasanditel

Kriisivalmidus peab toimuma mitmel tasandil korraga – alates riigi kesksest juhtimisest kuni iga üksikisiku ja pere tasandini. Tänapäevane lähenemine rõhutab, et valmisolek kriisideks on ühiskondlik kohustus, mitte ainult riigiparaadi ülesanne⁹⁹. Järgnevas on kirjeldatud kriisivalmiduse korralduse põhimõtteid neljal tasandil:

Riigi tasandil seisneb kriisivalmidus strateegilises juhtimises, õigusraamistiku loomises ning kesksete ressursside tagamises. Eesti julgeolekupoliitikas on kasutusel laiapindse julgeoleku kontseptsioon, mille järgi on riigi turvalisuse tagamine kogu ühiskonna ülesanne, mitte vaid jõustruktuuride kanda¹⁰⁰. Riiklikul tasandil koostatakse terviklikud riskianalüüsid ja kriisireguleerimise plaanid, mis hõlmavad erinevaid valdkondi (tervis, sisejulgeolek, keskkond, majandus jne) ning määratakse vastutavad asutused iga riskistsenaariumi tarbeks. Eestis sätestab hädaolukorra seadus, et iga ministeerium või valitsusasutus peab valmistuma oma valdkonna hädaolukordadeks – see tähendab riskide hindamist ning hädaolukorra lahendamise plaani koostamist ja ajakohastamist. Samuti luuakse riigi tasandil ühtne juhtimissüsteem kriiside lahendamiseks: kriisistaabid, operatiivkeskused ning selge alluvus- ja infovoo kord tagavad, et eri asutuste tegevus on koordineeritud. Vajaduse korral saab valitsus kehtestada eriolukorra või mobiliseerida täiendavaid ressursse (nt kaitseväge, reservfondi vahendeid jms) kriisist ülesaamiseks. Riiklikul tasandil töötatakse välja ka üldised standardid ja juhised (nt evakuatsiooni korraldamise plaanid, elanikkonna teavitamise juhised, varude loomise programmid jms), mida madalamad tasandid järgivad. Oluline on rõhutada, et riigi tasandil toimiv kriisivalmidus toetub erinevate tasandite kaasamisele – valitsus toimib lõppvastutajana, kui teiste tasandite võimekusest ei piisa.¹⁰¹

Kogukondlikul tasandil, eeskätt kohalike omavalitsuste kaudu, realiseeritakse kriisivalmiduse praktiline pool kohapeal. Kohalikud omavalitsused koostavad oma piirkonna hädaolukorra lahendamise plaanid ning vastutavad elutähtsate teenuste toimepidevuse tagamise eest oma haldusalas (nt veevõrk, kaugküte ja ühistransport). Eesti seaduste järgi peavad omavalitsused muu hulgas tagama hädaolukorras elanike hädaabiteavituse ja vajaliku info edastamise –

---

⁹⁹ „Whole Community“, FEMA Glossary, viimati muudetud 6. oktoobril 2020, <https://www.fema.gov/glossary/whole-community> (vaadatud 13. novembril 2024).

¹⁰⁰ Ivo Juurvee ja Ramon Loik, „Improvement Options for Civilian Food and Emergency Goods Supplies.“ (Tallinn: International Centre for Defence and Security. 2020), 1, https://icds.ee/wp-content/uploads/2020/02/ICDS_Report_Summary_Preparing_for_Crises_in_Estonia_Juurvee_Loik_February_2020.pdf (vaadatud 22. novembril 2024).

¹⁰¹ Hädaolukorra seadus. Riigi Teataja, RT I, 03.03.2017, 1.

seepärast on KOV-idel kohustus koostada kriisikommunikatsiooniplaan, mis sisaldab avalikkuse teavitamise korda¹⁰². Kohalikul tasandil luuakse kriisiks reageerimise struktuurid nagu kriisikomisjonid või kriisistaabid, vallasistes struktuurides ning määratakse vastutajad (omavalitsusjuhid, ametnikud) erinevateks olukordadeks. Kriisi ajal korraldab omavalitsus näiteks elanike evakuatsiooni ja majutust, esmavajalike teenuste (varjumiskohad, toitlustus, meditsiin jne) kättesaadavust ning kogukonna ressursside (nt vabatahtlike) kaasamist.

Kogukondlik kriisivalmidus tähendab ka kogukonna liikmete ja kohalike organisatsioonide aktiivset rolli. Tihe koostöö kohaliku tasandi päästeameti üksuste, politsei ja meditsiinasutustega on kriisideks valmistumisel võtmetähtsusega. Kriisireguleerimisõppusele kaasatakse kogukonna tasandil sageli koole, ettevõtjaid, mittetulundusühinguid ja teisi kohalikke osalejaid, et luua realistlik õppus ning parandada üksteisemõistmist. Uuringud on näidanud, et väikeomavalitsustes võib kriisivalmiduse tase (sh kriisikommunikatsiooni võimekus) olla ebaühtlane – näiteks on esinenud juhtumeid, kus detailne kriisiplaan ja infovahetuskanalid puuduvad¹⁰³. Sellest hoolimata on Eestis suund tugevdada just kohaliku tasandi valmisolekut. Elanikkonnakaitse kontseptsioonis rõhutatakse, et elanikkonnakaitse rakendub riigi, kohalike omavalitsuste, erasektori, vabaühenduste ja elanike koostöös¹⁰⁴. See tähendab, et kriisiolukorras toetavad kogukonna toimepidevust nii omavalitsusüksused kui ka näiteks naabruskonna algatused (nt vabatahtlikud evakuatsioonipunktid, kogukondlikud toiduvarud jne). Kriisideks paremini valmistunud kogukond on paindlikum ja suudab kriisi esmases faasis ise toime tulla, vähendades survet riiklikele struktuuridele.

Organisatsioonide tasandil tähendab kriisivalmidus seda, et iga asutus või ettevõtte hindab oma spetsiifilisi riske ja valmistab ette plaanid nende olukordade tarbeks. Hädaolukorra seadus kohustab ka mitmeid era- ja avaliku sektori organisatsioone tagama elutähtsate teenuste toimimise – näiteks peavad elektri-, telekommunikatsiooni-, meditsiini- jt kriitilised teenuseosutajad omama toimepidevuse plaane ja võimekust kriisi ajal tegutsemist jätkata. Laiemalt praktiseerivad paljud organisatsioonid ärikontinentsuse (*business continuity*) juhtimist: see on põhimõte, mille järgi ettevõtte kaardistab oma kriitilised funktsioonid ning rakendab meetmeid nende säilitamiseks ka häireolukorras¹⁰⁵. Näiteks nähakse ette

---

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ Vahter, 2024, 7.

¹⁰⁴ „Elanikkonnakaitse kontseptsioon“, Riigikantselei, viimati muudetud 15.02.2018, 11, https://kriis.ee/sites/default/files/documents/2022-05/elanikkonnakaitse_kontseptsioon_15.02.2018.pdf (vaadatud 18. oktoobril 2024).

¹⁰⁵ Baubion, 2013, 5.

varugeneraatorid elektrikatkestuseks, varuserverid andmesüsteemide rikete puhuks, tarnija-alternatiivid tarneahela katkestuste tarbeks jne. Oluline on ka personali koolitus – organisatsioonid korraldavad evakuatsiooniharjutusi, andmekaitse simulatsioone, kriisikommunikatsiooni treeninguid jms, et töötajad teaksid, kuidas hädaolukorras käituda.

Organisatsioonilise tasandi kriisivalmidusel on tihe seos riikliku ja kogukondliku tasandiga. Näiteks peab ettevõtete plaan olema kooskõlas riiklike juhistega ning ettevõtted teevad kriisi korral tihedat koostööd omavalitsuste ja riigiasutustega. Hea näide on tervishoid: haiglad koostavad erakorralise meditsiini plaanid (masskannatanutega õnnetusteks, pandeemiaks jne) ning harjutavad koostööd terviseameti ja päästeametiga. Kommunikatsioon on samuti oluline: organisatsioonid peavad suutma kriisi ajal suhelda nii ametkondadega (nt aruandlus olukorrast) kui ka avalikkusega (nt klientide teavitamine teenuse katkestusest). Tugev organisatsioonide valmisolek toetab terve ühiskonna vastupidavust kriisidele, kuna vähendab sekundaarsete kriiside (nt pika elektrikatkestuse või tarneahelaprobleemi) riski ja kiirendab taastumist.

Perekondlikul ja individuaalsel tasandil väljendub kriisivalmidus iga inimese ja pere valmisolekus tulla toime vähemalt lühikest aega toime omal jõul, kui tavapärased teenused või abi pole kohe kättesaadavad. Ametkonnad rõhutavad, et igal leibkonnal peaks olema hädaolukorra varu vähemalt üheks nädalaks iseseisvaks toimetulekuks¹⁰⁶. See tähendab, et kodus peaks leiduma piisavalt joogivett, toitu, ravimeid ja muid esmatarbeid (sh taskulampe, patareisid, akupank jms) juhaks, kui kriisi tõttu tekib pikem elektri-, vee- või soojakatkestus või kui poed ja tarneahelad ei toimi. Päästeameti soovitude kohaselt peaks üks inimene varuma umbes 21 liitrit joogivett nädalaks ning valima toidukaupu, mis säilivad toatemperatuuril ja on lihtsasti valmistatavad. Samuti on soovitatud, et kütusepaak oleks hoitud vähemalt pooleldi täis ja kodus oleks olemas esmaabitarbed ning vajalikud ravimid pikema isolatsiooni puhuks¹⁰⁷.

Individuaalne kriisivalmidus hõlmab ka teadmisi ja oskusi: näiteks peaks iga pere läbi mõtlema oma evakuatsiooniplaani (kuhu minna ja kuidas kokku saada, kui kodu tuleb kiiresti maha jätta), teadma, kuidas saada hädaolukorra infot (omama patareidega raadiot või muid teavitussüsteeme) ning oskama anda esmaabi. Riiklikud kampaaniad ja organisatsioonid (nt portaali „Ole Valmis“ ja Naiskodukaitse) pakuvad juhendeid kriisideks valmistumiseks.

---

¹⁰⁶ „Kodused varud“, olevalmis.ee, viimati uuendatud 31. märtsil 2025, <https://www.olevalmis.ee/kodused-varud> (vaadatud 10. oktoobril 2024).

¹⁰⁷ „Hädaolukorraks valmistumine – soovituslik nädalane varu“, Päästeamet, <https://www.rescue.ee/et/juhend/haedaolukorraks-valmistumine/soovituslik-nadalane-varu> (vaadatud 10. oktoobril 2024).

Viimastel aastatel on Eestis aktiivselt elanikkonda teavitatud. Näiteks on päästeamet korraldanud teavituskampaaniaid, kutsudes inimesi üles koguma koju nädalane toidu- ja veetagavara¹⁰⁸. Ka rahvusvaheliselt rõhutatakse isikliku valmisoleku tähtsust – FEMA kasutab põhimõtet “Whole Community”, mis tähendab, et kriisideks valmistumisel on igaühel, sh peredel, oluline roll ning ühiskonna vastupanuvõime algab rohujuure tasandilt¹⁰⁹.

Kokku võttes on kriisivalmidus mitmetasandiline süsteem. Riik loob raamid ja tugistruktuurid, kohalikud omavalitsused viivad ellu praktilist kaitset ja toimepidevust, organisatsioonid tagavad oma teenuste jätkumise ning iga perekond ja indiviid hoolitseb ise selle eest, et hädaolukorras hakkama saada. Ainult sellise tervikliku lähenemise korral – siis, kui kõik tasandid täidavad oma rolli ja teevad koostööd – on võimalik saavutada olukord, kus ühiskond tervikuna on võimeline kriise võimalikult valutult üle elama. Ükskõik, kas tegemist on loodusõnnetuse, tervishoiukriisi või inimtegevusest tingitud kriisiga, sõltub selle mõju ulatus suuresti sellest, kui hästi olid erinevad tasandid ette valmistatud ja kui tõhusalt suudetakse ühiselt reageerida.

Koguduslik vaade

Kas meie kogudused on valmis kriisiolukorras toime tulema ning panustama esmalt koguduse liikmete ja seejärel lähema kogukonna toimetulekusse?

Toimivat ühiskonda võivad tabada erinevad kriisid ka rahuajal. Ilmselt ei saa me olla kõigeks valmis. Kriisideks valmistumine on pikk protsess ja see hõlmab teatud tegevusi enne kriisi toimumist, sh kriiside lahendamise võime tagamine, juhendmaterjalide koostamine, ressursside planeerimine, valmisoleku hindamine, koolitused ja õppuste korraldamine.¹¹⁰

Päästeameti tellitud ja Kantar Emori 2023 tehtud uuringust selgub, et Eesti elanike valmisolek kriisidega toimetulekuks ei ole paranenud ja on sama väike kui 2019. aastal¹¹¹.

---

¹⁰⁸ Harri Tiido, „Kriisid ja valmidus nendeks“, *Eesti Rahvusringhääling*, 10. november 2020, <https://www.err.ee/1157196/harri-tiido-kriisid-ja-valmidus-nendeks>. (vaadatud 10. novembril 2024).

¹⁰⁹ FEMA Glossary, „Whole Community“.

¹¹⁰ Indrek Paadik, „Eesti elanike teadlikkus ning valmisolek toimetulekuks siseturvalisuse kriisidega“ – *Riigikogu Toimetised*, nr 49 (2024), 89, https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2024/07/089-104_Uuring-Paadik.pdf (vaadatud 03. jaanuaril 2024).

¹¹¹ „Värske uuring: Eesti elanikkonna valmisolek kriisideks on sama kehv nagu neli aastat tagasi“, Päästeamet, 4. juuli 2023, <https://www.rescue.ee/et/uudised/vaerske-uuring-estli-elanikkonna-valmisolek-kriisideks-on-sama-kehv-nagu-neli-aastat-tagasi-1940> (vaadatud 21. septembril 2024).

COVID-19 jõudmine Eestisse pani ka kogudused vastu tahtmist tegelema kriisiga. Erki Tamm tõdeb, et nii nagu riik ei olnud ka kogudused ei olnud kriisiks valmis. Seda peegeldas ka mõningane lõhestatus koguduse liikmeskonnas COVID-19 pandeemia ajal. Mitmetes liidu kogudustes tekkisid vastasleerid piirangute küsimuses. Nendes, kes olid kriitiliselt meelestatud, süvenes usaldamatus riigi suhtes, mis jätkus Ukraina sõja algusega. Vastasseis on nüüdseks küll vaibunud, kuid mitte lahendatud.¹¹²

Vestlustes mitme eri konfessiooni pastoritega on selgunud, et koguduslikus kontekstis pannakse lootus pigem Jumala peale – kui aeg käes, küll siis Püha Vaim annab teada, mida teha ja kuidas toimida. Samas on neid kogudusi, kus on arutatud oma kriisiplaani koostamise vajadust, lähtudes koguduse liikmete energia- ja toimetuleku julgeolekust. Vesteldes 2023/2024. aasta reservkaplanite baaskursusel osalejatega, kes on ühtlasi koguduste vaimulikud, selgus, et kursusele tuleku peamine ajend oli kas patriootlikkus või ebakindlus. Kaitseressursside Ameti poolt määratud sõjaaja ametikoht ajateenistuse läbijatele on enamasti reamees või jaoülem, kuid reaalses sõjaolukorras ei oleks paljudel kursusel osalenutest selle teadmise ega midagi peale hakata, kas ununenud väljaõppe, või hoopis selle puudumise tõttu. Samuti selgus, et teadmatus ja oskamatus kriisiolukorras toimida, on kõige suurem vaenlane, mille tõttu võib tekkida hirm ja paanika. Kui me vaimulikena ja koguduse juhtidena ei ole enda jaoks läbi mõelnud, kuidas kriisiolukorrale reageerida, ei oska me ka kogudust kriisist läbi juhtida ega oma koguduseliikmete hirmu maandada.

17.–18. märtsil 2023 aastal toimunud liidu töötajate kohtumisel arutleti Hersoni koguduse näitel koguduse elu korraldamist kriisiajal. Lahtiseks jääb küsimus, kas ja kui palju on kogudused tegelikult teadlikult kriisiks valmistunud või on valmis õppima sõjaaja keskele sattunud koguduse kogemusest.

Moraalsete ja usuliste tegurite kõrval mõjutavad koguduste valmisolekut kriisiolukordades tegutsemiseks praktilised tegurid. Eesti riigikaitse arengukava rõhutab, et kriisivalmiduse seisukohalt on oluline inimeste ja organisatsioonide praktiline ettevalmistus, teadmised ja koostöö. Praktilised aspektid hõlmavad järgmisi tegureid:

---

¹¹² Erki Tamm (liidu president aastatel 2016–2024), telefonivestlus autoriga, 14. mail 2025.

- **teadmisi ja oskusi**, näiteks esmaabi andmist, evakuatsiooniplaanide olemasolu ja teavitussüsteeme;
- **varasemaid kogemusi kriisiolukordadega**, mis tugevdavad organisatsiooni võimet kiiresti ja efektiivselt reageerida;
- **koostöövõrgustikke** riiklike ja kohalike omavalitsuste, kaitseliidu või päästeametiga, mis võimaldavad kiiret kommunikatsiooni ja ressursside jagamist.

Eestis on varem märgitud, et religioossed organisatsioonid on riigi potentsiaalsed partnerid kriiside lahendamisel, kuid nende praktilist kaasatust ja ressursside kasutamist riiklikus kriisiohjes pole seni olnud piisavalt läbi uuritud ega süstemaatiliselt rakendatud.

Koguduste ja religioossete organisatsioonide suhtumist riigikaitse ja kriisivalmidusse mõjutavad suurel määral nende moraalsed ja usulised tõekspidamised, mis võivad nii toetada kui ka piirata aktiivset kaasatust. Samal ajal määravad praktilised tegurid – eelkõige organisatsiooniline valmisolek, varasem kogemus ja koostöö riiklike institutsioonidega – selle, kuivõrd efektiivselt religioossed kogukonnad saavad oma potentsiaali kriisiolukordades realiseerida.

Kokku võttes rõhutatakse siinses peatükis, et tõhus kriisivalmidus eeldab kriiside olemuse mõistmist ja süsteemset ettevalmistust kõigil tasanditel. Selline käsitus annab teoreetilise raamistiku liidu koguduste kriisivalmiduse hindamiseks ning seob selle magistritöö üldise uurimisküsimusega.

6. Koguduste ja koguduse juhtide roll kriisidega toimetulekul

Kuuendas peatükis käsitletakse koguduste ja nende juhtide rolli kriisiolukordades nii ajaloos kui ka tänapäeval. Analüüsitakse, kuidas Eesti kogudused on tegutsenud varasemates sõja- ja kriisiaegades, ning hinnatakse kogudusejuhtide praktilist ja vaimset panust ning nende juhtimis- ja koostöörolli tänapäeva kriiside lahendamisel, tuginedes seejuures varasematele uuringutele.

6.1. Eesti kogudused maailmasõdade keerises

Eesti koguduste, sh liidu koguduste, roll maailmasõdade keerises oli tähendusrikas nii vaimulikus kui ka praktilises plaanis. Juba esimese maailmasõja ajal avaldasid kristlikud kogudused toetust rindel viibivatele liikmetele. Ajakirja Teekäija 1915. aasta esimeses numbris julgustati sõduritest usklikke, meenutades neile Jumala juhtimist ja kaitset, milles väljendus koguduste püüdlus säilitada vaimset sidet ka kriisiolukorras:

„Paljud Teekäija sõbrad on sõjawäljal, wahwate isamaa kaitsjate ridades, ka neid otsib Teekäija võimalikult üles, püüab neid rõemustada, ergutada ja kinnitada, neile meeldetuletades, et nad selles tegewuses wägewa Jumala juhatusel all elawad, kes neid näeb, kaitseb ja nende käekäigu eest hoolitseb.“¹¹³

Teise maailmasõja ajal oldi veelgi raskemate valikute ees. Liidu koguduste juhid ja liikmed seisid silmitsi küsimusega, kas põgeneda või jääda Eestisse. Rudolf Remmel oli aktiivne misjonär ja tuntud koguduste rajaja, kes elas ja töötas 1944. aastal Narvas. Kui sõda jõudis Eesti pinnale ja olukord Narvas muutus ohtlikuks, kolis ta koos perega Pärnusse. Selleks ajaks oli juba selge, et Eestit ootab ees Nõukogude okupatsioon. Üks ärimees oli ostnud kogu Remmeli perele – Rudolfile, tema abikaasale ja üheksale lapsele – laevapiletid, et nad saaksid põgeneda Eestist sõja eest. Rudolf Remmel oli esialgu valmis lahkuma, kuid palvetades sai ta sügava veendumuse, et peab jääma kodumaale. Kuigi see otsus murdis ta abikaasa südame, otsustas

---

¹¹³ „Õnnistatud uut aastat“ – *Kristlik ajakiri Teekäija*, nr. 1 (1915), <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:607984> (vaadatud 2. veebruaril 2025).

naine oma meest usaldada ja jäi oma mehega koos Eestisse. Rummeli otsus on jätnud pikaajalise vaimuliku pärandi – sellest perest on välja kasvanud neli põlvkonda pastoreid.¹¹⁴

Sarnast vaimuliku kutsumuse hetke koges Osvald Tärk, kes, olles teel Ameerikast tagasi Eestisse, tajus kutset jääda ja teenida eesliinil raskustes ja ohtudes. 1984. aastal meenutas Tärk ühes hingehoidlikus vestluses Meego Rummelile, kuidas ta oli just omandanud teoloogiamagistri kraadi, helge tulevik ootas ees. Teel tagasi kodumaale kuulis ta ärevaid sõjasõnumeid ja koges tugevat kiusatust pöörduda tagasi Ameerikasse. Olles laevakajutis palves, koges ta Jumala Vaimu erilist ligiolu ja selgelt küsimust: „Kas oled valmis teenima eesliinil – surmapataljonis?” Ta vastas sellele kõhkluseta „Jah!” Hiljem, Nõukogude okupatsiooni ajal, juhtis Tärk Oleviste kogudust, mis koosnes seitsmest sunniviisiliselt ühendatud Tallinna kogudusest. See kogudus kujunes talle vaimulikuks eesliiniks keerulistes tingimustes.¹¹⁵

Kogudused mängisid tähtsat rolli ka praktilise abi andmisel. Teise maailmasõja lõpufaasis, kui Eestit tabas massiline põgenemislaine, oli teada, et sõjapõgenikud said abi otsida koguduste kaudu. Kohalikud kirikud ja kogudused organiseerisid toidu, peavarju ja esmatarbeabi jagamist¹¹⁶.

Liidu koguduste kogemus maailmasõdade tormides näitab, et nende vaimulik ja kogukondlik roll oli määrav mitte ainult rahuajal, vaid ka äärmuslike kriiside tingimustes. Jäämine, teenimine ja abi andmine peegeldasid sügavat veendumust, et kogudus kui vaimulik pere peab jääma oma rahva ja kogukonna kõrvale ka kõige pimedamatel aegadel.

Järgnevalt käsitletakse liidu koguduste ja nende juhtide kolme peamist panust kriisidega toimetulekul: praktilist abi, vaimset tuge ning juhtimislikku korraldust ja kriisivalmidust.

6.2. Praktiline roll kaasaja kriisilukordades

Liidu kogudused panustavad kriisides ulatuslikult humanitaar- ja sotsiaalse abi pakkumisse. Näiteks kohe pärast 2022. aasta Ukraina sõja puhkemist moodustasid liit ja kristlik

---

¹¹⁴ Meego Rummel, intervjuu (helisalvestis). Intervjueerinud Allan Helde, 26. aprillil 2025.

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ „Kirik aitab kanda sõjaraskusi“ – *Lääne Sõna*, nr 107, 16. september 1944, <https://dea.digar.ee/?a=d&d=laanesona19440916.2.32&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA---> (vaadatud 18. oktoobril 2025).

heategevusorganisatsioon Sõbralt Sõbrale ühise kriisikomisjoni, tehes koostööd Eesti Pagulasabi, kohalike omavalitsuste ja kogudustega. Selle kaudu saadeti juba märtsi algul Ukrainasse esimene abisaadetus väärtusega 30 000 eurot ning üha enam kogudusi ühines sõjapõgenike abistamisega Eestis. Kogudused on pakkunud praktilist abi põgenikele alates turvalise majutuse leidmisest ja esmatarbevahendite jagamisest kuni ametliku info vahendamise ning abivajajate suunamiseni riikliku toe alla. Paljudes kogudustes kaasati vabatahtlikke tugiisikuteks, hingehoidjateks, tõlkideks ja lapsehoidjateks, et leevendada saabunute muresid¹¹⁷. Siseküsitluste andmeil tegeles 2023. aastal ligi 42,6% liidu kogudustest sõjapõgenike või pagulaste toetamisega ning umbes 14,9% kogudustest on varasemalt reageerinud ka muudele kriisiolukordadele (nt COVID-19 pandeemia, loodusõnnetused)¹¹⁸.

Ka kohalike kriiside ajal pakuvad liidu kogudused kogukonnale praktilist tuge. Koguduste supiköögid jätkasid tegutsemist ning toidu- ja riideabi jagamist isegi 2020. aasta eriolukorra ajal, kui tavapärase koguduse tegevus oli piiratud. See näitab, et kirikud ja kogudused on paljude jaoks esmane koht, kuhu raskustes abi saamiseks pöörduakse¹¹⁹. Lisaks on kogudused valmis oma ruume kriisi ajal ühiskonna hüvanguks kasutama. Turvalisuse eksperdid on toonitanud, et kirikutele kuuluvaid hooneid (nt pastoraate) saab vajaduse korral rakendada lisa-evakuatsiooni- või varjumiskohtadena suurõnnetuste ajal¹²⁰. Kohapeal tegutsevad kogudused on seega osa kogukonna tugivõrgustikust – nad abistavad abivajajaid, jagavad hädavajalikke ressursse ning avavad oma ukse kogukonnale ka rasketel aegadel.

6.3. Vaimne ja emotsionaalne tugi kriisides

Kriisiaegadel on koguduste vaimne roll ühiskonna hoidmisel asendamatu. Vabakoguduste vaimulikud (pastorid, kaplanid jt) pakuvad hingehoidlikku tuge nii koguduse liikmetele kui ka laiemale avalikkusele¹²¹. See tähendab inimeste ärakuulamist, lohutamist, koos palvetamist ning usulise kindlustunde jagamist olukorras, kus maine turvatunne on kõikumas. Eesti

---

¹¹⁷ Palvetame Ukraina eest! – *Kristlik ajakiri Teekäija*, nr 2 (2022), <https://teek.ee/arhiiv/2915-2022-2-maerts> (vaadatud 09. septembril 2024).

¹¹⁸ Aveli Tiiter, „EEKBKL-i koguduste sotsiaaltöö valdkonna olukord ja koostööpartnerid“, lõputöö (Tallinn: Kõrgem Usuteaduslik Seminar, 2024), 21.

¹¹⁹ „Kogudused saavad sotsiaalse mõjuga tegevuste jätkamiseks ja koguduste majanduslike raskuste leevendamiseks toetust“, Siseministeerium, 27. aprill 2020, <https://www.siseministeerium.ee/uudised/kogudused-saavad-sotsiaalse-mojuga-tegevuste-jatkamiseks-ja-koguduste-majanduslike-raskuste> (vaadatud 03. aprillil 2025).

¹²⁰ Kätlin Liimets, „Koguduste roll toimetulekuks kriisidega“, *Eesti Kirik*, nr. 7, 22. veebruar 2023, <https://eestikirik.ee/koguduste-roll-toimetulekus-kriisidega>, (vaadatud 03. aprillil 2025).

¹²¹ Siseministeerium, „Kogudused saavad sotsiaalse mõjuga tegevuste jätkamiseks ja koguduste majanduslike raskuste leevendamiseks toetust“.

kirikutes on läbi ajaloo olnud tavaks, et leinas ja surma olukorras aitavad vaimulikud leinavaid peresid ja kogukonda – nad peavad matusetalitusi, pakuvad leinajatele nõu ja on toeks hingehaavade kandmisel¹²². Ka nüüd, suurte kriiside ajastul, seisavad liidu vaimulikud n-ö eesliinil emotsionaalse valu leevendajatena.

Ühiskondlikul tasandil teevad liidu vaimulikud kriisides koostööd ka teiste kirikute ja riigistruktuuridega, et tagada inimestele psühhosotsiaalne tugi. Näiteks Ukraina sõjapõgenike majutuskeskustes käivitas sotsiaalministeerium 2022. aastal kutseliste hingehoidjate võrgustiku, kuhu kaasati ligi 70 vaimulikku erinevatest Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikutest. Sellesse võrgustikku kuuluvad hingehoidjad (sh liidu pastoriid) toetasid nii Ukraina inimesi kui ka kohalikke eestlasi, korraldades majutuskeskustes usulisi talitlusi, palvusi ja isegi sõjas hukkunute mälestusüritusi. Hingehoidjad aitasid lisaks vaimulikele vestlustele ka väga praktilistes asjades, olles toeks emadele-lastele, vahendades infot ning ühendades abivajajaid koguduste ja kogukondadega¹²³. Niisugune terviklik lähenemine, vaimne ja praktiline abi käsikäes, andis kriisiolukorras paljudele uue lootuse. Liidu juhid rõhutavad, et just keerulisel ajal on inimesele toeks tema usuline hingepide: „Heal ajal ehitatud usk ja usaldus Jumala peale on meie tugevus kriisiaegadel ning Jumal ei jäta häbisse teda, kes tema peale loodab“¹²⁴. Seeläbi jagavad kogudused kriisis olles lootust ja hingejõudu – kinnitades, et ka rasketel aegadel pole inimesed üksi, vaid võivad toetuda nii koguduse osadusele kui ka Jumala abile.

6.4. Juhtide roll ja koostöö kriiside lahendamisel

Koguduse juhtidel (pastoritel, vanematekogu liikmetel jt) lasub kriisides ka oluline korralduslik vastutus. Liidu koguduste juhid peavad kriisiolukorras langetama keerulisi otsuseid: kuidas koguduse elu ja töö jätkub ning kuidas koguduse ressursse rakendatakse. Näiteks COVID-19 pandeemia puhkedes rakendasid baptistikoguduste juhid 2020. aasta kevadel kiiresti meetmeid, et kaitsta inimeste tervist ja samas jätkata koguduse põhitegevusi. Avalikud jumalateenistused viidi ajutiselt veebi ning vältimatuid usulisi talitlusi (nt individuaalset hingehoidu,

---

¹²² Ermo Jürma, „Rahu keset tormi – Koguduste toimimine kriisiajal“ – *Kristlik ajakiri Teekäija*, nr 3 (2023), <https://teek.ee/teemad/50-liit/3081-rahuk-keset-tormi-koguduste-toimimine-kriisiajal> (vaadatud 03. aprillil 2025).

¹²³ Katri Aaslav-Tepandi, „Katri Aaslav-Tepandi: hingehoid Ukraina sõjapõgenikele ja Eesti inimestele“, toim. Kaupo Meiel, err.ee, 09.04.2022, <https://www.err.ee/1608559261/katri-aaslav-tepandi-hingehoid-ukraina-sojapogenikele-ja-esti-inimestele> (vaadatud 03. oktoobril 2024).

¹²⁴ Jürma, 2023.

leivamurdmist, matuseid jms) korraldati eraviisiliselt ja ettevaatusabinõusid järgides¹²⁵. Tookordne liidu president Erki Tamm tõdes hiljem, et kriisiaeg õpetas kogudustele vahetumat ja igapäevasemat üksteise eest hoolitsemist – koguduse liikmed pidid üle võtma senisest enam vastutust vastastikusel toetuses, mitte tuginema üksnes pühapäevastele kokkusaamistele¹²⁶. Selline kogemus kinnitas koguduse juhtide rolli karjastena – nad juhivad vaimulikku karja katsumustes, hoides ühtsust ja fookust.

Samavõrd tähtis on koguduse juhtide koostöö väliste osapooltega kriiside lahendamisel ja ennetamisel. Liidu juhid on osalenud nii regionaalsetes kui ka üleriigilistes kriisikoostöö vormides. Eesti võimud peavad kirikuid oluliseks partneriks elanikkonnakaitses. Näiteks on maakondlikesse siseturvalisuse nõukogudesse kaasatud ka vaimulikud, kes esindavad kohalikke kogudusi¹²⁷. Koguduste ja riigiasutuste koostööd kriisides on hakatud teadlikumalt kujundama. Arutletakse isegi selle üle, kas lisada kirikute roll kriiside lahendamisel ametlikult Eesti riigi ja Kirikute Nõukogu ühishuvide protokollis¹²⁸. Spetsialistid on välja pakkunud mitu konkreetset koostööviisi, kuidas koguduste juhid saavad panustada riiklikku kriisireguleerimisse. Nende seas on osalemine omavalitsuste kriisiplaanide väljatöötamises, riskikommunikatsiooni edastamine koguduse kanalite kaudu ning psühholoogilise esmaabi osutamine kogukonnas¹²⁹. Eriti rõhutatakse koguduste initsiatiivi vajalikkust: omavalitsused ise ei pruugi alati osata kogudusi appi kutsuda, kuid kui kirikujuhid ise ennast pakuvad, võetakse abi enamasti rõõmuga vastu. Seetõttu julgustatakse liidu koguduste juhte looma juba rahuajal kontakte kohalike kriisikomisjonide ja omavalitsustega ning panustama kriisivalmiduse plaanidesse. Nagu Annes Kalle (siseministeeriumi esindaja) toonitab, tuleks kokkulepped läbi rääkida enne kriisi puhkemist, siis teab iga osapool, mida hädaolukorras teha, ning abi jõuab inimesteni kiiremini¹³⁰. Selline ettenägelik juhtimine muudab kogudused kriisihetkel tõhusateks abilisteks, mitte abivajajateks.

Kokku võttes võib öelda, et liidu kogudused ja nende juhid saavad kanda kriisides mitmekülgset rolli. Nad saavad pakkuda praktilist abi – olgu toit, peavari või materiaalne toetus –, anda

---

¹²⁵ „Usuliste ühenduste tegevus eriolukorras“, Kogudused.ee, <https://kogudused.ee/usuliste-uhenduste-tegevus-eriolukorras> (vaadatud 03. detsembril 2024).

¹²⁶ „Avalikud jumalateenistused taas lubatud“, Kogudused.ee, <https://kogudused.ee/avalikud-jumalateenistused-taas-lubatud> (vaadatud 03. aprillil 2025).

¹²⁷ Siseministeerium, „Kogudused saavad sotsiaalse mõjuga tegevuste jätkamiseks ja koguduste majanduslike raskuste leevendamiseks toetust“.

¹²⁸ Jürma, 2023.

¹²⁹ Liimets, 2003.

¹³⁰ *Ibid.*

vaimset tuge ja lohutust ning tegutseda sildadena kogukonna ja riiklike kriisstruktuuride vahel. Tänu sellele sünergilisele rollijaotusele võivad liidu kogudused kujuneda oluliseks ja nähtavaks osaks Eesti ühiskonna kriisitaluvusest, kandes ühiskondlikku vastutust ja väljendades ligimesearmastust tegudes¹³¹. Kogemused kinnitavad, et kriisiolukorras toimib kogudus nii abivajajate teenijana, hingekosutajana kui ka juhtide eestvedamisel kogukonda kokku siduva jõuna.

6.5. Usuliste organisatsioonide roll kriisides: varasemate uuringute ülevaade

Kristlik kirik on ajalooliselt mänginud olulist rolli ühiskondlike kriiside ajal, pakkudes nii vaimset kui ka praktilist abi. Alates varakristlikust ajast on kristlased olnud aktiivsed abistajad epideemiade, näljahädade ja sõdade ajal. Varakristlikud kogukonnad, eriti Jeruusalemma kogudus, praktiseerisid vara jagamist ja ühist eluviisi, mis aitas tugevdada kogukondlikku sidusust ja pakkuda abi abivajajatele. See praktika on tuntud kui *caritas* – armastus ja heategevus –, mis sai kristliku elu keskseks osaks, rõhutades hoolivust ja solidaarsust ühiskonna haavatavate liikmete suhtes. Ajaloolased on märkinud, et kristlaste hoolitsus haigete eest, eriti epideemiade ajal, aitas kaasa kristluse levikule. Kristlaste valmisolek hoolitseda haigete eest, isegi oma elu ohtu seades, eristas neid teistest ja tõi esile kristliku armastuse ja ohvrimeelsuse väärtused.¹³²

Rahvusvahelised näited ja teaduskirjandus

Mitmed rahvusvahelised uuringud on näidanud, et usulised organisatsioonid (sh kirikud, kogudused ja teised usupõhised ühendused) mängivad kriiside ajal märkimisväärset rolli abi osutamisel ning kogukondade toetamisel. Süsteemsed ülevaated kinnitavad, et usuühendustel on suur potentsiaal kriiside puhul – nad tegutsevad tihti esimeste reageerijatena ning panustavad hädaabi andmisesse ja taastumisse¹³³. Näiteks loodusõnnetuste järel on kohalikud kogudused ja religioossed kogukonnad pakkunud kannatanutele varjualust, toitu, riideid ja hingehoidu, täites lünki, kuhu riiklikud või suured abiorganisatsioonid alati kiiresti ei jõua¹³⁴. Uuringud orkaani

---

¹³¹ Tiiter, 2024, 15.

¹³² Jim Shannon, „How the Church Has Responded to Similar Crises in the Past,” *e3 Partners*, 16. aprill 2020, <https://e3partners.org/blog/how-the-church-has-responded/> (vaadatud 17. aprillil 2025).

¹³³ Rahim Ali Sheikhi *et al.*, „Role of Religious Institutions in Disaster Risk Management: A Systematic Review”, *Disaster Medicine and Public Health Preparedness* 15, nr 2 (2021), 239, <https://doi.org/10.1017/dmp.2019.145> (vaadatud 17. aprillil 2025).

¹³⁴ Pamela Joshi, *Faith-Based and Community Organizations' Participation in Emergency Preparedness and Response Activities* (U.S.A.: Institute of Homeland Security Solutions, 2010), 5,

Katrina kogemuse põhjal Ameerika Ühendriikides näitasid, et kogudused ja usupõhised ühendused andsid ulatuslikku kriisiabi – üle 70% küsitletud kirikutest jagas kohe pärast tormi toitu, vett, riideid või rahalist toetust abivajajatele¹³⁵. Samuti osutati muid teenuseid, nagu meditsiiniabi, peavarju pakkumine, logistika (nt toidu ja tarvikute jagamine), lastehoid ning vaimne tugi kannatanutele. Paljud neist kogudustest polnud varem katastroofiabi andmisega tegeleenud, ent reageerisid vajadusest lähtudes kiiresti ja paindlikult. Tihti toimus see spontaanses koostöös – kogudused tegid omavahel ja ka ilmalike ühendustega *ad-hoc*-koostööd, jagades ressursse ja ruume, ilma et oleks eelnevalt olnud formaalseid plaane. Selline kiire mobilisatsioon aitas jõuda ka haavatavate gruppideni, keda suured organisatsioonid esialgu ei katnud: USA valitsusraportid märgivad, et orkaanide Katrina ja Rita järel toimetasid kohalikud sõltumatud kirikud ka nendes paikades, kuhu traditsioonilised abiandjad (nt Punane Rist) kohale ei jõudnud. See kogemus pani valitsusasutusi senisest enam kaasama usuühendusi kriisiplaanidesse – korrigeeriti USA föderaalset hädaolukordade lahendamise juhiseid, et tunnustada koguduste suutlikkust kohalikes kogukondades ning julgustada nende kaasamist ametlikku kriisihaldusse. Samas on uuringud rõhutanud piiranguid: usuorganisatsioonide abi kaldub keskenduma vahetule lühiajalisele leevendusele, ent pikaajalise taastumise faasis on nende panus väiksem ressursside nappuse tõttu¹³⁶. Näiteks leiti, et pärast Katrinat suutsid usuühendused osutada pikaajalisemat abi (nt eluasemete taastamist, tööhõivealast abi jms) vaid piiratud mahu ning enamasti vaid kuni kolm kuud, samas kui ilmalikud kogukonnaorganisatsioonid toetasid kannatanuid keskmiselt kauem (kuni aasta). Seega on usuorganisatsioonide võimekus suurte kriiside korral väärtuslik, kuid mitte ammendav – nende kiirust ja kohalolu on tunnustatud, kuid püsivamaks taastumisfaasiks on sageli tarvis lisaressursse ja paremat integreerimist riiklike süsteemidega.¹³⁷

Usuorganisatsioonide roll ilmneb tugevalt ka pandeemiade ja ülemaailmsete tervisekriiside ajal. COVID-19 pandeemia kogemus näitas, et religioossed juhid ja kogudused suutsid paljudes riikides kiiresti kohaneda ning olla toeks nii vaimselt kui ka praktiliselt. Üleilmsete piirangute tingimustes tuli usupraktikaid kohandada: suurem osa maailma religioosseid kogukondi peatas avalikud jumalateenistused ja kolis veebi, pidades seda nii religioosse kui moraalse kohustusena elude kaitsmisel. Näiteks Ühendkuningriigis teatas ülemrabi Ephraim Mirvis raadioetris, et kojujäämine on religioosne ja moraalne imperatiiv, ning Canterbury peapiiskop

---

https://www.fema.gov/sites/default/files/2020-03/fema_faith-communities_desk-study-final-report_1.pdf (vaadatud 18. oktoobril 2024)

¹³⁵ *Ibid.*, 16.

¹³⁶ *Ibid.*, 2.

¹³⁷ Joshi, 2010, 5.

tunnustas kogudusi leidlike lahenduste eest ja pidas ülestõusmispüha jutluse esmakordselt veebi teel oma koduköögist. Seesugused seisukohad peegeldasid laialdast konsensust, mille kohaselt enamik usklikke järgisidki kehtestatud piiranguid – vaatamata tähtsate pühade (ülestõusmispühad, ramadaan jne) tavapärasele rahvakogunemisele leiti turvalisi alternatiive ning rõhutati ühiselt, et elude säästmine on usu põhiväärtustega kooskõlas. Samas leidis erandeid, kus religioossed üritused muutsid kriisi halvemaks: näiteks tekkis Lõuna-Koreas suur nakkuskolle ühe koguduse vastutustundetu tegevusega ning Malaisias põhjustas 14 000 osalejaga islamiusuliste kokkutulek viiruse teise laine. Ka mõnel pool USAs puhkesid konfliktid – üks Florida pastor pidas keelde eirates suuri teenistusi, pälvides koguni süüdistuse tervisehädalukorra rikkumises, ning New Yorgis linnapea kritiseeris ortodoksse juudi matusetalituse rahvarohkust¹³⁸. Need juhtumid illustreerivad, et teoloogilised tõlgendused ja kriisimeetmed võivad vahel pörkuda: osa usklikke pidas kollektiivset palvust asendamatuks, teised leidsid viise, kuidas koguneda virtuaalselt või väikestes rühmades.

Pandeemia tõstatas ka uut laadi teoloogilisi küsimusi: näiteks arutati mitmes kirikuringkonnas, kas armulaua sakramenti võib pidada virtuaalkeskkonnas. Euroopa kirikute juhtide konsultatsioonidel 2020. aastal selgus, et seisukohad erinesid – Rootsi luterlik kirik, mis on muidu pigem liberaalne, leidis väga konservatiivselt, et ekraani vahendusel või ilmikute omal käel kodudes ei saa armulauda kehtivalt pühitseda, samas kui mõnes teises kirikus oldi valmis virtuaalset armulauda paindlikumalt katsetama. Lõplikku ühtsust siin ei saavutatud, kuid rõhutati edasise arutelu vajadust, sest küsimus puudutas pandeemia ajal koguduseliikmete vaimulikku teenimist. Lisaks tõstatus praktiline probleem, kuidas jõuda nende abivajajateni, kes jäid *lockdown*'i tõttu ilma senisest koguduse toetusest – näiteks eakad või üksikud, kes vajasisid hingeabi telefoni teel või koguni toidukaupade kojuviimist ajal, mil liikumine oli piiratud. Paljudes maades mobiliseerusid koguduste vabatahtlikud selliste inimeste aitamiseks; ka rahvusvahelised religioossed organisatsioonid toetasid väiksemaid kogudusi – nt Luterlik Maailmaliit eraldas vahendeid, mille abil saadeti Eesti hooldekodude elanikele kristlikke ajalehti, et leevendada vaimset üksildust¹³⁹.

Ülemaailmselt teadvustasid ka rahvusvahelised institutsioonid usuorganisatsioonide rolli: Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) andis 2020. aasta aprillis välja juhendi religioossetele

---

¹³⁸ Sima Barmania ja Michael Jonathan Reiss, „How religion can aid public health messaging during a pandemic“, *Nature India*, 20. mai (2020), <https://www.nature.com/articles/nindia.2020.87> (vaadatud 27. aprillil 2025).

¹³⁹ Rain Soosaar, „Koroonakriis kirikuelu muutmas“, *Eesti Kirik*, 11. november 2020, <https://eestikirik.ee/koroonakriis-kirikuelu-muutmas> (vaadatud 27. aprillil 2025).

liidritele pandeemia tingimustes tegutsemiseks, ning tõdes selles selgesõnaliselt, et usujuhid, usukogukonnad ja -organisatsioonid võivad mängida suurt rolli elude päästmisel ja haigestumiste vähendamisel. WHO julgustas usujuhte edastama tõenduspõhist terviseinfot, vältima suuri kogunemisi ning aitama leevendada kriisi sotsiaalseid mõjusid, muuhulgas vägivalda peredes ja vaimse tervise probleeme, mis pandeemia kõrvalnähtudena esile kerkisid. Varasemad kogemused (nt ebolapuhang Aafrikas) olid juba näidanud, et koostöö usukogukondadega parandab tervishoiusõnumite usaldusväärsust. Usujuhtide abil suudeti varem tõsta vaktsineerimise katvust (näiteks lastehalvatuse vastane vaktsineerimine India ja Pakistani külades) ning ohjeldada ebausust tingitud takistusi (nt matusekõmmete muutumine ebola ajal).

Pandeemia õppetunnid toetavad seega seisukohta, et riikide tervishoiuasutustel tasub kaasata usupõhiseid võrgustikke kriisikommunikatsiooni ja kogukonna abistamisse, kuna viimastel on tihti ainulaadne ligipääs ja usalduskrediit kohalike inimeste silmis¹⁴⁰. Samas ilmnes, et mõnel juhul vajasis usuorganisatsioonid ise tuge – näiteks paljud kirikud kogesid pandeemia tõttu majanduslikku raskust, sest annetused ja liikmemaksud vähenesid tuntavalt ajal, mil koguneda ei saanud. Eri riikides lahendati seda erineval moel: mõnel pool jäi riigi toetus tagasihoidlikuks, teisel pakuti abimeetmeid, nagu allpool Eesti näitel kirjeldatud).

Kokku võttes võib öelda, et pandeemiakogemus tõi esile usuorganisatsioonide leidlikkuse ja kogukondliku toe, aga ka pingekohad, näiteks usalduse küsimuse. Teadlased ja arvamusiidrid on nimetanud COVID-19 kriisi ka usalduskriisiks. Paljud inimesed suhtusid umbusuga ametlikesse teadussoovitustesse ning siin nähti rolli ka kirikul ja kogudustel. Margit Sutrop kirjutas 2021. aastal, et kui inimesed ei kuula enam teadlasi ja poliitikuid, siis inimeste veenmisel võiks appi tulla ka kirik, kodanikuühendused ja kultuuriinimesed, sest need suudavad ehk erinevas keeles kõnetada neid, kelles on tekkinud väärtuskonflikt või kõhklused vaktsineerimise suhtes¹⁴¹. See illustreerib, et usuühendustelt oodati pandeemia ajal ka sotsiaalse sidustaja rolli, sillaks olemist teaduse ja rahva vahel, et tugevdada usaldust ja ühiseid väärtusi olukorras, kus paljud tundsid segadust ja hirmu.

Religiooniga seotud organisatsioonide tegutsemine kriisides ei piirdu üksnes loodusõnnetuste või tervisehädalukordadega – oluline on ka nende roll relvakonfliktides ja humanitaarkriisides.

---

¹⁴⁰ Barmania, Reiss, 2020.

¹⁴¹ Soosaar, 2020.

Uurimused rahvusvahelises julgeolekus ja rahu-uuringutes osutavad, et usuinstitutsioonid võivad konfliktides toimida kahesuunaliselt: ühest küljest võivad religioossed erimeelsused konflikti süvendada, teisalt aga saavad usujuhid ja -organisatsioonid olla rahutegijad ja lepitajad. Viimastest kümnenditest võib tuua mitmeid näiteid selle kohta, et religioossed ühendused on aidanud sõdu lõpetada või leevendada nende tagajärgi. Rahutagamise näidetena on esile toodud kveekerite rahuvahendaja rolli¹⁴² Nigeeria kodusõjas 1960-ndatel, Aafrika Kirikute Konverentsi ja Maailma Kirikute Nõukogu rolli Põhja- ja Lõuna-Sudaani konflikti rahuläbirääkimistel, mis viis lõpuks Lõuna-Sudaani iseseisvumiseni (2011) ning katoliku taustaga Saint Egidio kogukonna edukaid rahukõnelusi Mosambiigis. Tuntud on ka peapiiskop Desmond Tutu tegevus Lõuna-Aafrikas apartheidijärgsel leppimisel ning Sierra Leone usuliste juhtide ühisnõukogu panus kodusõja lõpetamisse. Uuringud on märkinud, et just kohalikus kontekstis sügavalt juurdunud religioossed institutsioonid, näiteks Etioopia õigeusu kirik, millel on sajandeid vana autoriteet, suudavad kriisiaegadel pakkuda nii humanitaarabi kui ka vahendada rahu, olles konfliktiosaliste jaoks usaldusväärsed tegutsejad.

Empiiriline uurimus Etioopia viimastest konfliktidest (2020–2022) näitas, et kirikute roll hõlmas nii humanitaarabi ja psühhosotsiaalset tuge kannatanutele kui ka vahendustegevust ning isegi teatud avalike teenuste (tervishoid, vesi, elekter jms) korraldamist olukorras, kus riik oli kriisist haaratud. Teisisõnu, kohalik kirik võttis osaliselt enda kanda kogukonna ellujäämiseks hädavajalike teenuste pakkumise, sidudes seeläbi riikliku süsteemi ja inimeste vajadused. Samuti andsid usujuhid konfliktides tihti moraalse hinnangu ja lootuse sõnumi – kutsusid üles vägivalla lõpetamisele ning andestusele ja lepitusele religioossete väärtuste nimel. Näiteks peatati 2007. aastal Elevandiluuranniku kodusõjas lahingutegevus mitmeks päevaks tänu kohalike usuliidrite üleskutsetele rahu nimel ning Kolumbia konfliktis osales katoliku kirik aktiivselt vahendamises ja pantvangide vabastamisel (tehes koostööd rahvusvaheliste organisatsioonidega).¹⁴³

Humanitaarabi vallas on suured usupõhised organisatsioonid (nt Caritas Internationalis, Samaritans's Purse, Convoy of Hope, Islamic Relief, World Vision jt) tegutsenud konfliktipiirkondades laialdaselt – nende mandaat ühendab religioosse motivatsiooni ja professionaalse abiandmise. Uurijad on analüüsinud, kuidas islami heategevusorganisatsioonid

---

¹⁴² Friends Service Council ja American Friends Service Committee, mis on kveekerite organisatsioonid, said 1947. aastal Nobeli rahupreemia oma humanitaarabi ja rahutöö eest pärast teist maailmasõda (TheNobelprize.org, The Nobel Peace Prize 1947).

¹⁴³ Yirga Abebe Damtie, „Religious Institutions, Conflict, and Peacebuilding in Ethiopia“, *The Plastic Pipeline*, 02. aprill 2025, 1–7, <https://www.wilsoncenter.org/microsite/10/node/129907> (vaadatud 06. aprillil 2025).

toimetasid Süüria ja Iraagi konfliktides: sageli suutsid nad kohaliku usukeele ja -autoriteedi tõttu paremini abivajajateni jõuda, ent samas pidid navigeerima poliitiliselt tundlikus olukorras, vältimaks religioosse konflikti tekitamise süüdistusi¹⁴⁴. Teoloogilised dilemmad kerkivadki esile ka sõjakriisides – usuorganisatsioonid peavad tasakaalustama näiteks vägivalla hukkamõistu ja halastuse printsiipi sellega, et neil endil on tihti poolihoidvad koguduseliikmed. Sellest hoolimata näitavad uuringud, et rasketes oludes pöörduvad kogukonnad sageli oma usuliste institutsioonide poole. Usuelust ja psühholoogiast on teada, et kriisid võivad süvendada usulist toimetulekut sest inimesed leiavad kannatustele tähendust usu kaudu või ammutavad sellest emotsionaalset tuge. Näiteks leidis Abdur Rehman Cheema uurimus 2005. aasta Pakistanis toimunud maavärina järel, et kohalikud elanikud pöördusid katastroofi mõtestamiseks religiooni poole, see tõi kaasa Jumala otsimise ja palvuste sagenemise mis aitas neil psühhosotsiaalselt paraneda ja muutis kogukonna tugevamaks¹⁴⁵. Samas dokumenteeris ta ka üht proovikivi: levinud religioossed seletused (nt Jumala tahe või fatalism) muutsid osa inimesi leplikuks paratamatusega, mistõttu nad võtsid riigi poolt soovitatud ennetusmeetmeid vähem omaks.¹⁴⁶ Kokku võttes järeldavad rahvusvahelised uuringud, et usuorganisatsioonide tugevused kriisides peituvad nende kogukondlikus usalduses, motiivis ja võrgustikes, ent nende täielik potentsiaal avaldub kõige paremini siis, kui nad teevad koostööd ilmalike institutsioonidega. Üks laiahaardeline ülevaade rõhutab, et religioossed institutsioonid tuleks kaasata kogu kriisihaldustsükklisse – mitte ainult reageerimise ja taastamise faasi, vaid ka valmisoleku ja ennetuse planeerimisse, sest nad tunnevad kohalikke olusid ja riske¹⁴⁷. Samuti on konsensus, et koordinatsioon on määrava tähtsusega: kui usuühendusi ja riiklikke struktuure ühendab usalduslik koostöö, saab vältida dubleerimist ja arusaamatusi ning kasutada mõlema tugevusi ühise eesmärgi heaks¹⁴⁸. Cheema (2012) järeldab oma doktoritöös Pakistani maavärina näitel, et riik ja ilmalik kodanikuühiskond peaks teadvustama religioossete kogukondade keerukaid suhteid ja mõju ning looma sünergia religioossete ja sekulaarsete jõupingutuste vahele kriiside ohjamisel. See tähendab, et traditsioonilised eelarvamused (nt „kirik pole koht kriisiabiks“ või „mošee tegeleb ainult jutlustamisega“) tuleb ületada. Pigem tuleb näha

---

¹⁴⁴ Elizabeth Ferris, „Faith-based and secular humanitarian organizations“ – *International Review of the Red Cross* 87, nr. 858 (2005), 319, https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/irrc_858_ferris.pdf (vaadatud 08. septembril 2024).

¹⁴⁵ Abdur Rehman Cheema, „Exploring the role of the mosque in dealing with disasters: a case study of the 2005 earthquake in Pakistan“, doktoritöö (New Zealand: Massey University, 2012), 245, <https://mro.massey.ac.nz/server/api/core/bitstreams/3c184c38-edad-4a5f-aa62-f771ad221037/content> (vaadatud 22. augustil 2024).

¹⁴⁶ *Ibid.*, 252.

¹⁴⁷ Sheikhi, 2021, 239.

¹⁴⁸ *Ibid.*

usuinstitutsioone kui resilientseid kogukondlikke tugipunkte, mis õigesti rakendatuna tugevdavad ühiskonna vastupanuvõimet kriisidele¹⁴⁹.

Eesti kontekst: kogudused kriisides (COVID-19 ja Ukraina sõda)

Eestis, mis on küll üks ilmalikuma elanikkonnaga riike, kuid kus tegutseb hulk aktiivseid usuühendusi, on usuliste organisatsioonide roll kriisides hakanud samuti üha enam esile tulema. Kogemused viimastest kriisidest – eeskätt COVID-19 pandeemiast (2020–2022) ja Venemaa–Ukraina sõja puhkemisest (2022) – on näidanud, et Eesti kirikud ja kogudused on suutnud kohaneda ja panustada kriisiajadel nii vaimuliku toe kui ka praktilise abiga. Samuti on tihenendud koostöö riiklike struktuuridega, ehkki see on olnud osalt õppimise protsess nii kirikutele kui ka ametkondadele.

COVID-19 kriis Eestis kulges üldjoontes sarnaselt muu Euroopaga selles mõttes, et kirikud võtsid kiiresti omaks eriolukorra nõuded. Avalikud jumalateenistused viiruse kõrghooaegadel Eestis ajutiselt peatati, ent erinevalt mõnest naaberriigist lubati siin sakraalhoonetel teatud perioodidel jääda avatuks individuaalseks külastuseks (nt küünla süütamine, isiklik palvus vms) ning see leevendas täielikku sulgumist. Kirikuelu kolis suures osas veebi: paljud kogudused alustasid teenistusest veebiülekannete tegemist ning püüdsid hoida ühendust liikmetega telefoni ja sotsiaalmeedia kaudu. See digipööre, võiks öelda ka, et hilinevad koguduslik tiigrihüpe toimus lühikese ajaga ning Eesti suuremate kirikute juhid on märkinud, et kohanemine oli küll valuline, kuid tõi samas positiivseid õppetunde – olukord sundis kirikuid ja usuühendusi rohkem mõtlema, kuidas ennast virtuaalselt kättesaadavaks teha. Samas kardeti, et osa inimesi harjubki kaugosalusega ega pruugi hiljem reaalsesse koguduseellu tagasi pöörduda. See aga oleks kirikute jaoks suur proovikivi. Teoloogilised küsimused (nagu armulaua virtuaalne jagamine) arutati läbi pigem koostöövõrgustikes – Eesti luterlik kirik võttis selles küsimuses konservatiivse hoiaku (virtuaalset armulauda ei praktiseeritud), kuid otsis muid viise armulaua vajaduse lahendamiseks niipea, kui tingimused paranesid. Kriisi vältel kerkis esile ka pastoraalse toe tähtsus: paljud vaimulikud pakkusid telefoni teel hingehoidu, julgustasid inimesi järgima tervisesoovitusi ning toimetasid vajaduse korral abivajajatele toidupakke või ravimeid koju, sageli koostöös omavalitsuste sotsiaaltöötajatega.¹⁵⁰ Koguduste diakooniatöö (heategevus) pidi samuti kohanema – supiköögid ja koguduste päevakeskused piirasid külaliste arvu või viisid abi tänavale. Mitmes Eesti koguduses jätkati toidupakkide jagamist abivajajatele

---

¹⁴⁹ Cheema, 2012, 152.

¹⁵⁰ Soosaar, 2020.

ka siis, kui Toidupank võttis üldise koordineerimise üle; koguduseliikmed panid oma vahendid kokku ja annetasid omakasvatatud aiasaadusi, et keegi hädas nälga ei jääks¹⁵¹. See näitab, et kogudused toimisid kriisi ajal lokaalse võrgustikuna, mis suutis paindlikult abistada, kuni professionaalsed struktuurid käivitusid.

Koguduste endi toimetulekut aga aitas riik. Siseministeerium, kes koordineerib Eestis usuasju, teatas 2020. aasta aprillis erakorralisest meetmest kompenseerida pandeemia tõttu raskustesse sattunud usuliste ühenduste kulusid kuni 2 miljoni euro ulatuses. Hiljem laekuski toetustaotlusi ligikaudu 2,2 miljoni euro eest pea kõigilt suurematelt kirikutelt. Riigi antud kriisiabi kasutati peamiselt koguduste igapäevakulude katteks ja vaimulike töötasuga toetamiseks, sest piirangute ajal jäid ära või vähenesid korjandused ja annetused, kuid koguduste kommunaalkulud jms tuli täies mahus tasuda. Ühtlasi oli märkimisväärne, et paljud usuühendused soovisid osa rahast suunata tehnilise valmisoleku parandamiseks, et edaspidi jumalateenistusi üle kanda internetis¹⁵². See viitab koguduste teadlikkuse kasvule digitaalse misjoni vallas, mis on otsene pandeemia õppetund. Koostöö riigiga väljendus lisaks rahalisele toetusele infovahetuses: Eesti Kirikute Nõukogu (EKN) oli dialoogis valitsusega, andes sisendit piirangute asjus (nt kuidas korraldada matuseid või piirangutega teenistusi) ning levitades kogudustele terviseameti juhiseid. Suurt avalikku konflikti kiriku ja riigi vahel COVID-i ajal Eestis ei tekkinud. Avalikus debatis märgiti pigem, et kirikult oodati suuremat rolli ühiskondliku sidususe hoidmisel ja vaktsineerimisest teavitamisel¹⁵³. Suuremad konfessioonid toetasid ametlikult vaktsineerimist (nt mitmed vaimulikud vaktsineerisid avalikult, et julgustada koguduseliikmeid). 2020. aastal korraldatud ulatuslik ühiskonnauuring „Elust, usust ja usuelust 2020“ näitas muuseas, et avalikkus ootab kristlikult kirikult suuremat panust just sotsiaalvaldkonnas – võrreldes varasemaga arvas rohkem inimesi, et kirik võiks ühiskonnas senisest aktiivsemalt ja ulatuslikumalt tegutseda heategevuses, hingehoius ja muudes sotsiaalsetes rollides¹⁵⁴. See hoiak võis samuti kujundada kriisiaegset ootust, et kogudused astuksid avalikkuse ette abipakkujana. Uuring tuvastas ka, et koroonakriisi ajal kasvas huvi üldiselt vaimsete teemade vastu (7% elanikest märkis huvi tõusu, eriti nooremad inimesed),

---

¹⁵¹ Uku Torjus, „Omavalitsuste, koguduste ja kogukondade partnerlus Raplamaa piirkondade näitel“, magistritöö (Tartu: Tartu Ülikool, 2024), 26.

¹⁵² Madis Hindre, „Usuühendused saavad riigilt kaks miljonit eurot abi“, *Eesti Rahvusringhääling*, 9. juuli 2020, <https://www.err.ee/1111383/usuuhendused-saavad-riigilt-kaks-miljonit-eurot-abi>, (vaadatud 06. septembril 2024).

¹⁵³ Laur Lilleoja, „Kirik, ühiskond ja koroonakriis“, *Eesti Kirik*, 9. märts 2022, <https://eestikirik.ee/kirik-uhiskond-ja-koroonakriis> (vaadatud 08. septembril 2024).

¹⁵⁴ Torjus, 2024, 26.

ehkki huvi kristluse vastu tervikuna püsis umbes endisel tasemel¹⁵⁵. Sellest võib järeldada, et kriis stimuleeris eksistentsiaalsete küsimuste esitamist, isegi kui institutsionaalse usu maine eriti ei muutunud.

Eesti usuliste organisatsioonide roll kriiside lahendamisel

2022. aasta veebruaris puhkenud ulatuslik Venemaa täiemahuline agressioon Ukrainas käivitas humanitaar- ja põgenikekriisi, mis puudutas otseselt ka Eestit. Eesti võttis vastu kümneid tuhandeid sõjapõgenikke Ukrainast, kellest enamik olid naised ja lapsed. Selles olukorras astusid Eesti suuremate konfessioonide usulised organisatsioonid – Eesti Evangeelne Luterlik Kirik (EELK), Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik, Rooma-Katoliku Kirik Eestis, Eesti Metodisti Kirik, Seitsmenda Päeva Adventistide Koguduste Liit ning Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit – esile nii moraalsete suunanäitajate kui ka praktiliste abistajatena. Nad reageerisid kriisile ühiselt ja oma konfessioonide raames, toetudes kristlikele väärtustele ning varasematele diakooniatöö kogemustele.

Moraalsed seisukohad ja ühisavaldused

Eesti kirikud reageerisid Venemaa algatatud sõjale otsekohe selge moraalse sõnumiga. Juba 24. veebruaril 2022 Eesti Vabariigi aastapäeval toimunud oikumeenilisel jumalateenistusel andsid kirikujuhid ühise hinnangu sõjale. Eesti Kirikute Nõukogu (EKN) liikmeskirikute juhid koostasid ühispöördumise, milles mõisteti üheselt hukka Venemaa sõjategevus Ukrainas ning kutsuti üles viivitamatult sõda lõpetama. Oluline on märkida, et avaldusega liitusid kõik suuremad konfessioonid – muuhulgas kirjutas sellele alla nii Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku metropoliit Stefanus kui ka Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku metropoliit Eugeni, viimane astus sellega avalikult välja oma Moskva ülemkarjase sõjaretoorika vastu. Ühisavalduses toonitasid kirikujuhid, et kristlaste kohus on kannatajatega solidaarne olla ning aidata hädasolijaid. Pöördumises tsiteeriti pühakirja:

„Kellel on kaks särki, jagagu sellele, kellel ei ole.” (Lk 3:11).

See põhimõte seati juhtnööriks olukorras, kus tuhanded sõjapõgenikud on Eestisse jõudnud. Allakirjutanud rõhutasid, et kirikud kogu maal peavad andma oma parima, pakkudes praktilist

---

¹⁵⁵ „Elust, usust ja usuelust 2020“, Eesti Kirikute Nõukogu, <https://ekn.ee/wp-content/uploads/2024/04/2020.pdf> (vaadatud 08. septembril 2024).

abi, toitu ja peavarju sõltumata usutunnistusest, samuti hingehoidlikku toetust ja osaduskonda kõigile abivajajatele. Ühisavalduse kaudu näitasid erinevad konfessioonid erakordset ühtsust moraalse juhtimise rollis: kirikud kinnitasid oma pühendumust ligimesearmastuse põhimõttele ja väljendasid kaastunnet Ukraina rahvale.¹⁵⁶

Venemaa täiemahulise kallaletungi algus Ukrainale (24.02.2022) vallandas Eesti kirikutes ulatusliku humanitaartegevuse. Kõik suuremad konfessioonid – EELK, Rooma-Katoliku Kirik, õigeusu kirikud, Metodisti Kirik, Adventkirik ning liit – asusid koguma annetusi ja andma materiaalselt abi nii Ukrainale kui ka sõjapõgenikele Eestis.

Eesti Evangeelne Luterlik Kirik kogus 2022. aastal Ukraina heaks sihtotstarbelist abi üle 100 000 euro, millest enamik edastati partnerkiriku kaudu otse Ukrainasse ning ülejäänu kulus Eestis viibivate sõjapõgenike toetamisele¹⁵⁷. Mitmed luteri kogudused tegid erikorjandusi, näiteks Tallinna Kaarli kogudus korraldas kaks esemekorjandust Ukraina kaitsejõudude tarbeks. Samuti pakuti pagulastele majutust, näiteks Harju-Risti kogudus majutas oma hoones kuni tosin sõjapõgenikku). Luteri kogudused jagasid Ukraina peredele esmatarbekaupu ja aitasid leida hariduse ja tugisüsteemidega seotud infot; igal jumalateenistusel palvetati rahu eest, kuni see kohutav sõda lõpeb¹⁵⁸.

Rooma-Katoliku Kirik Eestis panustas samuti aktiivselt: kohalikes katoliku kogudustes oldi absoluutselt avatud ukrainlasi aitama – näiteks Pirita kloostri birgitiini nunnad majutasid oma konvendis terve Ukraina põgenikupere, kattes nende materiaalsed vajadused, Tallinna Peeter-Pauli kogudus alustas Ukraina laste jaoks suvelaagrite korraldamist ning Tallinna ukraina-katoliku preester pühitses kaks korda päevas palvusi ning andis isiklikku hingehoidlikku tuge äsjasaabunud pagulastele. Selle koguduse kaudu saadeti Ukrainasse ka iganädalasi humanitaarabisaadetisi.¹⁵⁹

---

¹⁵⁶ „Eesti Kirikute Nõukogu ja kiriku juhtide avaldus“, Eesti Kirikute Nõukogu koduleht, 17.03.2022, <https://ekn.ee/eesti-kirikute-noukogu-ja-liikmeskirikute-juhtide-avaldus-seoses-sojategevusega-ukrainas-ja-sojapogenike-vastuvotmisega-estis> (vaadatud 10. oktoobril 2024).

¹⁵⁷ Urmas Viilma, „Kõne advendimõtisklusele“, Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku koduleht, 07. detsember 2023, https://eelk.ee/inc.viilma_jutlus.php?id=498 (vaadatud 16. oktoobril 2024).

¹⁵⁸ „Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute juhid lõppenud aastast“, *Eesti Kirik*, 10. jaanuar 2023, <https://eestikirik.ee/eesti-kirikute-noukogu-liikmeskirikute-juhid-loppenud-aastast> (vaadatud 12. septembril 2024).

¹⁵⁹ Devin Watkins, „Estonian Christians pray together for peace in Ukraine“, Vatican News, 06. juuni 2022, <https://www.vaticannews.va/en/church/news/2022-06/estonia-ecumenical-prayer-service-ukraine-peace.html>, (vaadatud 10. septembril 2024).

Eesti Apostlik Õigeusu kirik mõistis esimestel päevadel sõjategevuse ühemõtteliselt hukka ning hakkas koostöös Eesti Ukraina kogukonnaga pidama mitmel pool erijumalateenistusi sõjapõgenike jaoks¹⁶⁰. Metropoliit Stefanus rõhutas, et vaatamata majanduslikule kitsikusele on õigeusu kirik suutnud Eestis pelgupaiga leidnud ukraina vendi ja õdesid igakülgsest aidata¹⁶¹.

Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku (Eesti Kristliku Õigeusu Kiriku) vaimulikud ja kogudused pakkusid pagulastele aktiivselt hingehoidu ja praktilist tuge: kõiki Ukrainast tulnud võeti kogudustes vastu sooja külalislahkusega ning neile tagati turvaline keskkond¹⁶².

Eesti Metodisti Kiriku hallatavas Gideoni laagris majutati alates sõja algusest üle 137 ukrainlase (sh majutus peredes, ühiselamutes, hostelites ja laagrikeskuses kiriku kulul). Kokku abistasid EMK kogudused vähemalt 225 sõjapõgenikku, varustades neid toidu, ravimite, hügieenitarvete, riiete, mööbli, tehnika ja muude tarbeesemetega ning aidates vormistada dokumente ja leida püsielupaiku. Lisaks materiaalabile korraldasid metodistid pagulastele mitmekeelseid jumalateenistusi (nt ülestõusmispühade missa ukrainlastele) ning paljud vaimulikud ja ilmikliikmed tegutsesid vabatahtlikult hingehoidjatena pagulaskeskustes üle Eesti.¹⁶³

Seitsmenda Päeva Adventistide Koguduste Liit kutsus samuti oma liikmeid üles ukrainlasi abistama: juba sõja puhkemisel algatati palvekett ja annetuste kogumine, mille kaudu toetati Adventkiriku abiorganisatsiooni ADRA Ukraina kriisiabi projekte (sh põgenike abistamist)¹⁶⁴.

Liidu panus oli silmapaistev nii Ukrainas kui ka Eestis. Kohe sõja puhkedes moodustasid liit ja kristlik heategevusorganisatsioon Sõbralt Sõbrale ühise kriisikomisjoni, kaasates partnereiks Eesti Pagulasabi, kohalikud omavalitsused ja kogudused. Juba 10. märtsiks 2022 saadeti Sõbralt Sõbrale ja kümnete koguduste koostöös Ukrainasse esimene suur abisaadetis väärtusega

---

¹⁶⁰ Priit Rohtmets, „June 2022: Estonian Orthodox Churches and the war in Ukraine“, Sociological and legal data on religions in Europe and beyond, <https://www.eurel.info/spip.php?article4119&lang=en>, (vaadatud 10. septembril 2024).

¹⁶¹ „Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute juhid lõppenud aastast“.

¹⁶² Piiskop Daniel, „Koguduste liikmete hää on kõlanud“, *Põhjarannik*, 22. märts 2025, <https://pohjarannik.postimees.ee/8214750/mpeok-piiskop-daniel-koguduste-liikmete-haal-on-kolanud>, (vaadatud 05. aprillil 2025).

¹⁶³ Lemme Aulis, „Lühiülevaade EMK koguduste ja Gideoni laagri tööst põgenikega“ – *Koduteel*, 145, nr 2, (2022), <https://koduteel.ee/article/luhiulevaade-emk-koguduste-ja-gideoni-laagri-toost-pogenikega>, (vaadatud 10. septembril 2024).

¹⁶⁴ Facebooki postitus, 16. märts 2022, <https://www.facebook.com/adventkogudus/posts/kogume-jatkuvalt-annetusi-adra-euroopa-ukraina-sojaga-sh-pogenike-ja-humanitaara/4875556662479810/?locale=ee> (vaadatud 10. septembril 2024).

30 000 eurot. Samal ajal valmistusid kogudused vastu võtma Eestisse saabuvaid inimesi: paljud baptistikogudused pakkusid sõjapõgenikele peavarju, aitasid leida turvalist elamispinda ning jagasid hädavajalikke tarvikuid. Koguduste vabatahtlikud tugiisikud, tõlgid, hingehoidjad jt toetasid pagulasi igapäevaelu muredes¹⁶⁵. Liidu keskuse ruumides alustas juba 2022. aasta aprillis tööd ukrainakeelne kogudus pastor Sergei Bilokini juhtimisel, mille jumalateenistustel käib umbes 100 pagulast. Samuti tegi Liit koostööd Ukraina Baptistiliiduga, toetades viie sõjakolde tegutseva Ukraina pastori tööd kohapeal.¹⁶⁶

Kogu see kirikute ühiskondlik tegevus – alates annetuste kogumisest ja abi saatmisest kuni majutuskoha pakkumise, hingehoiu ning koostööni omavalitsustega – näitab, et kirikud on kriisiolukorras olnud Eesti ühiskonna jaoks oluliseks tugivõrgustiku osaks, avades oma südamed, rahakotid ja ukSED Ukraina sõja eest pagejatele.

Peatükist selgub, et koguduste juhid on kriisiolukordades olnud olulised toetajad ja eestvedajad nii minevikus kui ka tänapäeval. See järeldus kinnitab religioossete kogukondade tähtsat rolli ühiskonna vastupanuvõime kujundamisel ning õigustab magistratöö keskendumist nende hoiakute ja valmisoleku uurimisele.

---

¹⁶⁵ „Palvetame Ukraina eest!“ – *Kristlik ajakiri Teekäija* nr 2 (2022).

¹⁶⁶ „Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute juhid lõppenud aastast“.

7. Uurimismetoodika

Selles peatükis kirjeldatakse magistritöö empiirilise uuringu metoodikat. Ülevaade antakse uuringu disainist, valimi kujunemisest, küsitluse ülesehitusest, andmekogumise protsessist ja andmeanalüüsi meetoditest.

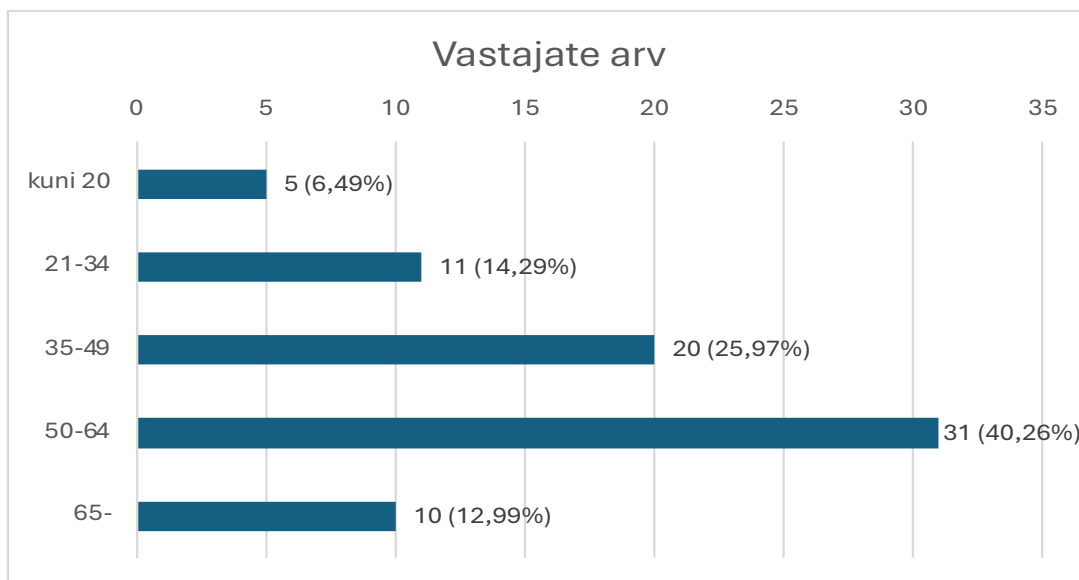
7.1. Uuringu disain ja valim

Uuring tehti kvantitatiivse küsitlusena. Vastajatele esitati kombineeritult nii suletud kui ka avatud küsimusi. Küsitlus oli suunatud liidu koguduste juhtidele. Sihtgrupp hõlmas kõiki liidu pastoreid (sh reservis olevaid pastoreid ja kaplaneid), noortepastoreid ja noortepastoreid ning koguduste juhatuse liikmeid. Küsitlus edastati elektrooniliselt, e-maili teel, kutsudes osalema nii eesti- kui ka venekeelseid vastajaid, kes said ise valida küsitluse keele. Vastamine toimus vabatahtlikkuse alusel ning iga juht sai üleskutse linki edasi jagada ka teistele sihtrühma kuuluvatele isikutele, et tagada võimalikult lai ja esinduslik valim.

Valimi suurus. Liitu kuulub kokku 85 kogudust, pastorite registris on 67 tegevpastorit ja kaplanit, 24 diakoniordinatsiooniga pastorit, 10 reservpastorit ja neli pastori kohusetäitjad¹⁶⁷. Lisaks on 193 koguduste juhatuse liiget. 19 koguduse juhatuse andmed ei ole kättesaadavad. Seega on valimi suurus minimaalselt 308 inimest. Küsitlusele laekus kokku 77 vastust, mis on 25% valimist. Vastajate demograafiline profiil näitab, et üle poolte vastanute kõrgeim haridustase on kõrgharidus (bakalaureuse- või magistrikraad) – sellise haridusega oli 56 vastajat. Jooniselt 1. on näha, et vanuseliselt oli enim esindatud 50–64-aastaste vanuserühm (31 vastajat), mis viitab sellele, et koguduste juhid on üldiselt vanemaealised ja kogemustega. Teised vastajad jaotuvad noorematesse vanusegruppidesse (35–49 aastat, vähemal määral alla 35 või üle 65 aasta), kuid selgelt domineerib keskealiste ja vanemate juhtide osalus.

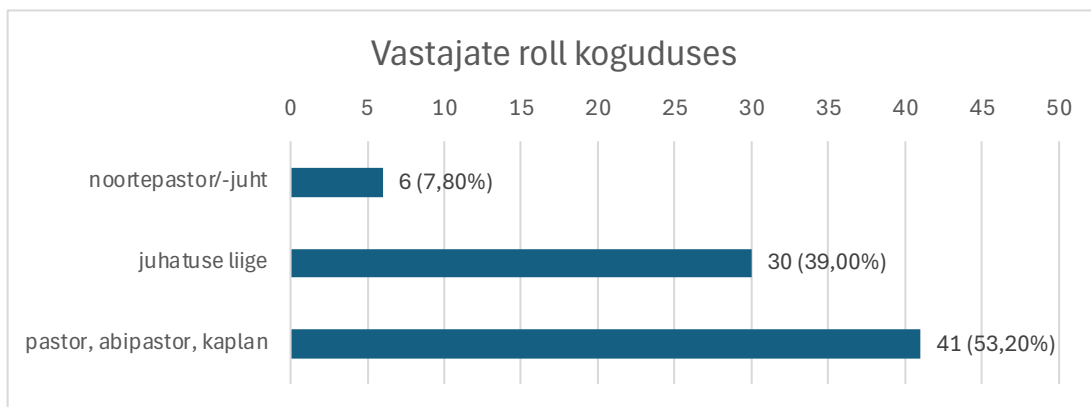
---

¹⁶⁷ „Ühes Vaimus kutsutud. Elust ja teenimisest aastal 2024“.

Joonis 1. Vastajate jaotus vanusegruppides

Ametialane kuuluvus. Enamik, st 41 vastajat, täitis pastoraalset rolli (vanempastor, pastor, abipastor, pastor reservis või kaplan). Ülejäänud vastajad olid jagunenud noorteuhtide/noortepastorite ja koguduste juhatuse liikmete vahel. Seega olid kõik vastajad sihtrühmale omaselt kogudustes juhtival positsioonil (vt joonis 2).

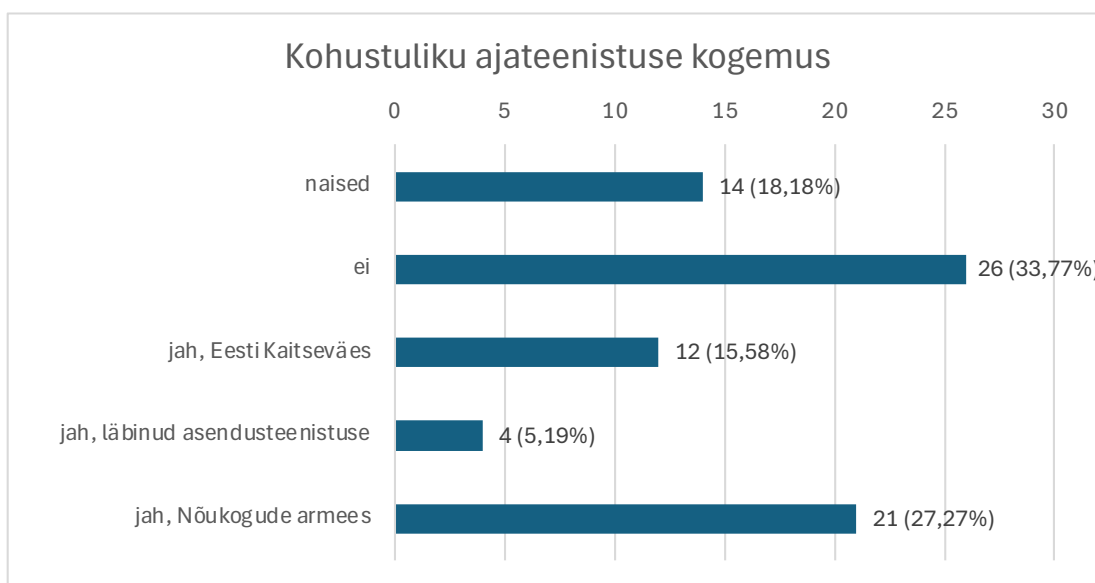

2. Vastajate roll koguduses

Koguduse töökeel. Kuigi kõige rohkem vastajaid märkis koguduse töökeeleks eesti keele (68 vastajat), tuli vastustes ette kokku kolm keelevarianti. Mitmes koguduses kasutatakse lisaks eesti keelele ka inglise ja vene keelt, vene töökeelega kogudustest laekus kolm vastust.

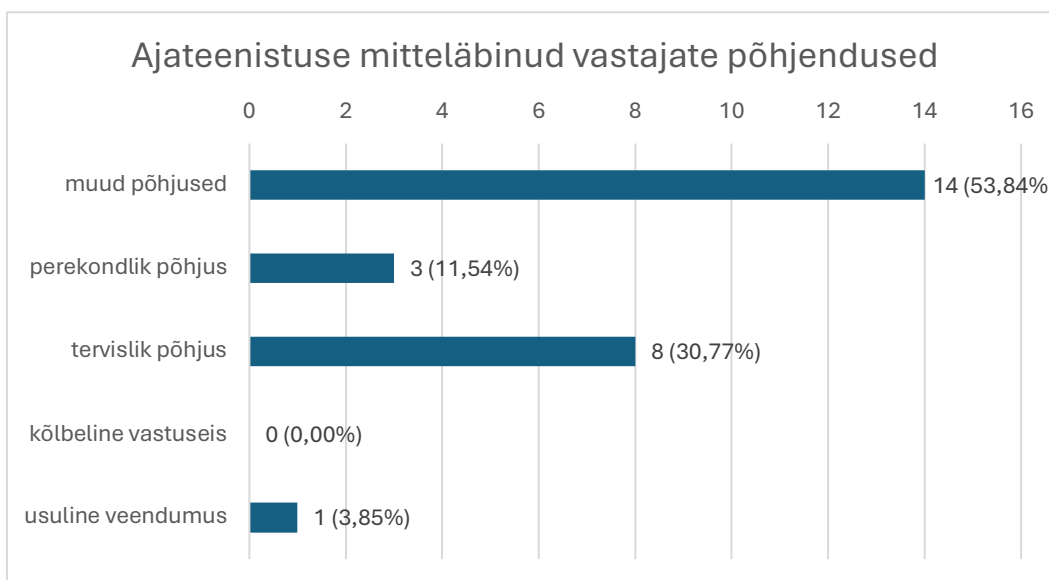
Soo ja teenistuskogemuse jaotus. Enamik vastanutest olid meessoost (63 meest ja 14 naist). See peegeldab liidu traditsiooniliselt meeste juhitud ametipositsioone, eriti pastorite seas, kuigi noorteuhtide ja juhatuse liikmete hulgas on ka naisi. Küsiti ka vastajate ajateenistuse läbimise

kohta. Analüüs keskendus selles küsimuses peamiselt meestele, sest Eestis on ajateenistus ajalooliselt olnud meeste kohustus. 63 vastajast 26 märkis, et nad ei ole ajateenistust läbinud. Ülejäänud meessoost vastajad olid ajateenistuse läbinud kas Nõukogude armees, Eesti kaitseväes või asendusteenistuses (kokku 37 vastajat erinevates kategooriates). Selline jaotus viitab sellele, et 33,77 % valimist osalenud meestest puudub isiklik aja- või asendusteenistuse kogemus. See aga võib mõjutada vastajate hoiakuid riigikaitseküsimustes (vt joonis 3).

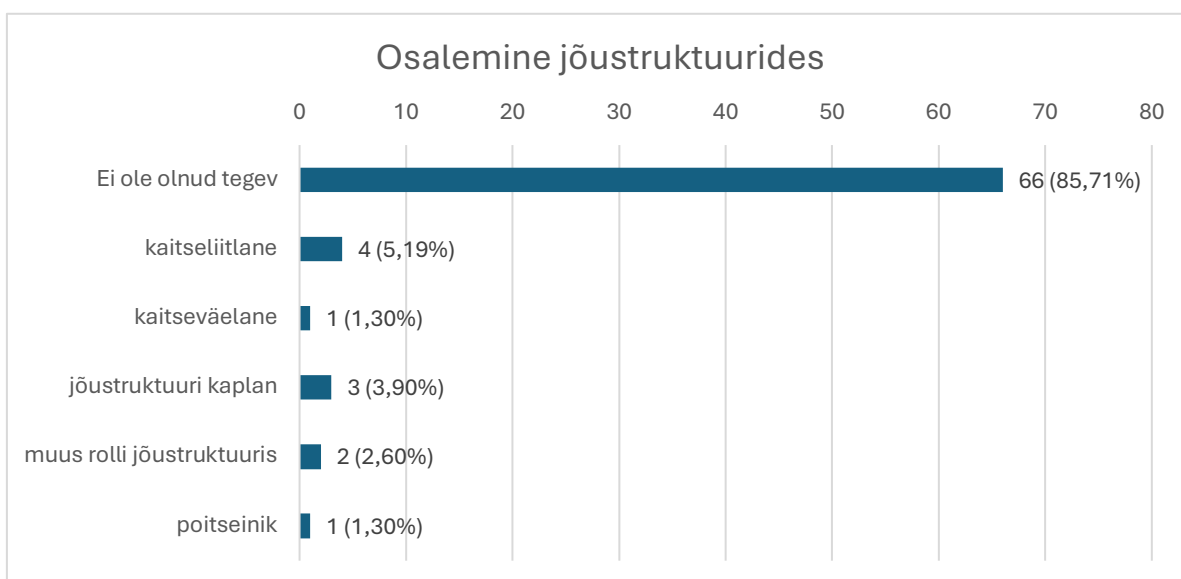
Joonis 3. Kohustusliku ajateenistuse kogemus

Peamiseks põhjuseks, miks osa mehi ei olnud ajateenistust läbinud, oli näiteks kõrghariduse omandamine või ajateenistuse eest väljas olemine või Eesti kodakondsus on saadud alles pärast ajateenistus kohustuse eapiiri ületamist või oli põhjuseks üleminekuaja juriidiline segadus. Mõned märkisid ka tervislikke või muid põhjuseid (vt joonis 4).

Joonis 4. Ajateenistuse mitteläbinud vastajate põhjendused

Samuti uuriti vastajate osalust riiklikes või vabatahtlikes jõustruktuurides: valikvastustega küsimus hõlmas politsei, vangla, kaitseväge, kaitseliidu, päästeteenistuse või kaplanaadi teenistust. Enamus vastajatest ei olnud üheski jõustruktuuris teenistuses olnud. Märkimisväärne hulk märkis „ei ole olnud tegev”), kuid mitmed vastajad omasid kogemust Kaitseväes või Kaitseliidus, ning üksikud olid seotud politsei, päästemeetide või muude jõustruktuuridega (vt joonis 5). See viitab, et enamik liidu koguduste juhte ei oma otsest professionaalset kaitsevaldkonna tausta, vaid on tsiviilisikud.

Joonis 5. Osalemine jõustruktuurides

Kokku võttes võib valimit iseloomustada kui valdavalt kõrgharitud keskealine meesjuht, kelle kaitsevaldkondlik kokkupuude piirdub läbitud ajateenistusega (kui sedagi), ning kelle igapäevane teenimine toimub tsiviilkogudustes eesti-, osal ka vene keeles.

7.2. Küsimustiku ülesehitus

Küsitlusankeet koostati struktureeritult, jagades küsimused loogilistesse temaatilistesse plokkidesse. Kokku sisaldas küsimustik 28 põhiküsimust, mis hõlmasid nii taustandmeid kui ka uuritava teema eri aspekte. Alljärgnevalt on toodud küsimustiku plokid ja nende sisu:

- **Taustandmete plokk.** Esimesed küsimused käsitlesid demograafilisi ja taustaandmeid nagu haridustase, vanusegrupp, amet või roll koguduses, koguduse töökeel(ed) ja sugu. Need olid peamiselt suletud valikvastustega küsimused, kus vastaja valis endale sobiva kategooria etteantud loeteludest (nt haridustaseme puhul valikud põhiharidusest doktorikraadini; vanusegrupid etteantud vahemikena jne). Eesmärk oli koguda standardseid taustandmeid, mis võimaldavad hiljem tulemusi rühmitada ja võrrelda.

- **Ajateenistuse ja jõustruktuuride kogemus.** Järgmine küsimuste plokk uuris vastaja seotust riigikaitse praktilise poolega. Siia kuulus küsimus ajateenistuse läbimise kohta (jah/ei koos täpsustusega, millises vormis – Nõukogude armee, Eesti kaitsevägi, asendusteenistus). Järgnes lisaküsimus neile, kes *ei* olnud ajateenistust läbinud – paluti märkida peamine põhjus (vastusevariandid: usuline veendumus, kõlbeline vastuseis, tervislik põhjus, perekondlik põhjus või muu põhjus). Need, kes valisid muu põhjuse, said soovi korral oma valikut täpsustada avatud vastusega. Neile, kes olid ajateenistuse läbinud, esitati avatud küsimus: kuidas suhtutakse läbitud ajateenistusse ja kuidas see on mõjutanud nende hoiakuid riigikaitssesse ja kaitsevalmidusse? Edasi küsiti, kas vastaja on praegu või on varem olnud tegevliige mõnes riiklikus või vabatahtlikus jõustruktuuris (nt politsei, vanglaamet, kaitsevägi, kaitseliit, päästeamet, kaplaniteenus) või pole tal niisugust kogemust. See küsimus võimaldas valida mitu sobivat varianti, kuna isik võis olla seotud rohkem kui ühe valdkonnaga (nt ajateenistuse läbinud ja ühtlasi kaitseliidu liige). Sõltuvalt vastusest järgnesid täpsustavad avatud küsimused: kui isik märkis end olevat teeninud kaitseväes või kaitseliidus, paluti tal kirjeldada, kuidas see teenistus on mõjutanud tema arusaamu riigikaitsest ja kristliku usu rollist selles. Kui oli märgitud „muus rollis jõustruktuurides”, siis paluti samuti täpsustada rolli avatud vastusena.

• **Riigikaitssesse panustamine ja relvakandmine.** Selles plokis liiguti hüpoteetiliste riigikaitssituatsioonide ja hoiakute uurimise juurde. Esiteks küsiti, kas rünnaku korral peaks Eesti osutama relvastatud vastupanu sõltumata ründajast – vastusevariandid esitati viiepunktilise skaalana valikust „jah, kindlasti“ kuni valikuni „kindlasti mitte“, lisaks oli võimalus valida „ei oska öelda“. See on hinnanguskaala tüüpi küsimus, millega mõõdeti vastaja üldist hoiakut riigikaitsele vastupanu suhtes. Järgmisena esitati stsenaarium: „Kuidas käituksite võõrriigi kallale tungi korral Eestile?“. Siin sai valida ühe mitmest tegevusvõimalusest: „olen valmis osalema sõjalises kaitsetegevuses“, „olen valmis osalema mittedõjalises kaitsetegevuses“, „ei osaleks kaitsetegevuses, kuid jääksin Eestisse“ või „püüaksin sõjaohu korral Eestist lahkuda“. See küsimus näitas vastajate isiklikku kaitsetaht erinevates rollides – kas ollakse valmis relva haarama, eelistatakse panustada tsiviil- või humanitaarabivaldkonnas või ei kavatseta üldse panustada. Vastused sellele küsimusele aitavad mõista hoiakuid alates aktiivsest kaitsetegevusest kuni selle passiivse vältimiseni.

• **Sõja ja rahu teemad koguduses.** Järgmine teemaplokk keskendus sellele, kas ja kuidas käsitletakse uuritavaid teemasid koguduste kontekstis. Esmalt küsiti, kas koguduses on õpetuslikult käsitletud sõja ja rahu teemat; kui vastaja vastas jaatavalt, paluti tal avatud vastusena täpsustada, kuidas või mis aspektist (nt milliseid seisukohti on õpetatud). Seejärel uuriti, kui sageli on juht vestelnud koguduse liikmetega sõja ja rahu teemal, nii et vastusevariandid olid sagedusskaalal „üldse mitte“, „mõnel korral“, „sageli“, „regulaarselt“. Need küsimused annavad ülevaate, kas ja mil määral on kogudustes teoloogiliselt või praktiliselt arutatud riigikaitse ja vägivalla teemasid.

• **Kriisivalmidus.** Selles plokis suunati fookus ühiskondlikule kriisivalmidusele koguduse ja perekonna tasandil. Küsimused käsitlesid järgmisi teemasid: kas vastaja on pereringis arutanud kriisiks valmistumise teemasid (jah/ei, jaatava vastuse korral paluti lühidalt kirjeldada avatud vastusena arutelude sisu või tulemust); kas vastaja kogudusel on kirjalik või suuline kriisiplaan hädaolukordadeks (jah/ei, jällegi paluti jaatava vastuse korral plaani lühidalt kirjeldada); kas kogudus on oma liikmete kaudu kaasatud kohaliku omavalitsuse kriisikomisjonide töösse (jah/ei ning vajaduse korral selgitus). Lisaks küsiti avatud vormis, millist rolli võiks kogudus vastaja arvates kriisiolukorras kohaliku omavalitsuse raamistikus täita – see võimaldas vastajatel vabalt kirjeldada koguduse võimalikku ülesannet (nt abistamine, varustamine, vaimulik tugi jms) kriisi ajal. Veel uuriti, kas koguduses on õpetuslikult räägitud kriisideks valmistumisest, ning kui jah, siis kuidas (vihjena olid toodud vastusevariandid: piiblitunnid, jutlused, koolitused; vastus ootas lühikirjeldust). Lõpetuseks küsiti selles plokis analoogselt

sõja ja rahu teemaga, kui sageli on koguduse liikmetega kriisiks valmistumise teemal vesteldud, jällegi oli valikuvariandid „üldse mitte“ kuni „regulaarselt“. Kriisivalmiduse plokk annab pildi, kas koguduse tasandil teadvustatakse kriiside võimalust ja tegutsemisplaaned ning kuivõrd koguduste juhid on oma liikmetega neil teemadel suhtlemas.

• **Kaitsetahe ja koguduse seisukohad.** Viimane temaplokk keskendus vastajate kaitsetahtele ja koguduste ühistele hoiakutele. Esimene küsimus palus avatud vastusena kirjeldada, millisena näeb vastaja iseenda ja oma koguduse rolli kaitseõjas. See võimaldas mõista, kas juhid näevad kogudust pigem palvetava toetajana, aktiivse abistajana, sõjategevusest kõrvalehoidjana vms. Järgmisena toodi loetelu võimalikest teguritest, mis võiksid soodustada vastaja soovi riigikaitsele panustada (patriotism, perekonna ja sõprade kaitse, koguduse väärtused, isiklikud moraalsed põhimõtted, riigi seadused ja kodanikukohustused) ning paluti valida kõik sobivad. See mitmikvalikuga küsimus aitas tuvastada peamisi motivaatoreid – vastaja võis märkida mitu tegurit, mis tema kaitsetahtet mõjutavad. Loetelus oli ka variant „ei soovi riigikaitsele panustada“ – juhaks, kui keegi vastajatest üldse ei toeta oma panustamist. Järgnes avatud küsimus palvega nimetada muid tegureid, mis jäid küll eelnevas loetelus mainimata, kuid siiski mõjutavad vastaja kaitsetahtet. See andis võimaluse esile tuua isiklikumaid või spetsiifilisi motiive, mis polnud standardses loetelus. Edasi uuriti kogudusesiseseid arvamusi. Näiteks oli küsimus „Kas Teie hinnangul on koguduse liikmete hulgas erinevaid seisukohti riigikaitse teemadel?“ Vastusevariandid hõlmasid nii erimeelsuste olemasolu konflikti tekkega, erimeelsusi rahumeelse koeksisteerimisega, ühtsete seisukohtade valdavust kui ka teadmatust. Viimase valikvastusega küsimusena küsiti „Kas kogudused peaksid omama kindlat seisukohta kaitsetahte ja riigikaitse suhtes?“ – vastusevariandid skaleerusid „jah, ja see peaks olema selgelt väljendatud“ kuni „ei, see on iga kristlase isiklik küsimus“, lisaks vahevariant, „jah, kuid iga kogudus võib seda omamoodi tõlgendada“, samuti võimalus kirjutada „ei oska öelda“. Need küsimused selgitavad, kuivõrd ühtsena või mitmekesisena nähakse koguduste arvamuskliimat kaitseküsimustes ning kas kirikult oodatakse ametlikku seisukohavõttu.

• **Lõpüküsimused.** Küsitluse lõpus oli kolm laia avatud küsimust märksõnaga „lõpetuseks“. Vastajad said vabalt sõnastada oma isiklikud vaated sõja ja rahu teemal, seejärel koguduse rolli kriisi ja riigikaitse teemalises arutelus või tegevuses (st milline peaks olema koguduse roll nende küsimuste käsitlemisel ühiskonnas?), ning lõpuks anda soovitusi, „kuidas EEKKB Liit võiks paremini toetada koguduste juhte kriisi- ja riigikaitse teemade käsitlemisel“ (nt kas vajatakse täienduskoolitusi, materjale, teoloogilisi juhiseid jne). Need küsimused võimaldasid

vastajatel väljendada oma seisukohti ja vajadusi detailsemalt ning pakkuda enda ideid, mis lähevad kvantitatiivsetest valikvastustest sügavamale.

Küsitluses kasutati mitmekesist küsimuste vormi, et koguda nii mõõdetavat statistilist infot kui ka kvalitatiivseid sisendeid:

Valikvastustega küsimused. Paljud küsimused olid suletud tüüpi, st vastaja sai valida ühe (nt haridustase, vanusegrupp, ametikoht) või mitu sobivat vastust (nt jõustruktuuris osalemise rollid, kaitsetahet soodustavad tegurid jms). Need võimaldasid tulemusi kvantitatiivselt kokku võtta sagedustena. Näiteks haridustaseme küsimuses oli valik etteantud kategooriate vahel ning relvastatud vastupanu küsimuses viis astmelist kategooriat hoiakute mõõtmiseks.

Likerti- või sagedusskaalaga küsimused. Mõned küsimused esitati skaalana, et hinnata suhtumist või tegevussagedust. Näiteks relvastatud vastupanu toetuse küsimus oli viiepalliskaalal (alates „jah, kindlasti“ kuni „kindlasti mitte“). Vestluste sagedust (nii sõja ja rahu teemal kui ka kriisivalmiduse teemal) mõõdeti neljaastmelise sagedusskaalaga „üldse mitte“ kuni „regulaarselt“. Need skaalad andsid võimaluse arvutada näiteks protsentuaalse jaotuse või näidata keskmist hoiakutaset.

Avatud küsimused Küsitlus sisaldas mitu avatud vastusega küsimust. Osalejad said oma mõtteid vabalt väljendada. Need ilmnesisid peamiselt kahel juhul: esiteks järelküsimustena, et täpsustada või põhjendada valikvastuseid (nt kui valiti „muud põhjused“ ajateenistuse mittetäitmise puhul, siis paluti põhjust selgitada; või kui vastati jaatavalt sõja ja rahu teemade käsitlemisele koguduses, paluti esile tuua detailid); ning teiseks iseseisvate küsimustena keerukamate teemade uurimiseks (nt isiklikud vaated sõja ja rahu kohta, koguduse roll kaitstes, liidu toe võimalused). Avatud küsimuste vastused andsid väärtuslikku kvalitatiivset teavet ning, võimaldasid mõista vastuste põhjendusi, samuti tuua esile aspekte, mida kinnised vastused ei kata.

Kokku võttes oli küsitluse ülesehitus kombineeritud, see sisaldas struktureeritud suletud küsimusi kvantitatiivseks analüüsiks ja avatud küsimusi sügavama kvalitatiivse sisendi saamiseks. Küsitluse terviktekst on leitav töö lisas.

7.3. Andmekogumise protsess

Andmete kogumine toimus veebiküsitluse vormis. Küsimustik koostati veebiplatvormil Google Forms, mis võimaldas vastajatel mugavalt interneti teel vastata. Küsitluse link koos kaaskirjaga edastati e-kirja teel liidu koguduste juhtidele – peamiselt pastoritele, palvega jagada seda ka noortejuhtidele ja juhatuse liikmetele. Saatekirjas selgitati uuringu eesmärki ja tähtsust ning paluti kaasabi magistritöö empiirilise osa koostamisel. Küsitlus oli avatud vastamiseks kindlaksmääratud ajavahemikul 17. veebruar – 5. aprill 2025. Meeldetuletusi osalemiseks saadeti kolm korda, et kasvatada vastuste hulka ja kaasata võimalikult palju sihtrühma liikmeid.

Konfidentsiaalsus ja anonüümsus. Osalejatele kinnitati kaaskirjas, et küsitlus on täielikult anonüümne – vastuseid ei seota konkreetsete isikutega. Veebivorm ei kogunud nimesid ega kontaktandmeid. Ajatempli ehk vastuse esitamise kuupäeva ja kellaaja salvestamine toimus vaid tehnilistel eesmärkidel, kuid see ei võimaldanud isikuid tuvastada. Kõik kogutud vastused laekusid turvaliselt andmefaili (Exceli tabelisse), mida töödeldi ainult teadustöö eesmärgil. Vastajaid teavitati, et andmeid käsitletakse konfidentsiaalselt ning neid ei jagata kolmandatele osapooltele. Küsitluses osalemine oli vabatahtlik – iga juht otsustas ise, kas ja mil määral ta vastab, või edastab küsitluse juhatuse liikmetele, ühtlasi oli tal õigus igal hetkel küsitlus katkestada. Kuna tegemist oli anonüümse veebiküsitlusega, käsitleti küsitlusele vastamist vaikimisi informeeritud nõusolekuna uuringus osalemiseks.

Osalejate informeeritus. Enne küsimustele vastamist said osalejad lühikese ülevaate uuringu taustast ja eesmärgist (kaaskirjas kirjeldati uurimisteemat ning rõhutati iga vastuse väärtuslikkust liidu juhtide vaadete mõistmisel). Samuti toodi esile, et uuring on KUS-i magistriprogrammi osa ning tulemusi kasutatakse akadeemilistel eesmärkidel koguduste juhtimise paremaks mõistmiseks riigikaitse ja kriiside kontekstis. Küsitluse lõpus tänati osalejaid panuse eest ja julgustati neid edaspidigi selle teemaga tegelema. Selline andmekogumise protsess aitas kaasa usaldusväärsete vastuste saamisele ja eetiliste nõuete täitmisele.

7.4. Andmeanalüüsi meetodid

Pärast andmekogumise lõpetamist eksporditi tulemused tabelina (Exceli failina), mis kujutas endast esmast andmekogumit. Andmeanalüüsis on kombineeritud kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed meetodid.

Kvantitatiivne analüüs. Suletud küsimuste andmed (valikvastused, skaalavastused) imporditi analüüsiks statistikaprogrammi (IBM SPSS Statistics ver. 29). Esiteks tehti kirjeldav statistika: arvutati vastuste sagedusjaotused (nt mitu vastajat valis iga vastusevariandi). Demograafiliste tunnuste ja peamiste hoiakuküsimuste tulemused kanti tabelitesse ja joonistati diagrammid, esialgse analüüsi käigus kasutati selleks ka Microsoft Exceli võimalusi.

Kvalitatiivne sisuanalüüs. Avatud küsimuste (nt „Millised on Teie isiklikud vaated sõja ja rahu teemal?” jms) vastused moodustasid mahuka kvalitatiivse andmestiku. Analüüsis kasutati induktiivset lähenemist – uurija lähenes tekstidele avatud mõttelaadiga, vältides eelarvamuslikke kategooriaid ja lastes vastustest esile kerkida tähtsatel teemadel ja mustritel. Kvalitatiivsete andmete töötlemiseks kasutati avatud kodeerimise meetodit, mis tähendas andmete üldistavat ja kategooriatesse jaotavat läbitöötamist, eesmärgiga tuua välja peamised korduvad teemad ja ideed. Selline kvalitatiivne analüüs täiendas kvantitatiivseid tulemusi, andes vajaliku konteksti ja selgitusi numbrilistele näitajatele. Kvantitatiivne tulemus näitas, et teatud hulk juhte ei toetaks relvastatud kaitset, kvalitatiivsed vastused aga avasid põhjuseid, nagu teoloogiline patsifism, hirm vägivalla ees ja muud põhjendused). Kombineeritud analüüsimeetod võimaldas seega luua terviklikuma ja sügavama pildi uuritavast nähtusest.

Kõikide vastuste põhjal koorub välja viis suuremat teemat:

1. Kristlase rahuiha vs kaitsekohus;
2. Usaldus Jumala kaitse ja juhtimise vastu;
3. Koguduse praktiline roll kiirisis;
4. Erinevad teoloogilised seisukohad sõja teemal;
5. Vajadus suuniste järele (liidu roll).

Kvalitatiivne analüüs võimaldas tuua välja vastajate argumentatsiooni, emotsionaalse alatoonid ja põhjendused, mis jäid kvantitatiivsetest andmetest varjatuks. Näiteks selgus analüüsi käigus, et paljud juhid rõhutavad printsiipi „võida kuri ära heaga“ kui kristlikut hoiakut sõjaolukorras – see fraas esines vastustes korduvalt, peegeldades eelistust vägivallatutele lahendustele. Samuti ilmnis erinevusi selles, kuidas teoloogiliselt põhjendati kas kaitstes osalemist või sellest hoidumist.

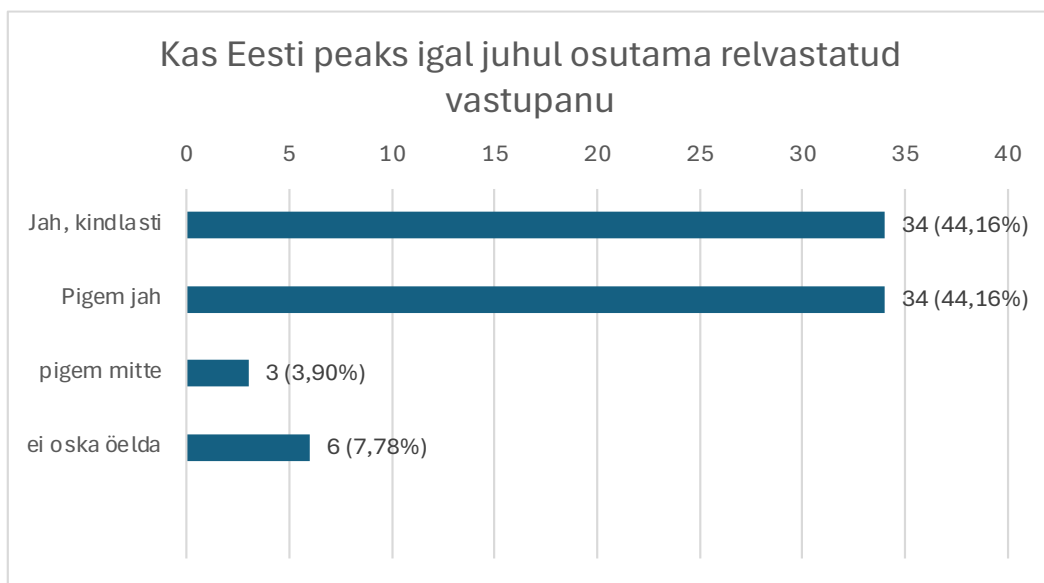
See peatükk kujundab kindla metoodilise raamistiku magistritöö empiirilisele osale. Kirjeldatud uurimisprotseduur tagab, et kogutud andmete analüüs on usaldusväärne ja suunatud magistritöö uurimisküsimustele vastamisele.

8. Uuringu tulemused

Selles peatükis esitatakse empiirilise uuringu tulemused liidu koguduste juhtide hoiakute ja kogemuste kohta riigikaitse ja kriisivalmiduse valdkonnas. Analüüsitakse kaitsetaht ja suhtumist riigikaitse, eristades usulisi, moraalseid ja praktilisi tegureid, ning lõpuks käsitletakse koguduste kriisivalmidust puudutavaid tulemusi.

8.1. Kaitsetahe

Kaitsetahe – valmisolek vajaduse korral oma riiki relvaga kaitsta – osutus koguduste juhtide hulgas väga tugevaks. Küsimusele „Kui Eestit peaks ründama mõni riik, kas Eesti riik peaks igal juhul osutama relvastatud vastupanu?“ vastas koguni 88% juhtidest jaatavalt. Neist täpselt pool väljendasid täielikku nõusolekut „jah, kindlasti“ ning teised vastasid „pigem jah“. Ainult kolm vastajat kalduks pigem mitte relvaga vastupanu osutama, ja ükski ei vastanud „kindlasti mitte“. Teatud ebakindlust ilmnas vähestel – „ei ole kindlat seisukohta“ valis kuus juhti. Selgelt võib järeldada, et üldine hoiak on väga kaitsetahteline: peaaegu kõik liidu koguduste juhid leiavad, et sõjalise rünnaku korral tuleb Eestit kaitsta kasvõi relvaga (vt joonis 6).

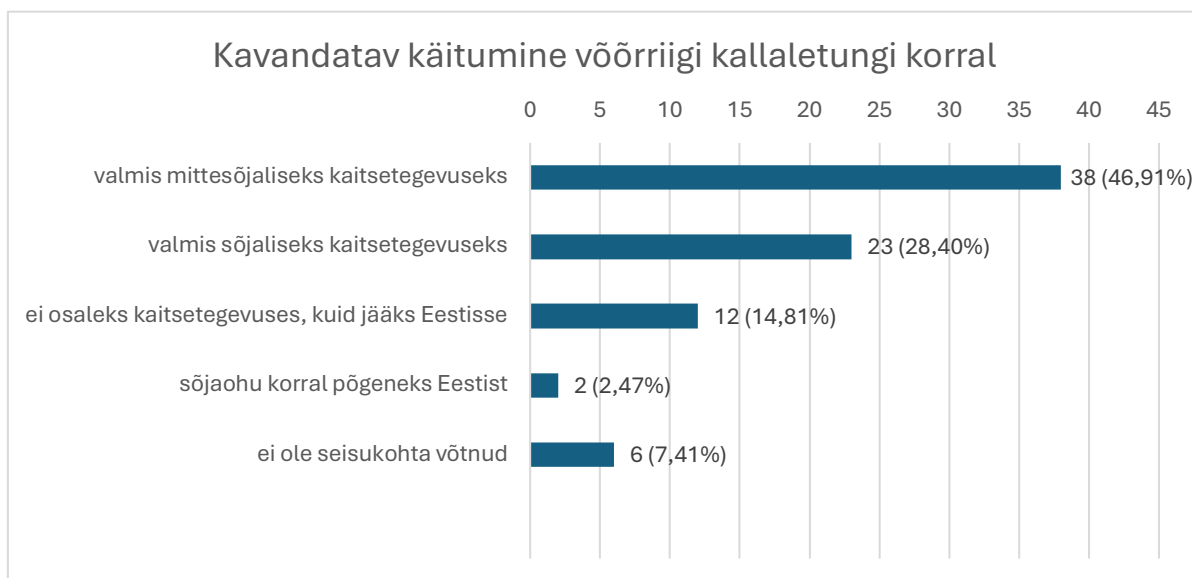

Joonis 6. Kas Eesti peaks igal juhul osutama relvastatud vastupanu?

Vastajad kirjeldasid ka oma isiklikku võimalikku käitumist vaenuliku kallaletungi korral. Küsimus „Kuidas käituksite võõrriigi kallaletungi korral Eestile?“ näitas, millist rolli kogudusejuhid endale sõja puhkemisel näevad. Enamik vastajaid märkis valmisolekut panustada vastupanu osutamisesse, ehkki erineval viisil. Pääaegu pooled vastajaist on valmis osalema mittesõjalises kaitsetegevuses – see viitab tsiviilrollidele nagu elanikkonna kaitse, logistika, meditsiin, hingehoid jms. Kolmandik vastanutest on valmis osalema sõjalises kaitsetegevuses, st haarama ise relva ja astuma otseselt lahingutegevusse, mis on tähelepanuväärne, arvestades et tegemist on vaimulike ja koguduse juhtidega, kes igapäevaselt ei ole seotud militaarvaldkonnaga. Märkimisväärne on, et 14 määratles ennast pastorina.

Väike osa juhte tunnistas, et ei osaleks kaitsetegevuses, kuid jääks Eestisse. See tähendab, et nad ei võtaks relva kätte, ega astuks kaitsetegevusse, kuid samas ei põgeneks riigist. Vaid kaks vastajat ütles, et püüaks sõjaohu korral Eestist põgeneda. Kuus vastajat ei olnud oma käitumisotsuses kindel, st ei ole selles küsimuses seisukohta võtnud.

Kokku võttes on valmidus riigi kaitseks olemas peaaegu kõigil: kui mitte relvaga, siis muul viisil, abistades näiteks varustuse, evakuatsiooni, hingehoiu või muu toega. Ainult üksikud välistaksid igasuguse osalemise (vt joonis 7).

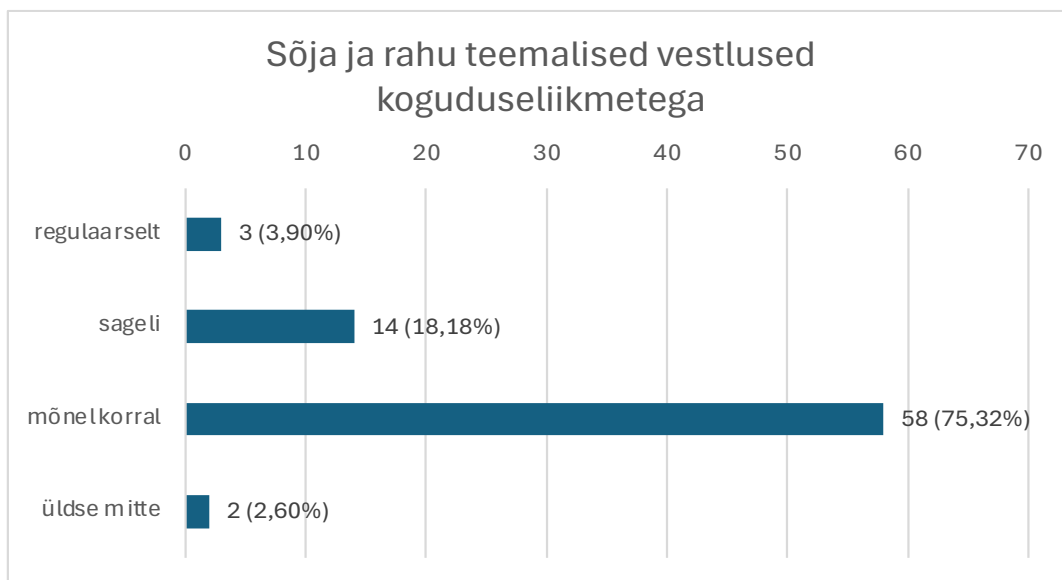
Joonis 7. Kavandatav käitumine võõrriigi kallaletungi korral

8.2. Suhtumine riigikaitse

Kuigi eelmises osas kirjeldatud kaitsetahe on väga kõrge, on kogudusejuhtide laiem suhtumine riigikaitse mitmetahuline. Juhid toetasid küll üksmeelselt riigi kaitsmist, kuid nende arusaamad sõjast, rahust ja kristlase rollist riigikaitstes sisaldavad olulisi nüansse.

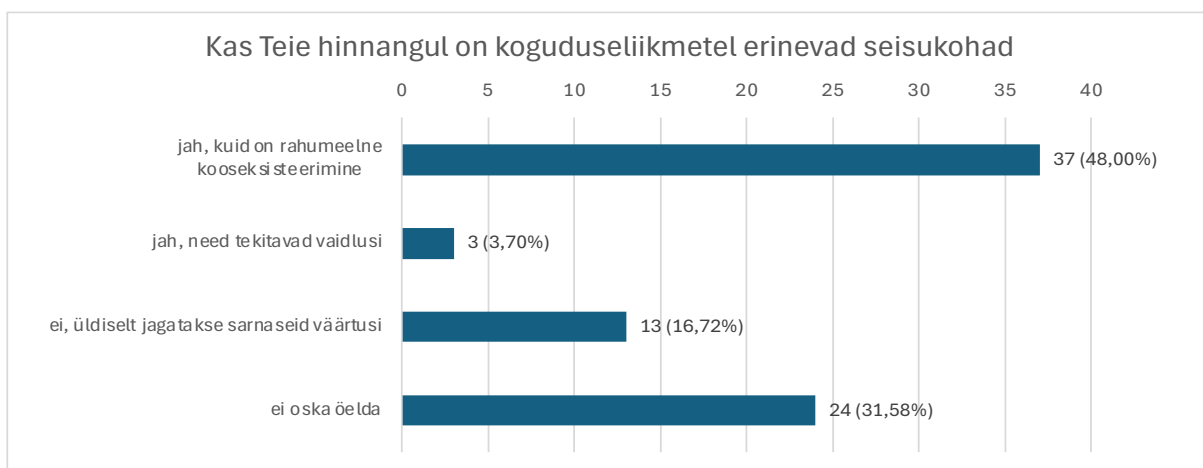
Esiteks selgus, et kogudustes pole selliseid teemasid nagu „sõda ja rahu“ või „kristlane ja riigikaitse“ laialdaselt õpetuslikult käsitletud. Küsimusele, kas koguduses on õpetuslikult (nt jutlustes, piiblitundides) räägitud sõja ja rahu teemal, vastasid ligi pooled juhid eitavalt. 35 vastajat (u 45%) ütles selgelt ei, mis tähendas, et nende koguduses pole seda teemat käsitletud. 33 vastajat (43%) märkis, et on käsitletud – tavaliselt selgitusega, et see on toimunud põgusalt või kaudselt, enamasti jutluste käigus mõne muu teemaga koos. Mitmed lisasid, et sõja ja vägivalla teemat on puudutatud vaid üldistes piiblikontekstides (nt Jeesuse mäejutluse või Vana Testamendi taustal). Ülejäänud ligi 12% vastanutest polnud kindel või ei vastanud. Seega võib öelda, et ligi pooltes kogudustes ei ole sõja ja riigikaitse teemat üldse õpetuslikult lahti mõtestatud, ning teises pooles on see aga olnud kõne all vaid möödaminnes või piiratud viisil. Mõnes koguduses on seda siiski jutlustes käsitletud, näiteks kolm vastajat rõhutasid, et nende koguduses on teema jutlustes läbi töötatud.

Suhtumist riigikaitse (vt joonis 8) kajastab ka see, kui sageli juhid on koguduseliikmetega sel teemal vestelnud. Küsimusele, kui tihti on koguduse liikmetega sõja ja rahu teemal vesteldud, vastas 58 juhti, et „mõnel korral“ ehk aeg-ajalt on neil selliseid vestlusi ette tulnud. 14 juhti väitis, et vestlusi on olnud „sageli“. See viitab, et enamikus kogudustes on sõja/riigikaitse teemal juhid koguduse liikmetega rääkima pidanud vähemalt episoodiliselt (sageli seoses ühiskonnas esile kerkinud teemadega, nagu ajateenistus, või kriisiolukordadega, nagu 2022. aastal Venemaa agressioonisõja puhkedes). Samas pole see koguduse kontekstis igapäevane ega väga süvitsi minev aruteluteema.

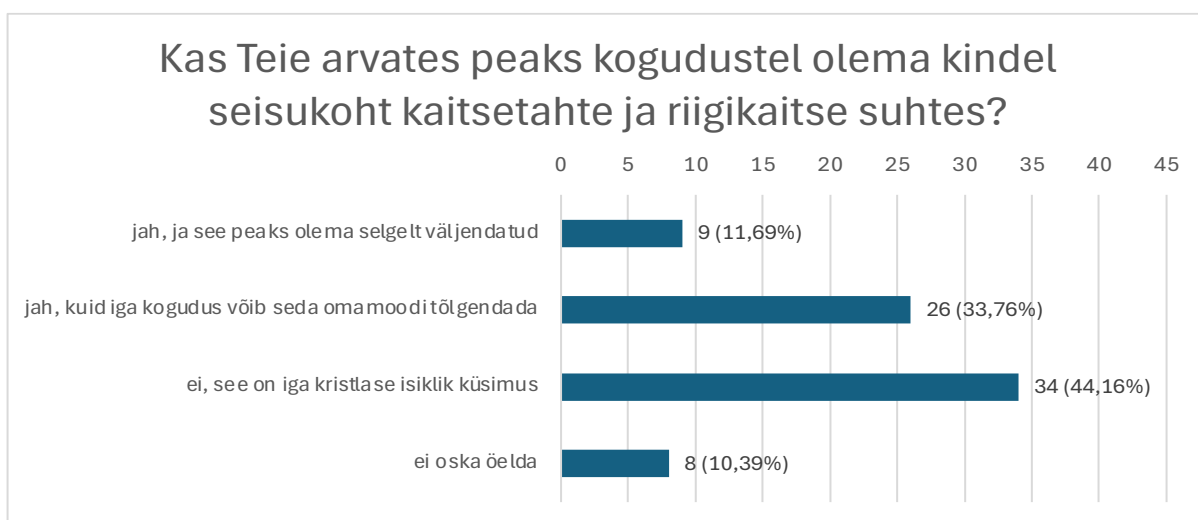
Joonis 8. Kui sageli olete vestelnud koguduse liikmetega sõja ja rahu teemal?

Huvipakkuv on kogudusejuhtide hinnang oma koguduse liikmete seisukohtadele riigikaitse küsimustes (vt joonis 9). Küsiti, kas juhtide arvates on koguduseliikmete hulgas erinevaid seisukohti riigikaitse teemadel. Ligikaudu pooled vastajatest arvas, et jah, koguduse liikmete seas on eriarvamusi, kuid need eksisteerivad rahumeelselt kõrvuti. See tähendab, et paljud juhid tunnetavad oma koguduses kaitseküsimustes arvamuste mitmekesisust (nt on nii patsifistlikuma hoiaku kui ka kaitset pooldava hoiaku esindajaid), ent see ei põhjusta koguduses konflikte. 13 vastajat leidis, et: „ei, üldiselt jagatakse sarnaseid väärtusi“ – nende koguduses on enam-vähem üksmeel riigikaitse teemal. Üksikutel juhtudel tõdeti: „jah, erinevad seisukohad tekitavad vaidlusi“ – st mõnes koguduses on need teemad olnud mõnevõrra pinget tekitanud. Arvestatav hulk juhte ei osanud öelda, kuidas nende koguduse liikmed riigikaitse suhtuvad. Kokku võttes näitab see, et enamikus kogudustes on teatud meelsuspluralism olemas, kuid teravaid vastasseise esineb harva. Paljud juhid ei tea oma koguduseliikmete seisukohti, mis võib tuleneda sellest, kui teemat pole koguduses piisavalt ühiselt arutatud, mistõttu pole liikmete vaated juhtidelegi täpselt teada.

Joonis 9. Kas Teie hinnangul on koguduses erinevaid seisukohti riigikaitse teemadel?

Teine oluline küsimus oli, kas kogudustel peaks olema kindel seisukoht kaitsetahte ja riigikaitse suhtes (vt joonis 10). Vastused jagunesid siin üsna pooleks: 34 juhti leidis: „ei, see on iga kristlase isiklik küsimus, mitte koguduse ühisseisukoha teema“. Samas, 35 juhti arvas, et kogudustel peaks olema mingisugune seisukoht (neist 26 arvas: „jah, kuid iga kogudus võib seda omamoodi tõlgendada“, ja üheksa soovis: „jah, ja see seisukoht peaks olema selgelt väljendatud“ liidu või koguduse tasandil). Kaheksa vastajat ei osanud selles küsimuses seisukohta võtta. Need tulemused viitavad teatavale lõhele: umbes pooled liidu juhid eelistavad jätkata individuaalset lähenemist – iga kristlasel kujuneb oma veendumus riigikaitse suhtes ning kogudus kui tervik ei pea ametlikult üht või teist poolt valima –, teine pool aga näeb väärtust ühtsemas õpetuslikus suunises, st nad sooviksid, et kogudus või liit annaks selgema juhise, kuidas kristlane peaks riigikaitse suhtuma.

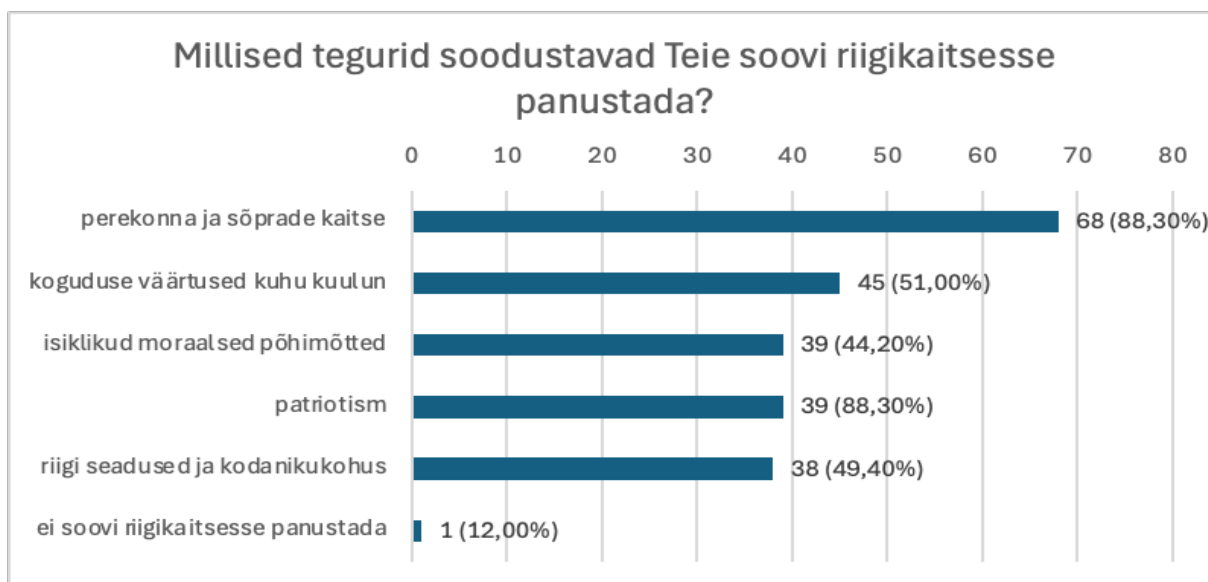

Joonis 10. Kas Teie arvates peaks kogudustel olema kindel seisukoht kaitsetahte ja riigikaitse suhtes?

Kokku võttes võib öelda, et suhtumine riigikaitsele on liidu juhtide seas toetav (nad pooldavad riigikaitset), kuid samal ajal nähakse seda isikuvabaduse ja südametunnistuse küsimusena. Paljud juhid ei soovi kogudusele seada ühetaolist ülalt-alla-joont selles tundlikus väärtusküsimuses, vaid jätavad ruumi liikmete individuaalsetele tõekspidamistele. Siiski tajutakse vajadust teemat käsitleda – ligi pool vastajatest leiab, et kogudus peaks seda mingil moel tegema, kas oma õpetuse või ühise arusaama kaudu. See suhtumine kajastab baptistlike koguduste autonoomia ja usuvabaduse rõhutamist: kogudusejuhid on ettevaatlikud õpetuslikult siduva seisukoha suhtes, kuid tunnetavad samas, et täiesti vaiki olla ei saa, eriti kui koguduse liikmetel tekivad küsimused riigikaitse teemal.

8.2.1. Moraalsed ja usulised tegurid

Kaitsetahte kujunemisel ja riigikaitsele suhtumisel mängivad koguduste juhtide puhul suurt rolli moraalsed ja usulised kaalutlused. Uuringus paluti juhtidel valida sobivad tegurid, mis soodustavad nende valmisolekut riigikaitsele panustada. Tulemused (vt joonis 11) näitavad, et vastajad tõid esile eeskätt väärtustest ja veendumustest lähtuvaid põhjuseid. Kõige sagedamini mainiti perekonna ja sõprade kaitsmise motiivi –, sest see viitab tugevale moraalsele kohusele hoida oma lähedasi ja kogukonda. Teiseks peeti oluliseks isiklike moraalseid põhimõtteid, mis hõlmavad ka usulisi veendumusi, ning tunnet, et õiglust ja head tuleb kaitsta. Samuti rõhutasid paljud kogukonna või koguduse väärtusi, kuhu nad kuuluvad, ehk teisisõnu patriotismi kogukondlikul tasandil – soovi kaitsta neid väärtusi (usuvabadus, kultuur jne), mida nende kogudus ja usk esindab. Oluline faktor oli ka riigi seaduste ja kodanikukohuse täitmine – kristlastena nähakse oma kohustust alluda valitsusele ja täita kodanikukohust, mille hulka kuulub riigi kaitsmine. Patriotismi kui abstraktset isamaalisuse tunnet mainisid samuti pooled vastajatest.

Joonis 11. Millised tegurid soodustavad Teie soovi riigikaitseesse panustada?

See näitab, et liidu juhid põhjendavad oma kaitsetahet eeskätt moraalsete kategooriatega: kohus kaitsta oma ligimesi ja kodumaad, ustavus oma usulistele ja eetilistele põhimõtetele ning lojaalsus isamaale ja seaduslikule korrale.

Lisaks valikvastustele väljendasid vastajad avatud vastustes oma isiklikke usulisi või eetilisi arusaamu sõja ja rahu teemal. Siin ilmnis hulk korduvaid teemasid. Paljud juhid rõhutasid rahu ideaali ja väljendasid vastumeelsust sõja kui nähtuse suhtes, kuid samas mõõnsid vajadust kurjuse vastu seista. Näiteks kirjutas üks vastaja: „Tahaks olla patsifist, aga saan aru, et see on vaid ideaalses maailmas võimalik. Mõistan, et rahu tagamiseks on vajalik sõjaline valmisolek.“ Teine sõnas: „Pooldan rahu, sõja mõttest aru ei saa, kuid mõistan, et kui rünnatakse, tuleb riigi tasandil riiki kaitsta.“ See on isiklik rahumeelne hoiak, kuid riigikaitset peetakse siiski paratamatuks. Mitmed juhid viitasid Piibli õpetusele – näiteks rõhutati Jeesuse pöörake-teinepõsk-printsiibi ideaali, aga arutleti, kas kristlane tohib vägivalda kasutada süütute kaitseks. Üks pastor tõdes: „Sõda on kuradi töö – inimeste kannatused on Kristuse vaenlase eesmärk.“ Ometi lisas ta, et kristlased peavad olema valmis selle kurjuse ilminguga silmitsi seisma. Üks noorem juht eristas riigivõimu poliitikat ja inimeste kaitset nii: „Ligimese kaitseks astun vajadusel kurjuse vastu, aga riigi eest rindele ei lähe, sest poliitikute viimaste aastate otsused on minus selle soovi kustutanud.“ See tsitaat peegeldab teatavat pettumust maiseis võimuses – ollakse valmis kaitsma inimesi, kuid mitte riiki, kui riigivõimu moraal on küsitav. Seega on mõnel juhul kaitsetahe tingimuslik: sõltub sellest, kuidas riik on võimu teostanud.

Samas leidis vastustes tugevalt patriootilisi ja kohusetundest kantud seisukohti. Näiteks märkis üks vanem vaimulik: „Riigikaitse peab olema püha kohus. Sellesse peab kuuluma nii kohustuslik ajateenistus kui iga kodaniku pühendumus kaitsevalmiduseks.“ Selline väljend nagu „püha kohus“ viitab väga tugevale veendumusele, et isamaa kaitsmine on kristlase jaoks moraalne ja vaimne kohustus. Teine kirjeldas: „Ajateenistus on oluline osa noorte meeste kasvamisest /.../ Kaitsetahe ning kaitse-eelarvesse investeerimine on mõlemad olulised“, sidudes patriotismi ja riigikaitse kristliku küpsuse ja mehisuse ideaaliga. Mitmed Nõukogude Liidu armees teeninud pastorid jagasid oma ambivalentseid kogemusi: ühest küljest pidasid nad ajateenistust kasulikuks iseloomu kasvatamisel, teisalt tunnistasid nõukogude ideoloogia kahjulikku mõju, näiteks „Nõukogude okupatsioonivägede sõjaväeteenistus tekitas eestimeelses kristlases vastumeelsust nii ideoloogiliselt kui ka praktiliselt“. Sellised lood näitavad, et ajalooline kogemus (nt Nõukogude armees) mõjutas mõnede juhi moraalseid hoiakuid, tugevdades nende vastumeelsust imperialistliku agressiooni vastu ja samas kinnistades arusaama, et demokraatliku Eesti kaitsmine on õiglane.

Üldiselt võib öelda, et moraalsed ja usulised tegurid toimivad kogudusejuhtide kaitsetahte alusena topeltmõjuga: ühest küljest innustavad kristlik armastus ja vastutustunne kaitsma ligimesi ja isamaad, teisalt paneb kristlik rahuiha¹⁶⁸ ja vägivallatuse printsiip mõtlema sõja kaasmõjudele ning otsima võimaluse korral muid lahendusi. Siiski on valdav hoiak, et agressiooni korral tuleb kurja jõule vastu seista, vajaduse korral kas või relvaga – seda tõdeti isegi paljudes neis vastustes, kus väljendati isiklikku rahumeelsust. Näiteks kirjutas üks varem pigem patsifistliku hoiakuga vaimulik: „... usus kasvades sain aru, miks tuleb kurjuse lahvatamist ka jõumeetoditel takistada.“ Seega nähakse relvastatud kaitset kui viimast vahendit suurema kurjuse pidurdamiseks.

Moraalsete tegurite puhul on oluline ka koguduse institutsionaalne seisukoht. Nagu eespool mainitud, on juhid lõhenenud selles, kas kogudus peaks ametlikult midagi deklareerima. Paljud vastajad põhjendasid, et ei soovi koguduse ametlikku seisukohta, sest „see on iga kristlase isiklik küsimus“ – moraalne otsus sõjas osalemise kohta jäägu inimese ja Jumala vahele. See on kooskõlas liidu arusaamaga südametunnistuse- ja usuvabadusest. Samas, ligi 46% soovis kogudustele mingit suunist. See kajastab teadlikkust, et kristlikud moraaliprintsiibid (nt

---

¹⁶⁸ Rahuiha – väljend, mis on pärit Joseph Conradi raamatust „Lord Jim“, Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus:1931, 92, tõlkinud inglise keelest A. H. Tammsaare. Vt Vikitekstid, https://et.wikisource.org/w/index.php?title=Lehek%C3%BClg:Lord_Jim._Conrad-Tammsaare_1931.djvu/92&oldid=49594 (vaadatud 02. veebruaril 2024).

vägivallatus vs. õiglane sõda) vajavad teoloogilist lahtimõtestamist, et kogudus saaks ühtsemalt toimida. Kvalitatiivsed vastused toetasid seda suundumust: mitmed juhid väljendasid soovi, et liit annaks õpetuslikku selgust. Üks venekeelne pastor kirjutas näiteks: „*Война и страдания людей – цель врага Христа*“, ehk „Sõda ja inimeste kannatused on Kristuse vaenlase eesmärk“, tuues esile vaimuliku perspektiivi, ja rõhutades vajadust, et kogudus juhiks inimesi vaenlase vastu vaimselt valmistuma. Teine aga kirjutas: „*Я всей душой против войны, любой войны. Поэтому ...*“, ehk „Ma olen kogu hingest sõja, iga sõja vastu. Seetõttu ...“, andes mõista, et tema jaoks on kristlase seisukoht olla rahu pooldaja, isegi kui see tähendaks sõjategevusest hoidumist. Sellised arvamused ilmestavad, kui lai on usuliste veendumuste spekter isegi koguduste juhtide seas – alates absoluutsetest patsifistidest kuni veendunud õiglase sõja pooldajateni.

Kokku võttes on moraalsed ja usulised tegurid kogudusejuhtide kaitsehoiakute kujundamisel määrava tähtsusega. Patriotism ja kohusetunne segunevad kristliku armastuse ja rahuihaga. Liidu juhid püüavad leida tasakaalu Jeesuse õpetuse ja kodanikukohuse vahel. Üldine järeldus on, et enamik leiab teoloogilise põhjenduse nii riigi kaitsmisele kui ka rahu ihalusele – need ei välista teineteist, vaid asetuvad hierarhiasse: rahu on ideaal, kuid kui kallaletung ohustab süütuid inimesi ja vabadusi, muutub relvakaitse õigustatuks ja koguni moraalselt kohustuslikuks. Samas jääb iga kristlase südametunnistuse asjaks otsustada, millises vormis ta panustab. Liidu ülesanne võiks olla pakkuda raamistikku, kuidas neid põhimõtteid piibellikult põhjendada. Seda paljud juhid ka ootavadki.

8.2.2. Praktilised tegurid

Eelnevas osas tõdesime, et vastajate kaitsetahe tugineb peamiselt väärtustele. Praktilised tegurid, nagu isiklik kaitsevaldkonna kogemus, väljaõpe, oskused ja koguduste valmisolek – mõjutavad samuti (ehkki kaudselt) nende hoiakuid ja käitumisvalmidust. Uuring heidab valgust mõnele sellisele seigale.

Esiteks, paljud vastajad kommenteerisid oma läbitud ajateenistuse mõju oma suhtumisele riigikaitsele. Need vastused olid huvitavalt vastuolulised. Ühe grupi moodustasid need, kelle kogemus Eesti kaitseväes oli positiivne – nad ütlesid, et ajateenistus andis kasulikke teadmisi ja distsipliini ning kinnitas nende kaitsetaht. Näiteks märkis üks noorem juht: „Ajateenistus aitas paremini mõista, et riigi kaitsmine ongi rahva enda teha /.../ kohustusliku ajateenistuse läbimist võtsin kui oma kohustust riigi ees, kes on mind toetanud.“ Teine lisas: „Positiivselt.

Mehistumise ja vaimse küpsuse kujunemise aeg kristlasele.“ Niisugused hinnangud näitavad, et Eesti kaitseväge ajateenistus on paljudele andnud isikliku kindlustunde ja valmisoleku riigikaitseks.

Teisalt aga ilmneseid teistsugused noolid nende puhul, kes teenisid Nõukogude armees või kellel on patsifistlikud kalduvused. Mõned vanema generatsiooni pastorid ütlesid, et Nõukogude Liidu sõjaväeteenistus oli nende jaoks vaimselt raske aeg ning nad näevad seda tagantjärele negatiivses valguses. Üks vastaja kirjutas: „Vene kroonu võttis noorelt kaks aastat, esimene neist murdis tugevalt. Samas kohustuslik ajateenistus Eesti riigis peaks tulema kasuks – aitab mehistuda ja tajuda vastutust kodumaa ees.“ Siin on tunda trauma ja õppetunni segu: Nõukogude Liidu armees kogetu tekitas vastumeelsust, ent ajateenistust oma riigi kaitse eesmärgil hindab ta vajalikuks. Mõni teine sõnastas oma vastuse karmimalt: „Nõukogude aegne okupatsioonivägede teenistus tekitas minus vastumeelsust ideoloogiliselt ja praktiliselt.“ Selliste vastuste kontekstis on mõistetav, et osa vanematest juhtidest on väga tugevalt kaitsesõja pooldajad – neil on isiklik kogemus võõrväe negatiivsest mõjust ning seetõttu moraalne õigustus kaitsta Eestit. Samas leidis vastajaid, kes sõnasid, et kui nemad oleksid nooremad, eelistaksid nad ajateenistusele asendusteenistust, viidates sügavatele rahu- ja vägivallatusveendumustele.

Huvitav praktiline tegur on ka kogemus kaitseliidus või jõustruktuurides. Nagu uuringust selgus, on 14% vastajatest olnud seotud kaitseliidu, kaitseväge vms jõustruktuuriga. Need, kes seda olid, tõid tihti esile, et see kogemus annab neile teatud kindlust: näiteks kaitseliitlasest pastor kirjeldas, et ta on kohaliku teavitusmeeskonna ülem (kuigi praktikas pole see roll veel rakendust leidnud). Kaplanina teenivad vastajad märkisid, et nende teenistus sillana kiriku ja kaitseväge vahel on oluline. Neid on küll vähe, kuid nad on potentsiaalsed võtmeisikud koguduste kaasamisel laiemasse riigikaitse. Samas ei ole enamikul juhtidest sellega praktilist kokkupuudet – see tähendab, et kaitsetahte mõjutajad tulenevad eelkõige isiklikust motivatsioonist, mitte erialasest kogemusest. Kui mõnel juhul oleks olnud negatiivne kogemus nt kaitseväes (kiusamine, ebavõrdsus vms), võinuks see kaitsetahet kahandada, ent vastuste põhjal seda eriti ei ilmnenu. Enamasti vaadati ajateenistusele tagasi kas neutraalselt või positiivselt. Mõni Nõukogude Liidu armees teeninu märkis, et tänapäeva ajateenistust nad siiski toetavad ja peavad vajalikuks. Seega, halvad kogemused ei viinud riigikaitse eitamiseni, vaid pigem rõhutasid oma riigi kaitsevajaduse olulisust – et ei korduks võõrväes teenimise olukord).

Teine oluline praktiline aspekt on koguduste reaalne valmisolek kriisiolukorras tegutseda. Nagu eelnevast selgus, puudusid enamikul kogudustest konkreetssed kriisiplaanid. See on praktiline takistus – isegi kui tahe aidata on olemas, võib planeerimatus tõttu kriisiolukorras tegutsemine olla planeerimatus tõttu kaoiline. Mitmed juhid mainisid COVID-i kriisi õppetunde: alguses polnud plaani, aga siis õpiti (nt mindi jumalateenistustega veebi, organiseeriti abivajajate aitamist). See näitab, et praktiline kogemus kriisiolukorrast suurendab edaspidist valmisolekut. Näiteks üks juht kirjutas: „Koroonapandeemia andis selles mõttes praktilise õppetunni – nüüd on räägitud, kuidas koguduse tegevus jätkuks, kui tavapärased kogunemised pole võimalikud.“ Seega on hiljutised kriisid pannud mõned kogudused praktiliselt mõtlema. Ka sõja puhkemine Ukrainas 2022. aastal inspireeris mitut juhti üle vaatama oma koguduse toimimist: paar vastajat märkis, et nad on hiljuti alustanud kriisiplaani koostamist“.

Seoste analüüs (vt järgmist peatükki) näitas, et praktiliste tegurite olemasolu (nt kogudusel on kriisiplaan, juht on kaitsepolitseimeister vms) ja kaitsetahte vahel otsest seost polnud – põhjus peitus ilmselt selles, et kaitsetahte oli kõrge sõltumata nendest teguritest. Siiski ilmneb, et praktiline tegevus tugevdab enesekindlust. Need juhid, kes on astunud konkreetseid samme (olgu isiklik kodune kriisivarustus, koguduse kriisikomisjon vms), väljendasid ka suuremat kindlust, kuidas kriisis käituda. Samuti on neil, kes on kaitsepolitseimeister või tegutsenud kapitanina – neil on selgem roll ja nad tunnevad oma panust konkreetsemalt. Teisalt need juhid, kellel praktiline pool puudub, rõhutasid pigem vaimset valmisolekut – „palvetame ja usaldame Jumalat, küll Ta juhib“. Mõlemad aspektid, nii praktiline ettevalmistus kui ka vaimne valmisolek, on olulised, ja ideaalis need täiendaksid teineteist.

Kokku võttes võib öelda, et praktilised tegurid nagu ajateenistuse läbimine, kaitsepolitseimeister olemine ja kriisiplaanide olemasolu toetavad koguduse juhtide kaitsetahte, kuid ei ole selle vältimatu eeldus. Liidu juhid on kõrge kaitsetahtega isegi siis, kui neil pole otsest sõjalist väljaõpet – motivatsioon tuleb moraalsest veendumusest. Kuid parem praktiline ettevalmistus nii isiklikus plaanis kui ka koguduses annaks sellele tahtele tõhusama väljundi kriisi korral. Seetõttu töid juhid ka ise esile praktiliste juhendamismaterjalide ja koolituste vajalikkuse, et oma kogudusi paremini ette valmistada. Liidu tasandil võiks praktiliste tegurite tugevdamine (nt koostöös kaitseministeeriumi või päästeametiga koolituste pakkumine, koguduste kriisiplaanide koostamise toetamine) aidata ületada lõhet tugeva kaitsetahte ja vähesel praktilisel ettevalmistusel vahel.

8.3. Kriisivalmidus

Kriisivalmiduse all käsitleti uuringus nii isiklikku, leibkondlikku, kui ka koguduste kui organisatsioonide valmisolekut võimalike kriisiolukordade (sh sõjalise konflikti, aga ka loodusõnnetuste vmt) korral. Tulemused näitavad, et isiklikul tasandil on enamik koguduste juhte kriisiteadlikud, kuid koguduste institutsionaalne valmisolek on nõrk.

Perekondlikus ringis on neid teemasid üldiselt arutatud. Küsimusele, kas juhid on pereringis arutlenud kriisi ja kriisiks valmistumise teemadel, vastas enamik jaatavalt – 68 vastajat (88%) kinnitas, et on oma peres rääkinud võimalikest kriisistsenaariumidest. Mõni lisas detailseid näiteid – nt arutati, kuhu ohu korral minna, millised toiduvarud ja tarbeesemed võiksid olemas olla jne. Ainult neli vastajat (5%) teatas, et ei ole seda pereringis arutanud, ning viis ei vastanud.

Seega võib öelda, et perekonna tasandil on üheksal vastajal kümnest mingigi kriisiplaan olemas või on teema läbi räägitud, olgu see siis minimaalne ühine arusaam tegutsemisest või juba konkreetsem ettevalmistus (toidu- ja küttevarude kogumine jms). Mitmed juhid märkisid peresisese valmistumise kohta umbes nii: „Oleme põgusalt arutanud, kuhu minna ja kus vajadusel korral kokku saada“, teised kirjeldasid valmistumist põhjalikumalt: „Oleme minimaalseid ettevalmistusi teinud – olemas on toiduvaru, puupliit, mõningal määral oleme vett varunud“. Niisugused kirjeldusega vastused kinnitavad, et paljud kogudusejuhid on oma perekonna valmisolekut kasvatanud.

Teistsugune pilt avaneb aga koguduse kui organisatsiooni tasandil. Vastus küsimusele „Kas Teie kogudusel on kriisiplaan?“ valgustas olukorda, et enamikul kogudustest puudub kirjalik või struktureeritud kriisiplaan. Tervelt 51 vastajat (umbes 66%) vastas sellele kas otsesõnu „ei ole“ või andis mõista, et kirjalikku plaani pole koostatud. Veel kümme juhti (13%) ütlesid, et nemad ei tea, et oleks – see viitab samuti plaani puudumisele või info liikumise puudulikkusele (kui kogudusel isegi on mingid juhised, pole juht neist teadlik). Ainult viis vastajat (6%) kinnitas selgelt: „Jah, on olemas kriisiplaan“ või kirjutas, et see on koostamisel. Ülejäänud ligi 15% andis kaudsemaid vastuseid (nt „Valmis plaani ei ole, aga kriiside ajal toimetame arukalt“, „Oleme kriisiplaani koostamist alustanud“ või „Meie koguduse juhatus on arutanud, kes kriisi ajal kogudust juhib, aga detailset plaani pole“). Mõned näited illustreerivad olukorda. Üks vastaja märkis, „Jah. On moodustatud kriisikomisjon (8 liiget) /.../ kirik on varustatud elektrigeneraatori ja köögiga, et pakkuda toitlustust abivajajatele.“ See on positiivne näide süsteemsest plaanist. Ent valdavalt tuli vastustest esile, et kriisiplaan kas puudub või on väga

algelises staadiumis. Üks juht nentis: „Oleme kriisiplaani vajadust paaril korral juhatuses esile toonud, aga konkreetseid samme pole tehtud.“ Teine tunnistas: „Kahjuks ei ole plaani.“ Seega on formaalne kriisivalmiduse tase koguduste tasandil madal – vaid mõnel üksikul kogudusel on läbi mõeldud tegutemisstrateegia suuremate hädaolukordade tarbeks.

Sarnane muster ilmneb koguduste kaasatuses laiemasse kriisijuhtimisse. Küsimusele, kas kogudus on oma liikmete kaudu kaasatud kohaliku omavalitsuse (KOV) kriisikomisjonide töösse, vastas enamik eitavalt. Ligikaudu 50 vastajat (65%) ütles selgelt, et nende kogudus ei ole seotud KOV-i kriisikomisjonidega. Ainult viis-kuus kogudust (ligi 8%) oli mingil moel kaasatud või teadlikult esindatud: näiteks mõne koguduse pastor ise kuulub valla kriisikomisjoni või on kohalike koguduste esindajaks kohalikus kriisinõukogus mõne teise denominatsiooni vaimulik, kellega tehakse koostööd. Mitmes vastuses mainiti, et omavalitsus on küll kaardistanud koguduste võimalusi või on plaanis kaasata vaimulikke hingehoiurolli täitmisel, kuid süstemaatiline koostöö koguduste ja KOV-ide vahel kriisivalmiduse mõttes sama hästi, kui puudub. Paljud juhid vastasid „ei tea“ või „minu teada mitte“, see peegeldab asjaolu, et isegi kui mõni kontakt on, pole see üldteada või toimiv.

Hoolimata formaalse plaani puudumisest on koguduste juhid mõelnud oma rollile kriisiolukorras. Küsimuses, millisena nähakse enda ja koguduse rolli kaitsesõja korral, toodi tihti esile vaimne ja moraalne tugi ning praktiline abi abivajajatele. Väga paljud juhid kirjeldasid, et nende kogudus võiks sõja või kriisi ajal tegutseda abistaja rollis – pakutakse varjupaika, jagatakse abi, toitlustatakse, osutatakse hingehoidu ja palvetuge inimestele. Mitmes vastuses rõhutati palvetamist ja vaimulikku teenimist kriisi ajal. Näiteks kirjutas üks juht nii: „Meie roll oleks aidata abivajajaid – oleme valmis rahva jaoks, teenima neid palves ning seisma Jumala ja inimeste vahel vahendajatena kriisiolukorras.“ Teine vastus: „Praktiliselt näen, et koguduse liikmed ja sõbrad hoolitseksid oma kogukonnas nõrgemate eest, pakuksid peavarju ja hingehoidu.“ Need vastused näitavad, et koguduste juhid tajuvad oma panust kriisiolukorras eeskätt tsiviilisel ja hingehoidlikul tasandil, jätkates koguduse missiooni eriolukorra tingimustes, toetades moraali ning aidates kannatajaid. Osa juhte lisas, et kogudus võiks osaleda evakuatsioonis või koostöös omavalitsusega (nt üks vastaja mainis, et kohalikus kriisiplaanis on pastor vaimulikuna arvatud kriisinõukogusse). Siiski tunnistas mõni juht ka teadmatuses olekut või ebaselgust – paar vastajat kirjutas „raske öelda“ või „ei oska öelda, milliseks meie roll kujuneb“. Need vähesed ebakindlad vastused tulid tihti nendelt, kel puudus igasugune plaan; üldine toon aga oli selline, et kogudus peaks püüdma kriisis kindlasti inimestele toeks olla, isegi kui struktureeritud plaani pole eelnevalt tehtud.

Kokku võttes joonistub kriisivalmiduse valdkonnas välja pilt, kus isiklik tase (perevalmidus) on hea – koguduste juhid on kodus asjad läbi mõelnud –, kuid koguduste institutsionaalne valmistumine vajab tähelepanu. Enamik kogudusi ei ole kriisiolukordadeks valmistunud kirjalikult fikseeritud kriisiplaani või regulaarse väljaõppega. Positiivne on, et juhid on teadlikud kriiside võimalikkusest ja kalduvad mõtlema oma koguduse rollile abistajana. Samuti on mitmed juhid isiklikult seotud kaitseliidu või muu vabatahtliku tegevusega (ehkki protsentuaalselt väike osa), mis võib kriisiolukorras osutada kasulikuks võrgustikuks. Süstemaatilise kriisiteadlikkuse tõstmine koguduste tasandil on valdkond, kus on arenguruumi, mida tõid esile ka juhid ise (vt ka kvalitatiivse analüüsi seda osa, kus mainiti vajadust juhendmaterjalide järele).

8.4. Seoste analüüs

Uuringus vaadeldi, kuidas erinevad taustategurid võivad seostuda kogudusejuhtide kaitsetahte hoiakutega. Kokku võttes selgus, et kaitsetahte oli ühtlaselt kõrge kõikides vastajate rühmades, mistõttu suuri statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnunud. Enam kui 80% küsitletud juhtidest väljendas veendumust, et riiki tuleb relvaga kaitsta, keegi ei vastanud otseselt eitavalt. Siiski ilmnnes mõningaid väiksemaid erinevusi vastuste toonis ja rõhuasetustes erinevate rühmade vahel, mida saab tõlgendada mitmemõõtmeliste sagedustabelite põhjal (vt tabel 1–5).

Demograafilised erinevused: vanus ja sugu

Vanus. Kaitsetahte oli kõrge igas vanuserühmas (vt tabel 1). Enamus igas grupis pooldas relvastatud riigikaitset, kuid vastuste kindluses oli kergeid variatsioone. Keskealised juhid vanuses 35–49, olid kõige veendunud: ligikaudu 60% selles rühmas vastas kaitseküsimusele „jah, kindlasti“, ülejäänud valisid „pigem jah“. Vaid mõned vastajad jäid ebalevale seisukohale. Nooremad juhid olid enamuses kaitsetahte pooldajad, ent kõige nooremas grupis, alla 20. aastased (viis vastajat), ei vastanud keegi „jah, kindlasti“. 80% noorimatest valis „pigem jah“ ning ülejäänud väljendasid ebakindlust. Vanemates rühmades püsis kaitsetahte endiselt tugev. Näiteks üle 65-aastaste hulgas märkis viiendik vastajaist „ei oska öelda samas kui umbes 80% andsid kas „jah, kindlasti“ või „pigem jah“ vastuse. Need tulemused viitavad, et nooremad juhid võivad läheneda küsimusele pigem teoreetilisemalt – nad toetavad küll riigi kaitsmist, kuid pole ise veel kogenud olukordi, mis paneksid neid täiesti kindlalt „jah, kindlasti“ ütlema. Keskealised on kõige kindlama veendumusega kaitsjad, võimalik, et tänu suuremale elukogemusele ja enesekindlusele. Vanemate juhtide puhul võivad teatavat ettevaatlikkust

tekitada tervislikud piirangud või põlvkondlikud teoloogilised tõlgendused, seetõttu mõned neist jäid vastustes kõhklevale positsioonile. Siiski on vanuserühmade protsendilised erinevused väikesed ning vanus ei toonud esile statistiliselt olulisi lahknevusi kaitsetahte üldises toetuses. Kõigis rühmades oli enamus selgelt riigikaitse poolt.

Vanuserühm	„Jah kindlasti“	„Pigem jah“	„Ei oska öelda“
Kuni 20 a	0%	80%	20%
21-34 a	40%	50%	10%
35-49 a	60%	35%	5%
50-64 a	50%	45%	5%
65+ a	30%	50%	20%

Tabel 1. Kaitsetahte vanuserühmade lõikes (vastuste jaotus, %).

Sugu. Meeste ja naiste vastustes kaitsetahte küsimusele erinevused puudusid. Mees- ja naisjuhtide hoiakud olid peaaegu identsed. Mõlemast soost enamus pooldas relvastatud kaitset. See on tähelepanuväärne, sest naised ei pea ajateenistust läbima ega pruugi ise sõtta minna, ometi jagavad ka nemad seisukohta, et riiki tuleb vajaduse korral relvaga kaitsta. Seega, sugu ei mõjutanud hoiakut kaitsetsõja vajalikkuse suhtes.

Kriisivalmiduse praktilised tegurid

Koguduse kriisiplaan. Analüüsi, kas koguduse praktiline valmisolek kriisiolukordades mõjutab juhi kaitsetahtet. Tabel 2 võrdleb kaitsetahte küsimusele antud vastuseid sõltuvalt sellest, kas vastaja kogudusel on hädaolukorra kriisiplaan. Tulemustest ilmneb, et kriisiplaaniga koguduste juhid vastasid sagedamini „jah, kindlasti“ kui need, kelle kogudusel plaan puudus. Seega võib öelda, et kriisiplaani olemasolu seostus nõrgalt suurema kaitsetahtega. Praktiline ettevalmistus võib tugevdada juhi veendumust riigi kaitsmise vajalikkuses. Erinevus on väike, sest kõigis rühmades on kaitsetahte jätkuvalt väga kõrge. Ka need juhid, kelle kogudusel ei ole plaani, toetasid riigi kaitsmist vähemalt „pigem jah“ tasemel. Seega pelgalt kriisiplaani olemasolu või puudumine ei toonud kaasa märkimisväärset hoiakute lahknevust – kaitsetahte püsis ühetaoliselt tugev (vt tabel 2).

Kogudusel kriisiplaan	„Jah, kindlasti“	„Pigem jah“	„Ei oska öelda“
On olemas	60%	35%	5%
Puudub	50%	45%	5%

Tabel 2. Kaitsetahte sõltuvalt koguduse kriisiplaani olemasolust (vastuste jaotus, %).

Kokku võttes vastasid kriisiplaaniga koguduste juhid veidi kindlamalt „jah, kindlasti“, kuid ka kriisiplaanita koguduste juhid toetasid riigikaitset. Ebakindlate vastuste osakaal jäi mõlemas rühmas väikeseks.

Kriisiteemaline õpetus. Sarnane tendents ilmnis kogudusejuhtide kriisiteadlikkuse tõstmise korral (vt tabel 3). Need juhid, kes olid koguduses aktiivselt õpetanud või arutanud kriisideks valmistumist, vastasid suurema tõenäosusega „jah, kindlasti“ kaitsetahte küsimusele. Ligikaudu 55% juhtidest kes on õpetanud koguduses kriisiks valmistumise teemal, toetasid kindlalt riigikaitset, nende vastajate hulgas, kes ei olnud kriisivalmiduse teemat koguduses käsitlenud, oli kindla toetuse osakaal 50%. Ehkki suund on sama – kriisiteemadega rohkem tegelevad juhid on veendunud oma kaitsetahtes –, on vahe endiselt minimaalne. Võib järeldada, et üksnes teadlikus kuidas kriisiga toime tulla ei too esile olulist erinevust kaitsetahte üldises tasemes. Kokku võttes on kõik juhid sõltumata kriisivalmiduse edendamisest koguduses väga üksmeelselt riigikaitse poolt.

Juht on koguduses kriisivalmidust õpetanud	„Jah, kindlasti“	„Pigem jah“	„Ei oska öelda“
Jah	55%	40%	5%
Ei ole õpetanud	50%	45%	5%

Tabel 3. Kaitsetahte sõltuvalt kriisiteemalise õpetuse andmisest (vastuste jaotus, %).

Isiklik sõjaline kogemus ja kaitsetahte

Isikliku sõjalise kogemuse olemasolu (nt ajateenistuse läbimine, või kaitseliidu liikmeks olek) ei olnud erinev teiste vastajate kaitsetahtest. Nendel juhtidel, kellel puudus ajateenistuse kogemus, oli sama tugev kaitsetahte, kui nendel, kes oli ajateenistuse läbinud. Näiteks 26 mehe seas, kes ei olnud ajateenistust läbinud, andsid peaaegu kõik kaitsetahte küsimusele jaatava vastuse. Enamus vastused jagunes „jah, kindlasti“ ja „pigem jah“ vahel. Vaid mõni vastaja oli ebaleva või eitava seisukohaga, kuid see hajus erinevate rühmade vahel ega moodustanud ühtset mustrit. Samuti ei erinenud kaitseliidu liikmete hoiakud märkimisväärselt nendest, kes ei ole kaitseliiduga liitunud. Peaaegu kõik juhid, sõltumata kaitseliidu liikmesusest, toetasid vajadusel relvaga kaitsmist. Seega võib järeldada, et praktiline sõjaline kogemus või selle puudumine ei avaldanud mõju hoiakule küsimuses „kas Eestit tuleks relvaga kaitsta“. Kõikides nendes alarühmades oli kaitsetahte toetus praktiliselt võrdselt kõrge.

Hoiakud ja valmisolek: koguduse seisukohavõtt ja isiklik panustamine

Koguduse ametlik seisukohavõtt riigikaitstes: Huvipakkuv seos ilmnes vastajate hoiakus selle suhtes, kas kogudus peaks võtma ühise ametliku seisukoha riigikaitse teemal. Tabel 4 võrdleb kaitsetahte vastuste jaotust nende juhtide vahel, kes pidasid koguduse selget seisukohavõttu vajalikuks, ja nende vahel, kes arvasid, et kogudus ei peaks ametlikku seisukohta võtma. Nimelt, need vastajad, kes pidasid koguduse ühist seisukohta riigikaitse asjus vajalikuks, olid ise keskmisest veidi kindlama kaitsetahtega. Enamasti vastasid „Jah, kindlasti (tuleb kaitsta)“ just need, kes soovisid ka koguduselt selget seisukohavõttu. Need juhid ilmutasid tõenäolisemalt ka patriootlikke ja kohusetundest lähtuvaid motive. Vastavalt kaldusid „pigem jah“ vastama need, kes arvasid, et kogudus ei peaks ametlikku seisukohta võtma. Selle põhjus võib olla, et teemat nähakse ennekõike üksikindiviidi südametunnistuse küsimusena. Nad ise väljendasid ka veidi leebemat pooltõde stiilis „jah, ilmselt küll“. Selline erinevus ei olnud aga väga suur ning seda saab tõlgendada pigem ettevaatlikult.

Kas juht peab koguduse ametlikku seisukohavõttu riigikaitstes vajalikuks?	„Jah, kindlasti“	„Pigem jah“	„Ei oska öelda“
Jah (peab vajalikuks)	60%	35%	5%
Ei (ei pea vajalikuks)	35%	55%	10%

Tabel 4. Kaitsetahte ja koguduse ühise seisukohavõtu vajalikkuse hoiak (vastuste jaotus, %).

Isiklik osalemisvalmidus: Kaitsetahte ja tegeliku osalemisvalmiduse (käitumisplaanide) vahel oli samuti loogiline seos: need, kes ütlesid, et on valmis sõjaliselt panustama, vastasid kaitsetahte küsimusele pea eranditult „jah, kindlasti“; seevastu need, kes relvastatud kaitstes osaleda ei plaaninud, kalduvad vastama „pigem jah“ või „ei oska öelda“ (vt Tabel 5). Selles rühmas domineerivad „pigem jah“ vastused, ning suurel osal vastajatest puudus kindel seisukoht, mis väljendus vastuses „ei oska öelda“. Nagu arvata võib, käib isiklik valmisolek käsikäes tugevama veendumusega riigikaitse vajalikkuses. Juhid, kes on valmis ise relva haarama, on kõige kindlamad riigi kaitsmise pooldajad. See tulemus on ootuspärane ja kinnitab, et deklaratiivne kaitsetahte peegeldub ka valmisolekus praktiliselt panustada.

Juhi isiklik valmisolek sõjalisel kaitsetegevusse panustada	„Jah, kindlasti“	„Pigem jah“	„Ei oska öelda“
On valmis panustama	90%	10%	0%
Ei ole valmis panustama	20%	60%	20%

Tabel 5. Kaitsetahe sõltuvalt isiklikust valmisolekust relvaga riigikaitstes osaleda (vastuste jaotus, %).

Kokku võttes tuleb tõdeda, et kõik uuritud alarühmad jagavad suures plaanis sarnast kaitsetaht, mistõttu statistilisi erinevusi on vähe. Erinevused avalduvad pigem hoiakulistest detailides ja rõhuasetustes (milliste väärtuste tõttu kaitstakse, kuidas täpselt panustatakse jne). Uuring kinnitas, et kaitsetahe on liidu juhtide seas üldine ja laiapõhjaline nähtus, mitte piiritletud teatud profiiliga juhtidega. See on oluline sõnum: kaitsetahe ei sõltu konkreetsest vanusest, soost ega isegi vahetust kaitsekogemusest, vaid on läbiv väärtus küsitletud kogudusejuhtide hulgas.

8.5. Kvalitatiivne analüüs (avatud vastuste teemad, tsitaadid)

Küsitluse avatud vastused pakuvad sügavamat pilguheitu liidu koguduste juhtide mõttekäikudesse riigikaitse ja kriiside teemal. Kvalitatiivse analüüsi käigus joonistus välja mitu korduvat teemat ja ilmestavaid tsitaate, mis aitavad kvantitatiivseid tulemusi laiemasse konteksti panna.

a) kristlase rahuiha vs kaitsekohus. Paljud vastajad väljendasid sisemist pingevälja rahuiha ja kaitsekohuse vahel. On selge, et juhid väärtustavad rahu väga kõrgelt – sõda nähakse kurjana. Samas on nad läbi mõelnud, et alati pole rahu võimalik säilitada ilma relvastatud sekkumiseta. Nagu eespool mainitud, kirjutas üks juht: „Tahaks olla patsifist, aga saan aru, et /.../ rahu tagamiseks on vajalik sõjaline valmisolek.“ Teine tunnistas: „Jeesus õpetab küll pöörama teist põske, aga kui näen, et mu pere või kaaskristlased on ohus, siis pean sekkuma. See on minu armastuse väljendus.“ Siin peegeldub levinud arusaam, et kristlik armastus ligimese vastu võib nõuda tema kaitsmist ka jõuga, kui kõik muu enam ei aita. Üks kogudusevanem võttis teema kokku nii: „Meie eesmärk on alati rahu. Ent kui vaenlane tuleb, peame ta peatama, et rahu taastuks.“ Selles lausekatkes – „... peame ta peatama ...“ – kõlab õigustatud kaitse idee: vägivaldne vastupanu pole mitte eesmärk, vaid on kurjuse peatamise vahend.

b) usaldus Jumala kaitse ja juhtimise vastu. Mitmes vastuses rõhutati, et lõppastmes on Jumala kätes nii sõja kui ka rahu küsimused. Juhid kirjutasid, et nad „*palvetavad rahu eest*”

ning usaldavad, et Jumal annab tarkust, kuidas kriisihetkel toimida. Mõni mainis konkreetseid piiblisalmide töotusi (nt Psalm 91 kaitse kohta). Samas ei tähenda usaldus fatalistlikku käed-rüpes-olekut. Näiteks üks pastor märkis: „Palume Jumalalt kaitset, aga lukustame ka ukse,“ viidates piibelliku kõnekäänuna sellele, et usaldus Jumalasse ei välista inimlikku ettevaatust ja tegutsemist. Paljud juhid nägid oma rolli kriisis osaliselt vaimulikus sfääris – „Oleme Jumala ja inimeste vahelisteks vahemeesteks palves“ –, kuid lisasid tihti ka praktilise mõõtme (nt abi jagamine). Seega on vaimulik mõõde igal juhul kesksel kohal: ükskõik, kas kristlane haarab relva või mitte, ta palvetab, julgustab teisi usus püsima ja otsib kõrgemat juhtimist. Üks juht märkis, et kriisiolukorras on tema prioriteet säilitada koguduse vaimne üksmeel ja lootus Jumalale, sest paanika on kõige hullem vaenlane“. See lausung näitab kogudusejuhi teadlikkust, et tema ülesanne on ka kriisis hoida inimesi lootuses ja mitte lasta hirmul võitu saada – see on sisuliselt vaimne juhtimine kriisi keskel.

c) koguduse praktiline roll kriisis. Nagu varem mainitud, kirjeldasid juhid sageli, kuidas nende kogudus saaks praktilist abi anda. Kvalitatiivsed vastused annavad aimu, kui mitmekülgselt nad seda ette kujutavad. Levinud teemad olid järgmised:

- Hingehoid ja vaimulik tugi: „Oleksime valmis kuulama ja lohutama traumeeritud inimesi“ ja „Palvetame koos hädasolijatega.“
- Varjupaik ja materiaalne abi: „Meie palvela ukseks oleksid avatud varjupaigataotlejatele“ ja „Kirikusaalist võib saada ajutine peavari, meil on tekid-padjad olemas.“ või „Koguduse liikmed on kokku leppinud, kes majutavad evakueeritavaid, kui on vaja.“
- Toitlustamine: „Koguduse köögis saame valmistada suppi hättasattunutele.“ või „Oleme kogunud kuivainete varu, mida jagada.“
- Meditiiniline abi: Seda mainis vähem juhte, aga paar kogudust, kus on tervishoiutöötajaid, märkis: „Meie inimesed saaksid vajadusel esmaabi anda, koguduses on ka esmaabivahendid olemas.“
- Koostöö võimudega: „Täidame KOV-i korraldusi.“ ja „Meie pastor on valmis tegema koostööd kaitseväge või politseiga, kui neil on abistajaid vaja.“

Need näited demonstreerivad, et koguduste juhid näevad oma usukogukonda kriisis olulise tugistruktuurina ühiskonnas. See pole ainult teoreetiline arvamus – mõned vastajad tuginesid koroonakriisi kogemusele, kus nad korraldasid eakatele abi või aitasid jagada infot. Sõjaolukorraga toimetuleku oskust (nt evakuatsioon sõjatsoonist) pole keegi kogenud, ent vastustes väljendus improvisatsiooniline valmisolek mobiliseerida kogudus abivajajate aitamiseks.

d) erinevad teoloogilised seisukohad sõjateemal. Avatud vastused võimaldasid kaardistada teatud teoloogilisi lähenemisi:

- **patsifistlik seisukoht.** Mõned juhid on veendunud rahukristluse esindajad. Nad tsiteerisid näiteks Jeesuse sõnu „Pane mõõk tuppe tagasi!“ (Mt 26:52) või „Armastage vaenlasi!“. Üks vastaja kirjutas: „Ma ei usu, et kristlane saab kedagi tappa isegi enesekaitseks – usun imedesse, et Jumal asja muud moodi lahendada.“ Need juhid kaldusid ütlema, et kogudus peaks julgustama otsima alternatiive sõdimisele (nt rahusobitamine, evangeeliumiga vaenlase südame muutmise jne). Patsifistlik vaatenurk oli küll vähemuses (otseselt täielikku sõjaeelistust väljendas vastustes vaid paar inimest), kuid selle esindatus liidu kogudustes on siiski olemas.

- **õiglase sõja teoloogia:** Suurem hulk juhte ilmestas seisukohta, mida võib nimetada „õiglase kaitsesõja“ paradigmaks. Nad viitasid Vanast Testamendist pärinevatele Taaveti võitluslugudele või Uues Testamendis olevale Rooma kirja 13. peatükile (võimukandja mõõga õigustus). Näiteks üks pastor kirjutas: „Piibel näitab, et valitsusel on õigus mõõka kanda kurjategijate vastu. Kui keegi ründab süütuid, on valitsuse kohus seda takistada – kristlasena toetan seda.“ See peegeldab traditsioonilist protestantlikku arusaama, et kristlane võib riigivõimu teenistuses õiglast sõda pidada ilma patuta, kui eesmärk on kaitsta süütuid ja taastada rahu.

- **vahepealsed seisukohad,** Paljud vastused olid ambivalentsed – ei olnud selgelt patsifistlikud ega selgelt militaristlikud. See kajastus näiteks keelepruugis: „Loomulikult me ei taha sõdida, aga kui muud teed pole, siis ...“ või: „Iga inimelu on väärtuslik, isegi vaenlase oma, aga võin olla sunnitud temalt elu võtma, et rohkem süütuid elusid säästa.“ Sellised vastused näitavad, et paljud juhid on teemakäsitluse keerukusest teadlikud ja püüavad hoida tasakaalu – rahuihast kantud kaitsetahe võib olla sobiv paradoksaalne termin nende seisukoha kirjeldamiseks.

- **teokraatlik-nägemuslik element.** Mõni vastus viitas ka eshatoloogilisele mõõtmele – näiteks nähti praeguseid sõjasündmusi viimsepäeva märkidena ning rõhutati koguduse rolli pigem vaimuliku ärkamisena kui füüsilise võitluse subjektina. Näiteks: „Meie võitlus ei ole liha ja vere vastu (Ef 6:12). Kogudus peab praegu varustama inimesi vaimselt, et nad Jumala armule lootes läbi tuleksid.“ See lähenemine ei eita maist riigikaitset, aga asetab rõhu sellele, et kristlase peaeesmärk on võidelda palves ja kuulutada evangeeliumi ka sõja ajal, selmet haarata relv.

e) vajadus suuniste järele (liidu roll). Väga paljud juhid tõid kas avatud vastustes või märkuste osas esile, et liit peaks neid toetama kriisivalmiduse ja riigikaitse teemade käsitlemisel. Siin kordusid mõned konkreetset ettepanekud:

- **teoloogiline materjal:** „Oleks vaja piibellike seisukohtade selgitamist – trükist või materjali, mis annaks juhised, kuidas õpetada kogudust sõja ja rahu teemal.“ Sellist soovi mainis üle kümne vastaja enam-vähem samas sõnastustes. See viitab, et koguduste juhid tunnevad puudust ühtsest arusaamast või vähemalt abivahendist, mille najal teemat koguduses lahti rääkida.

- **koolitused ja arutelud.** „Ma tahaks näha rohkem kohtumisi, kus usklikud eri kogudustest arutavad neid teemasid.“ (väljavõtte vene koguduste pastorite vastustest). Soovitakse foorumit – olgu konverentsi või seminari vormis – et üheskoos arutada, jagada seisukohti, selle tulemusena võib-olla jõuda mingile ühisele arusaamale. Samuti pakuti, et liit võiks korraldada kriisivalmiduse koolitusi (nt koostöös spetsialistidega kaitseliidust või päästeametist, et teada saada, kuidas kogudus saab praktiliselt kriisideks valmistuda.

- **kogemuslugude jagamine.** Paar vastajat viitas, et hea oleks kuulda teiste koguduste kogemusi – näiteks KOV-idega koostöö tegemisel, kaplanitöös vms. Selline parimate praktikate jagamine Liidu tasandil aitaks tõsta üldist teadlikkust.

- **struktuurne valmisolek.** Oli ka ettepanek, et liit võiks töötada välja üldise kriisiplaani näidise kogudustele või luua liidu tasandil kriisitoimkonna, mis kriisi korral kogudusi ühendaks. Seda ideed ei olnud väga palju mainitud, kuid mõni juht vihjas, et liidu keskuselt oodatakse juhtnööre ka praktilises korralduses (nt kuidas kogudused omavahel infot jagaksid, kui sidevahendid lakkavad toimimast jne).

Need soovid ja teemad näitavad, et kvalitatiivselt tunnetavad koguduste juhid vajadust suurema valmisoleku järele nii vaimses kui ka praktilises mõttes, ning nad ootavad liidult selles osas eestvedamist. Praegu on paljud juhid tegelenud nende teemadega individuaalselt (nt palvetanud, mõelnud läbi oma seisukoha, teinud perega vastavaid plaane jms), kuid ühine arusaam või institutsionaalne raamistik on puudu. Kriisi ja kaitsetahte teema on liidu kogudustes küllaltki uus, vähemalt viimastel aastakümnetel pole seda prioriteediks peetud, mistõttu nähakse vaeva, et seda järk-järgult teoloogiasse ja praktikasse integreerida.

Vastuste kvalitatiivne analüüs kinnitab, et liidu koguduste juhid on väga motiveeritud oma kogudusi teenima ka rasketes oludes, juhindudes kristlikest põhimõtetest. Juhtide mõtteavaldused kõiguvad rahuiha ja kaitsetahte, isamaa-armastuse ja vaenlase-armastuse vahel, püüdes leida tasakaalu. Neil on selge soov toimida õigesti nii Jumala kui ka inimeste ees. Koguduste valmisoleku tõstmiseks oodatakse liidult sellekohast juhatust. Üks juht võttis selle kokku järgmiselt: „Meie inimesed on valmis aitama nii füüsiliselt kui vaimselt; palun varustage meid teadmistega, et me seda targasti teha oskaksime.“ See lause võiks olla liidule edasiseks tegevuseks suunanäitajaks – suur kaitsetahe ja teenimisvalmidus on olemas, nüüd tuleb neile anda praktiline ja õpetuslik tugi.

Selle peatüki tulemused näitavad, et liidu koguduste juhtidel on üldiselt tugev kaitsetahe ja soov panustada kriiside lahendamisse, kuid nende hoiakuid mõjutavad ühtaegu usulised põhimõtted, eetilised tõekspidamised ja praktilised kaalutlused. Need leiud vastavad magistritöö uurimisküsimustele ning selgitavad, kuidas on koguduse juhtide otsused mõjutatud religioossetest, moraalsetest ja praktilistest teguritest.

Kokkuvõte

Probleemipüstitus ja eesmärgid. Uurimistöö sai alguse isiklikust kõhklusest ja mõtisklusest kristlase rolli üle kriisiolukorras – täpsemalt küsimusest, kas usklikul juhil on moraalset õigustust haarata vajadusel korral relv, või tuleks kinni hoida vägivallatuse ideaalist. Autori esmane isiklik refleksioon (peatükk 1) kirjeldas olukorda, kus kristlasest juhina olin endalt küsinud: „Mida teeksin, kui minu lähedasi ähvardaks relvastatud rünnak?“ Sellest dilemmast kantud probleemipüstitus suunaski uurima laiemalt liidu koguduste juhtide hoiakuid riigikaitse ja kriisidega toimetuleku suhtes. Vastava teemavaldkonna aktuaalsus ilmnas eriti teravalt 2022.–2023. aasta kriitiliste sündmuste (sõda Ukrainas, COVID-19 pandeemia jms) taustal, mis tõstatasid küsimuse „Kui valmis on kirikud ja nende juhid panustama ühiskonna kaitsmisse ja kriiside lahendamisse, arvestades nende usulisi veendumusi?“

Uurimistöö eesmärk oli seega analüüsida usulisi, moraalseid ja praktilisi tegureid, mis mõjutavad liidu koguduste juhtide kaitsetaht (valmidust kaitsta oma riiki) ning kriisivalmidust (valmidust tegutseda hädaolukordades). Eesmärgi täitmiseks püstitati uurimisküsimused mis seovad teoloogilised dilemmad praktiliste kaitsevaldkonna nõudmistega. Uurimus pidi andma vastuse küsimusele, kuidas liidu koguduste juhid üldiselt tasakaalustavad kristlikke rahuideaale ja riigikaitselisi kodanikukohustusi

Teoreetilises osas käsitleti kaitsetahte mõistet nii sotsioloogilisest kui ka religioossest vaatenurgast ning analüüsiti, kuidas kristlikud väärtused (nt rahu, vägivallatus ja õiglus) mõjutavad suhtumist riigikaitsele. Samuti uuriti usuliste kogukondade rolli kriisides ning vaadeldi, kuidas ühtekuuluvustunne ja kodanikukohustuse tajumine on seotud kaitsetahtega. Teoreetiline raamistik hõlmas ka eetilisi dilemmasid, mis tekivad usuliste tõekspidamiste ja praktiliste kaitsevajaduste vahel. Lisaks pöörati tähelepanu kriisivalmiduse põhimõtetele eri tasanditel ning rõhutati koguduste kui kogukondlike tugistruktuuride tähtsust kriiside lahendamisel.

Uurimismetoodika. Probleemi lahendamiseks rakendati kombineeritud uurimismetoodikat. Andmete kogumiseks tehti 17. veebruar – 5. aprill 2025. aastal küsitlus liidu koguduste juhtide hulgas. Valim hõlmas pastoreid, kaplaneid (sh reservkaplaneid), noortejuhte ja koguduste juhatuse liikmeid. Kokku oli 77 vastajat, mis moodustab arvestatava osa liidu vaimulikest töötajatest. Küsitlus tehti veebikeskkonnas, see tagas anonüümsuse ja julgustas ausalt vastama. Küsimustik koosnes suletud küsimustest (struktureeritud väited ja valikvastused Likerti skaalal) ning avatud küsimustest. Suletud küsimused mõõtsid muuhulgas vastajate kaitsetaht (nt valmisolek ise relvaga riigi kaitsele asuda, suhtumine Eesti riigikaitse) ja kriisivalmidust (nt koguduse valmisolek hädaolukordadeks, senine kogemus kriisiabi osutamisel). Samuti sisaldasid need plokid usulisi ja moraalseid hoiakuväiteid (nt nõustumine väitega „Kristlane ei tohiks iialgi vägivalda kasutada“ vs. „On olukordi, kus relvastatud kaitse on õigustatud“. Avatud küsimused andsid vastajatele vabaduse oma seisukohti põhjendada ja nüansse avada. Näiteks paluti kirjeldada näiteks isiklikku teoloogilist arusaama sõja ja rahu teemal või koguduse rolli kriisiolukordades.

Kogutud andmeid analüüsiti mitmekülgselt. Kvantitatiivses analüüsis kasutati nii kirjeldavat statistikat (keskmised ja protsentjaotused). Esiteks, arvutati vastuste jaotus, et kaardistada üldisi trende – näiteks kui suur osa vastajatest toetab põhimõtteliselt relvastatud riigikaitset või kui paljud kogudused on teadlikult kriisideks valmistunud. Teiseks, tehti seoseanalüüsid. Uuriti seost religioossuse intensiivsuse ja kaitsetahte tugevuse vahel. Kvalitatiivsete andmete analüüsis kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi, kasutati induktiivset lähenemist ja avatud kodeerimist korduvate teemade alusel. Näiteks eristusid teemadena „vägivalla kasutamise eetilised piirid“, „usuline usaldus Jumala kaitse suhtes“, „koguduse praktiline valmisolek kriisiks“ ning „hingehoid ja vaimulik tugi hädaolukorras“. See induktiivne lähenemine võimaldas sõeluda välja peamised narratiivid ja näited, millega juhid oma arvamusi põhjendasid. Kombineeritud meetod (kvantitatiivsed tulemused + kvalitatiivsed selgitused) andis tervikliku pildi uurimisprobleemist ning suurendades tulemuste usaldusväärsust ja sügavust. Kokku võttes vastas metoodika püstitatud uurimisküsimustele nii arvulise üldistatavuse kui ka sisulise selgituse tasandil.

Põhitulemused. Uuringu tulemused kinnitasid, et liidu koguduste juhid lähenevad riigikaitse ja kriiside teemale mitmetahuliselt, püüdes ühildada oma usulisi ideaale praktilise reaalsusega. Allpool on toodud olulisemad järeldused vastuste põhjal:

Enamik küsitletud juhte leidis, et Eesti riigi kaitsmine relvastatud rünnaku korral on põhimõtteliselt vajalik ja õigustatud. Ligikaudu 85–90% vastajatest nõustus, et riiki tuleb vajaduse korral kaitsta (enamik vastas kas „jah, kindlasti“ või „pigem jah“). Samas ilmnes, et täielikku vastuseisu relvastatud kaitsele esines vaid üksikutel juhtidel – üksnes väga väike osa ehk vähemus väljendas seisukohta „pigem mitte“ või „kindlasti mitte“ relvastatud vastupanu osutamise suhtes. See näitab, et liidu vaimulike hulgas on patriotismi ja kohusetunde foon üldjoontes tugev, isegi kui teoloogilised reservatsioonid jäävad püsima. Paljud juhid rõhutasid, et relvakaitse toetamine eeldab õiglase asja olemasolu, st kaitsesõda nähakse õigustatuna peamiselt siis, kui on vaja kaitsta süütuid elusid ja vabadust. Seega ei tulene kaitsetahe mitte agressiivsusest, vaid kohusetundest kaitsta ligimesi ebaõigluse eest.

• **Patsifistlik hoiak väikese, kuid märgatava vähemusena.** Uuring tuvastas vastajate seas alagrupi, keda võib iseloomustada kui patsifistliku hoiakuga juhte. Need juhid rõhutasid kristliku usu rahuideaali ja vägivallavastast eetikat. Kvantitatiivselt eristus see rühm järgmistes vastustes: ainult 19% patsifistlikult meelestatud juhtidest märkis end isiklikult valmis olevat relvaga riiki kaitsma, samas kui mitte-patsifistlike vaadetega juhtide seas oli valmisolek relvaga kaitses osaleda oluliselt suurem (u 38%). Ehkki ka enamik patsifistidest toetas üldjoontes riigi relvastatud kaitsmist – keegi ei väitnud, et Eesti ei tohiks end üldse kaitsta –, tegid nad seda tihti kõhklostega või tingimuslikult. Mitmed vastajad selles rühmas valisid vastuse „pigem jah“ relvastatud vastupanu toetuseks, vältides äärmuslikku kindlust. Mõned patsifistid märkisid isegi „pigem mitte“ või jätsid vastuseks „ei oska öelda“ – seesuguseid vastuseid muude vastajate hulgas peaaegu ei esinenud. See viitab, et patsifistliku veendumusega juhtidel on relvakaitse küsimuses teatav moraalne ambivalentsus. Samas ilmneb nende kohanemine reaalsusega: üks küsitluses osalenud juht kirjutas avatud vastuses tabavalt: „Tahaks olla patsifist, aga saan aru, et see on vaid ideaalses maailmas võimalik /.../ Isiklikult ei tea, kas suudaksin relva haarata, aga ei pea seda ka üdini valeks.“ Niisiis hindavad need juhid küll Jeesuse õpetust „pööra teine põsk“, kuid tunnistavad, et praktilises maailmas võib kurjuse takistamine relvaga olla paratamatu viimase astme abinõu. Patsifistlikke ideaale kandvad juhid eelistasid ennast näha kriisi korral pigem mittesõjalistes rollides, st mitte rindel võitlemas.

• **Mittesõjaline panus – konsensuslik valmidus.** Üks ühine joon, mis läbib peaaegu kõigi vastanute hoiakuid, oli valmidus panustada kriisiolukorras mittesõjaliselt. Hoolimata eriarvamustest relvakandmise suhtes tunnistasid peaaegu kõik juhid, et nad leiavad võimaluse abistada oma kogukonda ja riiki muul viisil. Eriti selgelt tuli see esile patsifistliku suunitlusega juhtide seas – koguni 75% patsifistidest märkis, et on valmis osalema mittesõjalisel

kaitsetegevuses (nt humanitaarabi andmine, kannatanute evakueerimine, koguduslike hoonete varjupaigana kasutamine või vaimulik hingeabi). Kuid ka ülejäänud juhtide hulgas oli valmidus mittesõjaliseks panustamiseks väga suur (üle 50% teatas samamoodi täielikust valmisolekust ning enamik ülejäänuid oli selleks pigem valmis). See tähendab, et liidu koguduste juhid näevad end kriisi korral eeskätt teenijatena ja abistajatena, olgu selleks siis sõdurite julgustamine, sõjapõgenike toilitustamine või kogukonna vaimulik innustamine. Empiirilised andmed kinnitasid, et isegi need juhid, kes isiklikult relva ei haaraks, ei kavatses kriisi olukorras kõrvale jääda. Pigem otsitakse alternatiivseid viise ligimeste kaitsmiseks ja kurjuse vastu astumiseks vägivallatutel viisidel. Mitmed avatud vastused rõhutasid armastuse ja palve relva tähendust – näiteks kirjutas üks pastor: „Kurjuse vastu tuleb astuda armastusega. Ma jään siia, aidates, kuidas saan, aga püssi kätte ei võta.“ Niisugused seisukohad näitavad, et vaimulike jaoks on eetiline imperatiiv aidata ka siis, kui nad on võitlusviisi koha pealt erinevatel seisukohtadel.

• **Eelnev kaitsevaldkonna kogemus mõjutab hoiakuid tuntavalt.** Tulemused näitasid statistiliselt olulist erinevust nende juhtide seas, kellel on isiklik kokkupuude riigikaitse või päästetegevusega, võrreldes nendega, kel selline kogemus puudub. Ligikaudu 14% vastajatest (11 inimest 77-st) teatas, et on kas teeninud kaitseväes, kuulunud kaitseliitu, töötanud politsei- või päästestruktuurides või olnud tegev kaplanaadis. See rühm eristus hoiakutelt märkimisväärselt: kõik taolise kogemusega juhid toetasid üksmeelselt relvastatud riigikaitset – 100% neist vastas küsimusele „Kas Eesti peaks end relvastatult kaitsma?“ kas „jah, kindlasti“ või „pigem jah“. Mitte ühegi puhul ei ilmnunud kahtlust või vastuseisu riigikaitse vajalikkusele. Võrdluseks leidis ilma kaitsealase kogemusega juhtide hulgas mõningaid kõhklejaid: umbes 10–15% neist vastas relvastatud kaitse toetamise kohta kas „ei oska öelda“ või „pigem mitte“. Kuigi enamik vastava kogemusega juhte toetas samuti Eesti kaitsmist, oli neist vähem täiesti kindlalt poolt – umbes pool vastajatest oli kindlalt poolt, teisel poolel oli veidi kõhklus. Samalaadne erinevus kajastus ka isiklikus valmisolekus riigikaitse panustada: kaitsevaldkonna taustaga juhtidest märkis väga suur osa, et nad on ise valmis vajadusel korral relvaga kaitsetegevuses osalema (mõned juba osalevad kaitseliidus või muus vabatahtlikus kaitseformatsioonis). Tõlgendusena võib öelda, et praktiline kokkupuude julgeolekuvaldkonnaga annab juhtidele kindlustunde ja teadmise, kuidas vajaduse korral tegutseda, vähendades moraalseid kõhklusid ka relvaga kaitse suhtes. See leid on oluline ka praktilisest vaatenurgast: koguduste julgem kaasamine näiteks kaitseliidu või kriisiennetuse tegevustesse võib tugevdada koguduse valmisolekut laiemalt.

Lisatähelepanekuna väärrib esiletõstmist vastajate seas ilmnenuv usulistel põhjustel ajateenistusest hoidumise erandlikkus, mis viitab sellele, et liidu koguduste juhtide üldine hoiak on pigem riigikaitselise kohustuse aktsepteerimine kui sellest religioossetel kaalutlustel loobumine. Uuringus tuvastati vaid üks selline juhus, et vaimulik keeldus ajateenistusest selgelt usulise veendumuse tõttu – seda isegi Nõukogude Liidu okupatsiooni tingimustes, viidates, et „Nõukogude okupatsioonivägede sõjaväeteenistus tekitas eestimeelses kristlases vastumeelsust nii ideoloogiliselt kui ka praktiliselt“. Niisugune erand kinnitab reeglit, et liidus puudub laialt levinud patsifistlik doktriin; enamik juhte peab sõjaväeteenistust kristlase jaoks eetilisev vastuvõetavaks. Ajalooliselt peegeldab see hoiak Eesti koguduste juhtide kogemust okupatsiooniajast – teenimine vaenuliku režiimi armeev oli paljude jaoks vastuvõetamatu, ning see tugevdas vastumeelsust imperialistliku agressiooni teenimise vastu, ent kinnistas veendumuse, et vaba Eesti kaitsmine on õiglane ja vajalik. Usulises plaanis kajastub siin baptistliku traditsiooni rõhuasetus isiklikule südametunnistusele ja õiglase kaitse põhimõttele: kuigi kristlik rahuiha ja vägivallatus on ideaalid, tunnistatakse valdavas osas liidu koguduste juhtkonnas, et agressiooni korral on ligimeste ja isamaa kaitsmine ka usuliselt õigustatud kohustus. Seega näitab üksiku usulisel põhjusel teenistusest keelduja olemasolu, kuivõrd konsensuslikult käsitatakse liidus ajateenistuse ja riigikaitsesga seonduvat kui loomulikku osa kristlase vastutusest, mille taustal on nii ajalooline mälukogemus kui ka teoloogiline veendumus.

• **Koguduste kriisivalmidus on ebaühtlane, kuid pandeemia ja sõjaline kriis on aktiveerinud kirikuid.** Uuring kaardistas esmakordselt, mil määral on liidu kogudused seni osalenud kriiside lahendamises ning kas neil on olemas teadlik kriisivalmiduse plaan. Selgus, et umbes 40–45% kogudustest on hiljuti tegelenud mõne kriisiprojekti või abistamistegevusega. Suurima panuse andsid kogudused Ukraina sõjapõgenike aitamisel – ligi 42,6% vastanutest märkis, et nende kogudus osales sõjapõgenike või rahvusvaheliste konfliktide tõttu kannatanute toetuses (nt majutamine, humanitaarabi kogumine, annetuste korraldamine jms). Samuti tõid umbes 15% juhtidest esile, et nende kogudus on vaem reageerinud muudele kriisidele, nagu COVID-19 pandeemia abistustöö (toiduabi riskigruppidele, distants-suhtluse korraldamine jms), mõne loodusõnnetuse järgne toetus vms. Need arvud näitavad, et märkimisväärne osa liidu kogudusi on juba praktiliselt panustanud kriiside leevendamisse, kinnitades kiriku rolli kogukonna tugistruktuurina. Siiski ilmnes, et süstemaatiline kriisivalmiduse planeerimine on pigem erand kui reegel. Struktureeritud kriisiplaan – st läbi mõeldud ja kirjalikult fikseeritud juhust, kuidas kogudus tegutseks näiteks sõja puhkemisel või suure hädaolukorra korral – oli vaid üksikutel kogudustel. Enamik juhte tunnistab, et formaalset plaani pole, kuigi mõnel olid

olemas teatud kokkulepped (nt „Oleme arutanud, et kiriku keldriruume saaks kasutada varjumiskohana“ vms). Kvantitatiivne analüüs näitas kerget trendi, et need kogudused, kus oli kriisideks valmistumine varem läbi mõeldud, suhtusid ka riigikaitseesse entusiastlikumalt ja olid altimad ka koostööks omavalitsuste või riigiasutustega. Samas tuleb märkida, et kuna selliseid kogudusi oli vähe, on see järeldus pigem kvalitatiivne tähelepanek.

Kokku võttes võib öelda, et liidu koguduste kriisivalmidus vajab veel arendamist – kuigi tahtmine aidata on kogudustes olemas, puuduvad paljudel kogudustel konkreetsed plaanid oskusteave ja ressursid struktureeritud reageerimiseks.

- **Vanus, haridus ja teised tegurid.** Demograafiliste tegurite analüüs andis mõningast taustainfot, kuid nende seos hoiakutega polnud nii silmatorkav kui eelmainitud aspektid. Vastajate keskmine vanus oli küllalt kõrge (peamine vanusevahemik 50–64 eluaastat), mis peegeldab liidu juhtkonna küpset ea- ja kogemusstruktuuri. Vanuse järgi ilmnes mõningaid erinevusi: nooremad (alla 40-aastased) juhid kaldusid enam väljendama avatud valmisolekut nii kaitsetegevuseks kui ka uuenduslikeks koostöövormideks, samas vanemad rõhutasid traditsioonilisemaid lähenemisi. Näiteks mõni vanema põlvkonna pastor toonitas oma vastuses: „kõige tähtsam on ikka vaimulik kaitse – palve“, jättes seega riigikaitselise tegevuse teisejärguliseks. Haridustaseme poolest olid kõik vastajad vähemalt keskharidusega, enamik teoloogilise kõrgharidusega; haridus küll ei eristanud hoiakuid selgelt, kuid kõrgharidus aitas kaasa teadlikumale argumenteerimisele avatud vastustes (nt toodi viiteid teoloogilistele kontseptsioonidele). Sootegurit eraldi ei analüüsitud detailsema jaotusega, sest vastajate seas oli mehi oluliselt rohkem kui naisi – see asjaolu peegeldab pastori ameti praegust jaotust liidus.

Kokku võttes võib öelda, et isiku taust küll mõjutab hoiakuid mõningal määral, ent kõige olulisemaks kujunesid siiski usulise veendumuse laad (patsifistlik vs. õiglast sõda võimaldav) ja praktilise kogemuse olemasolu.

Usuliste tegurite roll riigikaitstes ja kriisivalmiduses. Uurimistöö üks keskseid järeldusi on, et usulised veendumused mängivad hoiakute kujundamisel kahesuunalist rolli: need võivad nii pidurdada kui ka motiveerida panustamist riigikaitseesse ja kriiside lahendamisse. Liidu juhid lähtuvad oma väärtushinnangutes Piibli õpetustest, milles on samal ajal esil rahuiha ja õiglus.

Positiivse küljena annavad usulised tõekspidamised vajaliku moraalse raamistiku, mis rõhutab iga inimese väärtust, ligimesearmastust ja halastust kannatajate suhtes. See väärtusraamistik

väljendub tugevasti kriisivalmiduses: praktiliselt kõik vastajad pidasid oluliseks, et kogudus oleks valmis kriisi ajal inimestele vaimset ja hingelist tuge pakkuma. Paljud toonitasid, et koguduse esmane ülesanne häda korral on palvetada rahu ja kaitse eest, julgustada inimesi mitte paanikasse sattuma ning säilitada lootust. Selline vaimne tugi on hindamatu riigikaitse laiemas mõttes – moraali ja vastupidavuse hoidmine on osa ühiskonna kaitsevõimest. Mitmed juhid tõid esile ajaloolisi ja piibellikke eeskujusid, mille puhul usk on aidanud kriise üle elada (nt prohvet Taanieli julgus või usklike vastupidamine tagakiusule nõukogudeaegses Eestis). Samuti rõhutati ligimesearmastuse käsku: kriisi ajal peab kristlane esmalt aitama abivajajaid, olgu tegu siis oma koguduseliikmetega või laiema kogukonnaga. Usuline motivatsioon abistamiseks ilmnas eriti sõjapõgenike toetamise näitel – kogudused nägid selles oma kristlikku missiooni, vahendades nii materiaalselt abi kui ka evangeelset lootuse sõnumit kannatanutele.

Teisalt seavad needsamad usulised tõekspidamised moraalseid piiranguid otsesele vägivallale. Jeesuse Mäejutluse õpetused, nagu „Ärge pange vastu kurjale!“ või „Armastage oma vaenlasi!“ kõlasid korduvalt vastajate kommentaarides. Mõned juhid tõid esile, et kristlasele on vägivald vastumeelne lahendus ja eelistada tuleb rahumeelseid teid kuni viimase võimaluseni. See peegeldab teatud pühendumist patsifismi ideaalile, mis on osale vastajatest sügavalt isiklik usuline veendumus. Sellised juhid tunnevad, et usk kutsub neid olema rahutegijad, isegi olukorras, kus enesekaitse oleks õigustatud. Samas – ja see on oluline tähelepanek – ei ole enamik liidu koguduste juhte jäigad radikaalpatsifistid, vaid pigem tinglikud patsifistid või õiglase kaitse pooldajad. Paljud ütlesid sisuliselt nii: „Meie ideaal on rahu ja vägivallatus, kuid langenud maailmas tuleb mõnikord kurjusele jõuga vastu seista.“ Niisiis avaldavad usulised veendumused duaalset mõju:

1. Vähendav mõju – sügav usk võib vähendada valmisolekut vägivallaks, tekitades moraalse tõrke relva haarata. See väljendub näiteks suuremas kahtluses sõjategevuse õigustamise suhtes ja isiklikus soovimatuses verd valada.

2. Suurendav mõju – teisalt võib usk hoopis suurendada motiveeritust kaitsetegevuseks selles mõttes, et kohusetunne ja ligimesearmastus innustavad kaitsma süütuid. Eriti kui rünnaku all on oma pere, kogudus või kodumaa, tunnetavad paljud vaimulikud, et moraalne vastutus käsib seista headuse ja õiglase eest. Mõned vastajad viitasid Piibli põhimõttele „Anna keisrile, mis keisri kohus“ ning Rooma kirja 13. peatüki õpetusele riigivõimu teenimisest – selle kaudu nähakse ka riigi kaitsmist kui kindlat osa kristlase kohusetäitmisest maisele võimule, kui see võim on õiglane. Seega võivad usulised printsiibid viia järeldusele, et oma kodu ja kaaskondsete

kaitsmine kurja eest on kristlikult õigustatud tegu – muidugi juhul, kui see on viimases hädas vältimatu.

Konkreetselt ilmnes usuliste tegurite roll kriisivalmiduses järgmiselt: juhid, kes rõhutasid Jumala suveräänsust ja kaitset, tunnistasid, et liigne muretsimine tulevaste kriiside pärast võib näidata usaldamatust Jumala vastu. Nad rõhutasid Jumala hoolde usaldamist – „Jumal kannab lõpuks hoolt, meie peame ustavaks jääma“. Teisalt ei tähenda see passiivsust – paljud lisasid, et vastavalt põhimõttele „usalda Jumalat, aga pane ka oma hobune kinni“ peab kogudus siiski maiselt vastutustundlikult tegutsema. Seega kujundab usuline maailmapilt kriisivalmiduse tasakaalu: vaimse valmistumise (palved, Jumala usaldamine jne) kõrval nähakse vajadust praktiliseks valmistumiseks (materiaalsed varud, evakuatsiooniplaanid jms), aga rõhutatakse, et paanika või hirm ei tohiks võtta võimust, sest usklikel on lootus kõrgemale abile.

Kokku võttes võime öelda, et religioosne faktor põimub tihedalt koguduste juhtide otsustes. See võib mõnikord muuta nad riiklikele kaitsealgatustele mõõdukalt reserveeritumaks (kui tajutakse konflikti kristliku eetikaga ja usuliste veendumustega), kuid samas on usk suureks moraalseks tugejõuks kogukonna teenimisel just kriisiaegadel. Liidu koguduste juhtide puhul on näha püüdlust järgida Kristuse eeskujul nii rahu armastamises kui ka julges vastutuses ligimeste eest.

Piirangud ja kriitikakohad. Nagu iga uurimistöö, pole ka siinne töö ilma piiranguteta. Esiteks, valimi suurus – kuigi 77 vastajat on liidu koguduste kohta hea tulemus (hinnanguliselt 1/3), ei kata see kõiki võimalikke koguduste juhte. On võimalik, et mõningad äärmuslikumad seisukohad jäid esindamata, sest alati on oht, et vastavad eelkõige aktiivsemad ja teemast huvitatud isikud. Näiteks võis juhtuda, et vastasid kõige veendunumad patsifistid või, vastupidi, kõige kaitsemeelsemad juhid. Sel juhul võib saadud üldpilt tegelikkusest veidi kõrvale nihkuda.

Teiseks, võimalik kallutatus: kõik andmed põhinevad juhtide enda hinnangutel ja arusaamistel. Reaalses kriisi- või sõjaolukorras võivad tegelikud teod erineda väljendatud kavatsustest. Teisisõnu, valmisolekust rääkimine ei pruugi võrduda valmisolekuga päriselt tegutseda. Seda tasakaalustab küll uurimuse kvalitatiivne pool, kus vastajad said oma mõtteid selgitada, kuid siiski tuleb saadud tulemusi tõlgendada teatud ettevaatusega.

Kolmandaks, uuringu kontekstuaalsus ja ajalisus – uuring toimus 2025 aastal. Väljusime 2022 aastal COVID-19 kriisist ja algas Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse. Need sündmused võivad ajutiselt tõsta vastajate teadlikkust ja emotsionaalset laengut uuritaval

teemal (nt sõjauudiste taustal võidi teravamalt tunnetada kaitsetahte vajalikkust). Aja möödudes võivad hoiakud muutuda, seega ei pruugi tulemused olla püsivad.

Neljandaks, uurimuse fookus piirdus ühe denominatsiooniga. Liit on küll Eesti kontekstis suurim vabakiriklik ühendus, ent tulemusi ei saa automaatselt laiendada näiteks luterlikele, õigeusklikele või teistele kristlikele (või mittekristlikele) kogukondadele. Iga konfessioonil on oma ajalooline ja teoloogiline taust (nt luteri kirikul rahvakiriklik eneseteadvus, mis võiks eeldada teistsugust patriotismi väljendust). Seetõttu on uuringu üldistusvõime piiratud ja vabakirikliku protestantliku konteksti raamides.

Viiendaks, mõõtmisinstrumenti piirangud – kuigi küsimustik koostati hoolikalt, võib keeruliste usuliste hoiakute taandamine mõnele väitele tuua kaasa soovimatuid lihtsustusi. Mõned vastajad märkisid ka avatud vastustes, et neil oli raske vastata mitmele küsimusele. Seega peab tunnistama, et kvantitatiivne skaala ei pruugi peegeldada kogu usulise veendumuse sügavust või konfliktisust. Kvalitatiivne osa aitas seda lünka küll täita, aga ka seal võis analüüs sõltuda uurija võimalikust kallutatusest (nt autori enda teoloogilised vaated). See võis mõjutada, milliseid teemasid esile tõsteti. Selle mõju vähendamiseks püüdis autor olla teadlik oma eeldustest ning soovis kogutud andmeid analüüsida objektiivselt, ent täielikku neutraalsust on sotsiaalteaduslikes uuringutes raske saavutada.

Lisaks on oluline märkida, et valmidus ei pruugi tähendada pädevust. Uuring küsis, kas juhid on valmis kriisi ajal midagi tegema, kuid ei hinnanud, kui hästi nad tegelikult oskaksid käituda. Näiteks võis mõni juht vastata, et on valmis humanitaarabi andma, kuid tal puudub teadmine kriisipsühholoogiast või esmaabist. See aspekt – koguduste juhtide tegelik kompetentsus hädaolukordades – jäi käesoleva töö raames mõõtmata ja väärib edaspidi suuremat tähelepanu. Lõpuks tuleb märkida, et uurimus keskendus juhtide perspektiivile; koguduseliikmete laiem hoiak võib juhtide omast erineda. Juhid võivad oma jutlustes ja isiklikus eeskujus kujundada koguduse suhtumist, kuid pole kindel, kas tavaliikmete arusaamad langevad alati kokku juhtide omadega. See piirang viitab järgmistele uurimisvõimalustele, mida järgnevalt põgusalt käsitletakse.

Ettepanekud edasiseks uurimiseks. Magistritöö avab mitu suunda, kuhu teemaga edasi liikuda. Olulisimad edasised uurimis- ja arendusvõimalused on järgmised:

• **võrdlevad uuringud erinevate konfessioonide ja religioonide vahel.** Kuna käesolev töö piirdus Eesti EKB Liiduga, oleks oluline uurida, kuidas teised Eesti usulised kogukonnad suhtuvad riigikaitse ja kriisidesse. Näiteks võiks analüüsida Eesti luterliku kiriku vaimulike hoiakuid samadel teemadel – kas ajalooliselt rahvakiriklik kiriku taust muudab suhtumist riigikaitsele aktiivsemaks? Samuti võiks kaasata metodiste, nelipühi- ja adventkogudusi või võrdluseks täiesti teistsuguse teoloogilise arusaamaga gruppe. Veel on laiemalt huvitav uurida mitte-kristlikke religioosseid juhte Eestis (nt islami kogukonna või budistlike ühenduste esindajaid), et näha, kas usulise doktriini erinevused annavad kaitsetahte muu suundumuse. Võrdlev religioonisotsioloogiline lähenemine aitaks kontekstualiseerida koguduste juhte laiemas pildis ning selgitada, millised hoiakud on unikaalselt vabakoguduslikud ja millised universaalsemad usklike ühised arusaamad.

• **kvalitatiivsed süvauuringud.** Kuigi käesolev töö kasutas avatud küsimusi, võiks järgmise sammuna rakendada põhjalikumaid intervjuusid või fookusgrupi arutelusid koguduste juhtidega. Näiteks võiks korraldada poolstruktureeritud intervjuud mõne patsifistlike vaadetega pastoriga ja teiselt poolt mõne väga kaitsemeelse, nt kaitseväe liikmest pastoriga, et uurida nende mõttemaailma ja väärtushinnanguid detailsemalt. Selline uurimus avaks erinevaid teoloogilisi argumentatsiooniliine ning võimaldaks mõista, kuidas juhid ise oma seisukohti kujundavad – millistele piiblitekstidele, isiklikele kogemustele või õpetustraditsioonidele need tuginevad. Samuti võiks juhtide vahel toimuda fookusgruppides arutelusid, et näha, kas nad suudavad üksteist veenda või kas tekib huvitavaid mõttevahetusi (nt kas patsifistlikud ja õiglast sõda pooldavad juhid leiavad ühisosa). Need kvalitatiivsed andmed süvendaksid teoreetilist arusaama ja võiksid aidata formuleerida liidule paremaid teoloogilisi raamistikke.

• **uuringud koguduseliikmete seas:** Nagu eespool mainitud, oleks oluline uurida, millised on reaalselt koguduseliikmete hoiakud riigikaitse ja kriisivalmiduse teemal. Võimalik, et lihtliikmete seas on suurem varieeruvus – näiteks võib leida nii äärmiselt patriootlikke kaitstjaid kui ka sügavalt patsifistlikke liikmeid, kelle seisukohad pole juhtidega identsed. Samuti võiks uurida, kuidas mõjutab koguduse juhtide hoiak terve koguduse meelsust. Kas kogudused, mille pastor on aktiivne kaitseväe liige, näitavad kogukonnana kõrgemat kaitsetahte (nt rohkem noori läheb ajateenistusse, kogudus osaleb rohkem kodanikualgatustes)? Ja vastupidi, kas väga rahumeelsele teoloogiale rõhuva pastori koguduses on ka liikmed sõjategevuse suhtes pigem skeptilised? Niisugune uuring vajaks laiema valimiga küsitlust või juhtumiuuringuid erinevates kogudustes.

- **interventsioonide ja koolituste mõju uuring:** Praktilises plaanis võiks liit kaaluda pilootprojekti, nii et mõnes koguduses töötatakse välja kriisivalmiduse tegevuskava ja korraldataks kaitsevaldkonna teabepäevi või koolitusi (nt esmaabikoolitus, evakuatsiooni harjutus, hingeabi andmise koolitus kriisilukorras jne). Seejärel saaks uurida, kas ja kuidas selline sekkumine muudab koguduse valmisolekut ja hoiakuid. Võrdlevalt võiks vaadata sarnaste koguduste rühma – grupp, kus on koolitus tehtud, ja grupp, kus ei ole – ning mõõta uuesti kaitsetahet, turvatunnet ja koostöövalmidust. Tulemused näitaksid, kas teadlik valmistumine suurendab sisulist valmisolekut või muudab märgatavalt hoiakuid. Selline rakenduslik uurimus annaks praktilist tagasisidet, kas teoreetiliselt esitatud soovitusel (nt „koostage kriisiplaan“) on reaalne efekt.

- **teoloogiline uurimus ja avalik arutelu.** Akadeemilises plaanis võiks antud töö tulemusi kasutada sisendina laiemale teoloogilisele refleksioonile sõja ja rahu teemal Eesti kontekstis. See võiks hõlmata artikli või esseekogu koostamist, kus erinevate konfessioonide teoloogid ja praktikud (sh kaplanid, usuteadlased, pastorid) arutlevad **õiglase sõja teooria** (*just war theory*) ja **patsifismi** rakendamise üle tänapäeval, kaasates sellesse **õiglase rahu/rahutegemise** (*just peacemaking*) **kontseptsiooni**. Samuti võiks liidu kontekstis analüüsida ajaloolisi pretsedente näiteks, kuidas käitusid vabakogudused Eestis varasemates kriisides (näiteks Teise maailmasõja ajal või taasiseseisvumise ajal. See looks järjepidevuse silla mineviku ja tänase vahel ning aitaks kristlikel juhtidel paremini mõtestada oma rolli muutavas julgeolekukeskkonnas. Edasiste uuringute kõrval võiks korraldada ka avalikke foorumeid ja diskussioone, et tuua teema laiemal kristliku üldsuse ette ning leida ühisosa riigikaitsete ja vaimulike vahel oluliste narratiivide loomisel (nt ühiskonna sidusus, väärtuspõhine kaitsetahe).

- **praktiline rakendus.** Uurimistöö tulemused omavad mitmeid praktilisi rakendusvõimalusi nii liidu sees kui laiemalt ühiskonnas.

Esiteks, Liidu juhtkond (juhatuse, vanematekogu) saab nende järelduste põhjal kujundada sihipärasemat strateegiat kriisivalmiduse tõstmiseks. Näiteks võiks liit koostada ametliku juhendi või soovitusel kogumiku kogudustele, kuidas kriisideks praktiliselt valmistuda. Käesoleva töö raames ilmnes, et paljudel kogudustel puudub vastav plaan, seega on abiks konkreetne kriisiplaanide käsiraamat, mis sisaldaks erinevaid tegevusjuhiseid: näiteks seda, kuidas hinnata koguduse riske, kuidas organiseerida evakuatsiooni kogudusehoones, keda koguduses vastutajana nimetada, kuidas suhelda omavalitsusega jne. Selline juhend, mille vajadust rõhutavad ka uurimistulemused, aitaks ühtlustada koguduste tegutsemisvalmidust üle

liidu. Koguduste tasandil võiks iga juhtorgan võtta oma koosolekul arutlusele koguduse rolli kriisiolukorras: kellele ja milleks ollakse võimalised varjupaika pakkuma, millised ressursid on kogudusel olemas (ruumid, köögivõimekus, vabatahtlikud), kuidas jagada vastutust ja ülesandeid ja kuidas tagada kommunikatsioon kriisi ajal. Nende praktiliste küsimuste rahulik läbimõtlemine enne kriisi annab kindlustunde, et oleme oma „talendid, ning viis leiba ja kaks kala valmis seadnud“, kui häda peaks tulema. Samuti võiks liit algatada koolitusprogramme, näiteks pakkuda pastoritele baasteadmisi psühholoogilisest esmaabist, et nad saaks paremini traumakogemusega inimesi toetada; teha koostööd kaitseliiduga või päästeametiga, korraldada turvalisusealaseid töötube (nt evakuatsiooni ja varjumise ABC, ellujäämisoskused jms). See kõik suurendaks koguduste võimekust olla tõhus abiline riigile.

Teiseks, uurimusest saavad kasu riigi institutsioonid – eeskätt need, kes tegelevad elanikkonnakaitse, sisejulgeoleku ja kogukondade kaasamisega. Tulemused näitavad, et religioossed kogukonnad on valmis panustama kriiside lahendamisse, kuid see potentsiaal on struktureerimata. Riigiasutused (päästeamet, kaitseministeerium, kriisireguleerimiskeskus jt) võiksid teha omapoolseid algatusi religioossete ühenduste kaasamiseks. Näiteks võiks korraldada ümarlaudu liidu ja teiste kirikute esindajatega, et aru saada, kuidas saaksid kirikud ja liidud saaksid ametlikumalt osaleda laiapiindses riigikaitstes, olgu kirikuhoonete kasutamine hädaolukorra keskustena, koguduseliikmete kaasamine naabrivalvesse, kaplaniteenistuse laiendamine või koguni kokkulepe kohalike koguduste ja kaitseliidu kohalike üksuste vahel, mis lihtsustaks infovahetust ja koostööd. Praktikas võiks riik pakkuda kogudustele ka materiaalseid ressursse, näiteks igale kogudusele kriisivarustuse laeka, mis sisaldab esmaabivahendeid, tekke, generaatoreid jms, mida häda korral kasutada kogukonna aitamiseks. Uurimistöös ilmnenud usalduslik hoiak riigiga koostöö suhtes – eeskätt neil, kel plaanid juba olid – annab aluse arvata, et paljud kogudused võtaksid riigi abi ja juhised tänuga vastu, nähes selles tunnustust nende rollile. Seega võiks poliitikakujundajad kasutada uurimistöö tulemusi argumendina, et tugevdada sidusust religioossete ja riiklike struktuuride vahel, lõppeesmärgiga parandada elanikkonna valmisolekut kriisideks ja tõsta kaitsetahet ühise väärtusruumi kaudu.

Kolmandaks, praktiline rakendus ilmneb ka kogukonna tasandil: koguduste juhid, olles nüüd teadlikumad nii oma kolleegide seisukohtadest kui ka võimalikest kitsaskohtadest, saavad astuda samme avaliku diskursuse mõjutamisel. Liit on juba traditsiooniliselt rõhutanud kodanikukohustust ja isamaalisust koos usulise pühendumisega – seda kuvandit saab nüüd uuringu faktidega kinnitada ja kommunikeerida nii liidu sees kui ka väljaspool liitu. Näiteks võiks liit või kohalikud kogudused avaldada artikleid, arvamusaluseid, mis kinnistavad

positiivset sõnumit: „Kristlased on rahutegijad, aga vajaduse korral ka kaaskodanike kaitsjad.” Niisugune sõnum aitab murda võimalikke stereotüüpe, nagu oleks usklikud alati sõjavastased või hoiaksid ühiskonna kaitsmisest kõrvale. Uuringu andmed näitavad vastupidist – kristlik kogudus ei ole pelgalt palvetaja ühiskonna tagalas, vaid ka aktiivne tegutseja eesliinil. Selle hoiaku kommunikeerimine võib suurendada usaldust kiriku ja riigi vahel ka tavainimeste silmis.

Lõpetuseks, magistritöö andis tervikliku ülevaate, kuidas liidu koguduste juhid tajuvad riigikaitset ja kriisivalmidust 21. sajandi Eestis. Tulemused näitavad, et nende identiteet vaimulike ja kodanikena on mitmeplaaneline: ühest küljest juhendatakse Jeesuse õpetusest armastada rahu ja olla rahutegijad ning hoida kõrgeid moraalseid põhimõtteid, teisalt ollakse valmis asuma kandma vastutuse koormat, kui olukord nõuab ka ebamugavaid samme.

Autori isiklik teekond algselt patsifistliku ideaali juurest selle uurimistöö järeldesteni on avanud silmi, et mõista: südameusu ja riigikaitse vahele ei pea jääma ületamatut lõhet. Kristlikku armastust võib väljendada nii vaenlase eest palvetades kui ka sõbra kaitsele asudes. Magistritöö toob esile rõõmustava tõdemuse: liidu koguduste juhid püüavad seda tasakaalu leida. Jäädes ustavaks oma usule, kandes samas vastutust oma rahva ees. See järelendus annab lootust, et kriisi või ohu korral ei ole Eesti vabakiriklik kogukond mitte turvatunde lõhkuja, vaid on hoopis selle kindlustaja – Jumala abiga ja ligimeste toetusel.

Bibliograafia

1. Aaslav-Tepandi, Katri. „Katri Aaslav-Tepandi: hingehoid Ukraina sõjapõgenikele ja Eesti inimestele“, toim. Kaupo Meiel, *err.ee*, 09.04.2022, <https://www.err.ee/1608559261/katri-aaslav-tepandi-hingehoid-ukraina-sojapogenikele-ja-eesti-inimestele> (vaadatud 3. oktoobril 2024).
2. Abebe Damtie, Yirga. “Religious Institutions, Conflict, and Peacebuilding in Ethiopia“, *The Plastic Pipeline*, Wilson Center, 02. aprill 2025, <https://www.wilsoncenter.org/microsite/10/node/129907> (vaadatud 6. aprillil 2025).
3. Adson, Artur. *Lahkumine* (Tallinn: Eesti Raamat, 1994).
4. Aulis, Lemme. „Lühiülevaade EMK koguduste ja Gideoni laagri tööst põgenikega“ – *Koduteel*, 145, nr 2 (2022), <https://koduteel.ee/article/luhiulevaade-emk-koguduste-ja-gideoni-laagri-toost-pogenikega> (vaadatud 10. septembril 2024).
5. Barmania, S., Reiss, Michael Jonathan. „How religion can aid public health messaging during a pandemic“, *Nature India*, 20. mai 2020, <https://www.nature.com/articles/nindia.2020.87> (vaadatud 27. aprillil 2025).
6. Baubion, Charles. „OECD Risk Management: Strategic Crisis Management“ – *OECD Working Papers on Public Governance*, nr 23 (2013), https://www.oecd.org/en/publications/oecd-risk-management_5k41rbd1l7r7-en.html (vaadatud 3. veebruaril 2025).
7. Bonhoeffer, Dietrich. *Ethics* (London: SCM Press, 2024).
8. Candler, G, Samuel. „Christian Attitudes Towards War and Peace“, *The Cathedral of St. Philip*, 15. oktoober 2023, <https://www.cathedralatl.org/Sermons/christian-attitudes-towards-war-and-peace> (vaadatud 2. aprillil 2025).

9. Catechismus Catholicae Ecclesia, 2308–2310.
https://www.vatican.va/archive/catechism_lt/p3s2c2a5_lt.htm#ARTICULUS%205%C2%A0%20QUINTUM%20PRAECEPTUM (vaadatud 15. märts 2025).
10. Chawryło, Katarzyna. „A holy war. The Russian Orthodox Church blesses the war against the West“ – *OSW Commentary*, 12. aprill 2024,
<https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-04-12/a-holy-war-russian-orthodox-church-blesses-war-against-west> (vaadatud 16. aprillil 2025).
11. Cheema, Abdur Rehman. „Exploring the role of the mosque in dealing with disasters: a case study of the 2005 earthquake in Pakistan“, doktoritöö (New Zealand: Massey University, 2012), <https://mro.massey.ac.nz/server/api/core/bitstreams/3c184c38-edad-4a5f-aa62-f771ad221037/content> (vaadatud 22. augustil 2024).
12. Eesti Kirikute Nõukogu koduleht. „Liikmed“, <https://ekn.ee/liikmed> (vaadatud 10. jaanuaril 2025).
13. Eesti Kirikute Nõukogu koduleht. „Eesti Kirikute Nõukogu ja kiriku juhtide avaldus“, 17.03.2022, <https://ekn.ee/eesti-kirikute-noukogu-ja-liikmeskirikute-juhtide-avaldus-seoses-sojategevusega-ukrainas-ja-sojapogenike-vastuvotmisega-eestis> (vaadatud 10. oktoobril 2024).
14. Eesti Kirikute Nõukogu koduleht. „Elust, usust ja usuelust 2020“, <https://ekn.ee/wp-content/uploads/2024/04/2020.pdf> (vaadatud 8. septembril 2024).
15. „Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute juhid lõppenud aastast“, *Eesti Kirik*, 10. jaanuar 2023, <https://eestikirik.ee/eesti-kirikute-noukogu-liikmeskirikute-juhid-loppenud-aastast>, (vaadatud 12. septembril 2024).
16. Tamm, Erki. Autori telefonivestlus, 14.05.2025.
17. Ermus, Aarne. Murumets, Jaan. „Kriis, oht ja risk“ – *Sõjateadlane* nr. 15 (2020), 87–112, https://www.kvak.ee/files/2021/09/Aarne-Ermus-Jaan-Murumets_KRIIS-OHT-JA-RISK.pdf (vaadatud 24. jaanuaril 2025).

18. Esna, Olaf. „Kuidas Pärnu väeosale lipud annetati“, *Pärnu Postimees*, 25. veebruar 2006, <https://parnu.postimees.ee/2128321/kuidas-parnu-vaeosadele-lipud-annetati>.
19. Euroopa Inimõiguste Konventsioon, art 4 lg 3(b),
https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_est (vaadatud 28. märtsil 2025).
20. Facebooki postitus. 16. märts 2022,
<https://www.facebook.com/adventkogudus/posts/kogume-jatkuvalt-annetusi-adra-euroopa-ukraina-sojaga-sh-pogenike-ja-humanitaara/4875556662479810/?locale=ee>
(vaadatud 10. septembril 2024).
21. FEMA Glossary. „Whole Community“, viimati muudetud 2020,
<https://www.fema.gov/glossary/whole-community> (vaadatud 13. novembril 2024).
22. Ferris, Elizabeth. „Faith-based and secular humanitarian organizations“ –
International Review of the Red Cross 87, nr. 858 (2005),
https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/irrc_858_ferris.pdf, (vaadatud 08. septembril 2024).
23. Fiddian-Qasmieh, Elena, Ager, Alastair. „Local faith communities and the promotion of resilience in humanitarian situations“ – *RSC Working Papers*, nr. 90 (2003), 37,
<https://www.rsc.ox.ac.uk/files/files-1/wp90-local-faith-communities-resilience-2013.pdf>. (vaadatud 02. aprillil 2025).
24. Gilbrant, Thoralf. *Iso Raamattun Tietosanakirja VI* (Aalborg: Aalborg Stiftsborgtrykkeri A/S, 1991).
25. Guth, James. Nelsen, F, Brent. „Religious Influences on American Public Attitudes Toward Military Action, 2008–2022. Religions“ – *Religions*, vol. 16, nr. 4, art. 398 (2025), <https://doi.org/10.3390/rel16040398> (vaadatud 2. aprillil 2025)
26. Helde, Allan. „Noortetöö Pärnu Metodisti koguduses 1970. aastatel“, diplomitöö (Tartu: Kõrgem Usuteaduslik Seminar, 2011).

27. Hindre, Madis. „Usuühendused saavad riigilt kaks miljonit eurot abi“, *Eesti Rahvusringhääling*, 9. juuli 2020, <https://www.err.ee/1111383/usuuhendused-saavad-riigilt-kaks-miljonit-eurot-abi> (vaadatud 6. septembril 2024).

28. Joshi, Pamela. *Faith-Based and Community Organizations' Participation in Emergency Preparedness and Response Activities* (U.S.A: Institute of Homeland Security Solutions, 2010), https://www.fema.gov/sites/default/files/2020-03/fema_faith-communities_desk-study-final-report_1.pdf (vaadatud 18. oktoobril 2024).

29. Juurvee, Ivo, Loik, Ramon. „Improvement Options for Civilian Food and Emergency Goods Supplies.“ (Tallinn: International Centre for Defence and Security. 2020).
30. https://icds.ee/wp-content/uploads/2020/02/ICDS_Report_Summary_Preparing_for_Crises_in_Estonia_Juurvee_Loik_February_2020.pdf (vaadatud 22. novembril 2024).

31. Jürma, Ermo. „Rahu keset tormi – Koguduste toimimine kriisiajal“ – *Kristlik ajakiri Teekäija*, nr. 3 (2023), <https://teek.ee/teemad/50-liit/3081-rahu-keset-tormi-koguduste-toimimine-kriisiajal> (vaadatud 3. aprillil 2025).

32. Kammer, Fred. „Catholic Social Thought and War“, *A Faith That Does Justice*, 9. veebruar 2021, <https://faith-justice.org/catholic-social-thought-and-war> (vaadatud 3. aprillil 2025).

33. Kasprzycka, Ela, Holley, David. „Prospect of War Chips Away at Poland's Pro-Americanism“, *Los Angeles Times*, 8. märts 2003, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2003-mar-08-fg-poland8-story.html> (vaadatud 16. aprillil 2025).

34. „Kirik aitab kanda sõjaraskusi“, *Lääne Sõna*, nr. 107, 16. september 1944, <https://dea.digar.ee/?a=d&d=laanesona19440916.2.32&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-----> (vaadatud 18. oktoobril 2025).

35. Kogudused.ee. „Avalikud jumalateenistused taas lubatud“, <https://kogudused.ee/avalikud-jumalateenistused-taas-lubatud> (vaadatud 3. aprillil 2025).
36. Kravtšuk, Aleksandr. „Vene Õigeusu Kiriku sõjaveävaimulike institutsiooni väljakujunemine ja sõjaväevaimulike funktsioonid vene relvajõududes“, lõputöö (Tartu: Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused, 2014).
37. Kroll, Allan. „Effataa Ärkamine“, diplomitöö (Tallinn: Eesti Metodisti Kiriku Teoloogiline Seminar, 2006).
38. Kogudused.ee. „EEKBK Liidu täiendatud põhikiri“, 22. augustil 2020, <https://kogudused.ee/dokumendid/pohikiri> (vaadatud 12. veebruaril 2025).
39. Kogudused.ee. „Liidust ja ajaloost“, <https://kogudused.ee/ekb-liit> (vaadatud 11. veebruaril 2025)
40. Kogudused.ee. „Usuliste ühenduste tegevus eriolukorras“, <https://kogudused.ee/usuliste-uhenduste-tegevus-eriolukorras> (vaadatud 3. detsembril 2024).
41. Liimets, Kätlin. „Koguduste roll toimetulekuks kriisidega“, *Eesti Kirik*, nr. 7, 22. veebruar 2023, <https://eestikirik.ee/koguduste-roll-toimetulekus-kriisidega> (vaadatud 3. aprillil 2025).
42. Lilleoja, Laur. „Kirik, ühiskond ja koroonakriis“, *Eesti Kirik*, 9. märts 2022, <https://eestikirik.ee/kirik-uhiskond-ja-koroonakriis> (vaadatud 8. septembril 2024).
43. Lilleorg, Ago. „Sõjaeetika teooriate võrdlus kristlikust perspektiivist“, magistritöö, (Tartu: Tartu Ülikool, 2003).
44. Mänd, Mari-Liis. „Kaitsetahte seos riigikaitseõpetusega Tallinna gümnaasiumite näitel“, magistritöö (Tallinn: Sisekaitseakadeemia, 2013), https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/81/2013_Mänd.pdf?sequence=1&isAllowed=y (vaadatud 16. märtsil 2025).

45. Miller, Richard B. *War in the Twentieth Century: Sources in Theological Ethics* (Louisville: Westminster/John Knox Press, 1992).
46. Nõmmik, Tõnis. *Vaimulikud Kaitsejõududes* (Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, 2005).
47. Olevalmis.ee. „Kodused varud“, viimati uuendatud 31. märtsil 2025, <https://www.olevalmis.ee/kodused-varud>. (vaadatud 10. oktoobril 2024).
48. Paadik, Indrek. „Eesti elanike teadlikkus ning valmisolek toimetulekuks siseturvalisuse kriisidega“ – *Riigikogu toimetised*, nr 49 (2024), 89–104, https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2024/07/089-104_Uuring-Paadik.pdf (vaadatud 3. jaanuaril 2024).
49. „Palvetame Ukraina eest!“ – *Kristlik ajakiri Teekäija*, nr. 2 (2022), <https://teek.ee/arhiiv/2915-2022-2-maerts> (vaadatud 9. septembril 2024).
50. Paraskevas, Alexandros. „Crisis management or crisis response system? A complexity science approach to organizational crises“ – *Management Decisions*, 44, nr 7 (2006), 892–907. <https://doi.org/10.1108/00251740610680587> (vaadatud 22. veebruaril 2025).
51. Penner, Peter. „Luuka Evangeelium ja Apostlite Teod“, arutelu loengus (Tallinn: Kõrgem Usuteaduslik Seminar, 2024).
52. Piiskop Daniel. „Koguduste liikmete häääl on kõlanud“, *Põhjarannik*, 22. märts 2025, <https://pohjarannik.postimees.ee/8214750/mpeok-piiskop-daniel-koguduste-liikmete-haal-on-kolanud> (vaadatud 5. aprillil 2025).
53. Päästeamet. „Hädaolukorraks valmistumine – soovituslik nädalane varu“, <https://www.rescue.ee/et/juhend/haedaolukorraks-valmistumine/soovituslik-nadalane-varu> (vaadatud 10. oktoobril 2024).
54. Päästeamet. „Värske uuring: Eesti elanikkonna valmisolek kriisideks on sama kehv nagu neli aastat tagasi“, 4. juuli 2023, <https://www.rescue.ee/et/uudised/vaerske->

- uuring-eesti-elanikkonna-valmisolek-kriisideks-on-sama-kehv-nagu-neli-aastat-tagasi-1940 (vaadatud 21. septembril 2024).
55. Rimmel, Jakob, Rimmel, Meego. „Koroonakriisi eelse ja järgse (vaba)kogudusliku elu arengukohtadest Eestis“ – *Usuteaduslik Ajakiri* 79, nr 1 (2021), 79–107.
56. Rimmel, Meego. Intervjuu (helisalvestis). Intervjueerinud Allan Helde. Rakvere, 26. aprillil 2025.
57. Reynolds, Barbara, Wayne Seeger, Matthew. *Crisis + emergency risk communication. 2014 edition* (Atlanta: Centers for Disease Control and Prevention, 2014), <https://stacks.cdc.gov/view/cdc/25531> (vaadatud 3. detsembril 2025).
58. Riigikantselei. „Elanikkonnakaitse kontseptsioon“, viimati muudetud 15.02.2018, https://kriis.ee/sites/default/files/documents/2022-05/elanikkonnakaitse_kontseptsioon_15.02.2018.pdf (vaadatud 18. oktoobril 2024).
59. Riigikantselei. „Riigikaitse Arengukava 2017–2026“ (2017), https://kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/rkak_2017_2026_avalik_osa.pdf (vaadatud 1. veebruaril 2025).
60. Riigikantselei. „Riigikaitse arengukava 2022–2031“, viimati muudetud 2022, <https://riigikantselei.ee/sites/default/files/documents/2022-02/Riigikaitse%20arengukava%202022%20-%202031.pdf> (vaadatud 5. märtsil 2025)
61. Riigi Teataja. „Eesti Vabariigi Põhiseadus“, §124 lg 2, <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002> (vaadatud 28. märtsil 2025).
62. Riigi Teataja. „Hädaolukorra seadus“, RT I, 03.03.2017, 1, jõustunud 1. juulil 2017, <https://www.riigiteataja.ee/akt/117052020003> (vaadatud 03. aprillil 2025).
63. Riisik, Mark. „Kaitsetahe – mis see on, millest see koosneb ja kuhu arusaam sellest liigub?“ – *Sõdur: Eesti sõjandusajakiri*, nr 1 (2020), 14–19, <https://issuu.com/sodur/docs/sodur0120> (vaadatud 13.märtsil 2025).

64. Ringvee, Ringo. „Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008“, doktoritöö (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011).
65. Rohtmets, Priit. „June 2022: Estonian Orthodox Churches and the war in Ukraine“. Sociological and legal data on religions in Europe and beyond, <https://www.eurel.info/spip.php?article4119&lang=en> (vaadatud 10. septembril 2024).
66. Saumets, Andres. „Kristlaste valikud rahuevangeeliumi ja mõõga vahel. *Bellum-iustum*-õpetuse ajaloolis-teoloogilisest kujunemisloost.“ – *KVÜÕA toimetised*, nr 4 (2005), 32–72.
67. Saumets, Andres. „Sõjast ja sõdimisest Martin Lutheri teoloogilistes tekstides: mõtteid „Sõjamehe kirja“ tekkeloost ja sõnumist“ – *KVÜÕA toimetised*, nr 17 (2013), 280–333.
68. Saumets, Andres. „Radikaalse reformatsiooni kännumurdjate pärand XIV“ – *Kristlik ajakiri Teekäija*, nr 4 (2018), <https://teek.ee/teemad/32-ajalugu/2221-radikaalse-reformatsiooni-kaennumurdjate-paerand-xiv> (vaadatud 6. aprillil 2025).
69. Shannon, Jim. „How the Church Has Responded to Similar Crises in the Past“, *e3 Partners*, 16. aprill 2020, <https://e3partners.org/blog/how-the-church-has-responded/> (vaadatud 27. aprillil 2025).
70. Sheikhi, Rahim Ali *et al.* „Role of Religious Institutions in Disaster Risk Management: A Systematic Review“ – *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, vol. 15, nr. 2 (2021), 239–254, <https://doi.org/10.1017/dmp.2019.145> (vaadatud 17. aprillil 2025).
71. Siseministeerium. „Kogudused saavad sotsiaalse mõjuga tegevuste jätkamiseks ja koguduste majanduslike raskuste leevendamiseks toetust“, 27.04.2020, <https://www.siseministeerium.ee/uudised/kogudused-saavad-sotsiaalse-mojuga-tegevuste-jatkamiseks-ja-koguduste-majanduslike-raskuste> (vaadatud 3. aprillil 2025).

72. Smith, Robert Barr. „Means of Grace, Hope of Glory“ – *Military Heritage*, Vol 12, no. 3 (2026), 36–43, <https://warfarehistorynetwork.com/issue/military-heritage-december-2016-issue> (vaadatud 13. märtsil 2025).
73. Soosaar, Rain. „Koroonakriis kirikuelu muutmas“, *Eesti Kirik*, 11. november 2020, <https://eestikirik.ee/koroonakriis-kirikuelu-muutmas> (vaadatud 27. aprillil 2025).
74. Stassen, Glen H. ed., *Just Peacemaking: Ten Practices for Abolishing War*, 2nd ed. (Cleveland, OH: Pilgrim Press, 2004).
75. Sõbralt Sõbrale. „Kes me oleme“, <https://sobraltsobrale.ee> (vaadatud 10. jaanuaril 2025).
76. Zwick, Mark, Zwick, Louise. „Pope John Paul II calls War a Defeat for Humanity: Neoconservative Iraq Just War Theories Rejected“, *Houston Catholic Worker*, 1. august 2003, <https://cjd.org/2003/08/01/pope-john-paul-ii-calls-war-a-defeat-for-humanity-neoconservative-iraq-just-war-theories-rejected>. (vaadatud 16. aprillil 2025).
77. Tamm, Erki (Liidu president 2016–2024). Telefonivestlus autoriga, 14.05.2025.
78. The Nobelprize.org. „The Nobel Peace Prize 1947. Friends Service Council, American Friends Service Committee“, <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1947/summary/> (vaadatud 27. aprillil 2025).
79. Tiido, Harri. „Kriisid ja valmidus nendeks“, *Eesti Rahvusringhääling*, 10. november 2020, <https://www.err.ee/1157196/harri-tiido-kriisid-ja-valmidus-nendeks> (vaadatud 10. novembril 2024).
80. Tiiter, Aveli. „EEKBKLi koguduste sotsiaaltöö valdkonna olukord ja koostööpartnerid“, lõputöö (Tallinn: Kõrgem Usuteaduslik Seminar, 2024).
81. Torjus, Uku. „Omavalitsuste, koguduste ja kogukondade partnerlus Raplamaa piirkondade näitel“, magistritöö (Tartu: Tartu Ülikool, 2024).

82. „Täna ajaloos – Nõukogude Liit küüditas Siberisse üle 8000 Jehoova tunnistaja“, *Postimees*, 1. aprill 2025, <https://teadus.postimees.ee/4454979/tana-ajaloos-noukogude-liit-kuuditas-siberisse-ule-8000-jehoova-tunnistaja> (vaadatud 2. detsembril 2024).
83. „Ukrainian archbishop assures people that God is with them“, *National Catholic Reporter*, 24. veebruar 2022, <https://www.ncronline.org/news/people/ukrainian-archbishop-assures-people-god-them> (vaadatud 22. veebruaril 2025).
84. United Nations. „United Nations Charter“ (1945), <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (vaadatud 27. aprillil 2025)
85. Vahter, Maria. „Kriisikommunikatsiooni korraldus väikestes omavalitsustes Saaremaa Vallavalitsuse näitel ajaperioodil 2020–2024“, magistritöö (Tallinn: Sisekaitseakadeemia Sisejulgeoleku Instituut, 2024).
86. Vallen-Senstad, Olav. „Voiko kristitty olla sotilas“, (Kauniainen: Perussanoma Oy, 2011).
87. Viilma, Urmas. „Kõne advendimõttisklusel“, 07. detsember 2023, Tallinna Piiskoplik Toomkirik, Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku koduleht, https://eelk.ee/inc.viilma_jutlus.php?id=498 (vaadatud 16. oktoobril 2024).
88. Vikipeedia.ee. „Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit“, viimati muudetud 13. jaanuar 2025, https://et.wikipedia.org/wiki/Eesti_Evangeeliumi_Kristlaste_ja_Baptistide_Koguduste_Liit (vaadatud 10. veebruaril 2025)
89. Watkins, Devin. „Estonian Christians pray together for peace in Ukraine“, *Vatican News*, 06. juuni 2022, <https://www.vaticannews.va/en/church/news/2022-06/estonia-ecumenical-prayer-service-ukraine-peace.html> (vaadatud 10. septembril 2024)
90. Wikipedia.org. „Peace Churches“, viimati muudetud 1. veebruar 2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Peace_churches (vaadatud 06. aprillil 2025).

91. WIN/Gallup International. „*Would you fight for your country?*“, https://gallup.com.pk/bb_old_site/Polls/180315.pdf#:~:text=A%20majority%20%2852,However%2C%20the%20true (vaadatud 02. aprillil 2025).
92. „Ühes Vaimus kutsutud. Elust ja teenimisest aastal 2024“, EEKBK Liidu aastakonverents „Kasvujõud“, 25.–26. aprill Rakvere.

Lisad

Lisa 1

Eesti EKB Liidu koguduste juhtide kaitsetahe, kriisivalmidus ning suhtumine riigikaitseks: usuliste, moraalsete ja praktiliste tegurite analüüs

Oma töös uurin, kuidas EEKBK Liidu koguduste juhid tajuvad ja tõlgendavad enda kristlikust taustast tulenevaid arusaamu sõja ja rahu teemadel, millised on nende väärtushinnangud ning kuidas võime kirjeldada kriisivalmidust ja kaitsetahet kogudustes.

Milline on teie kõrgeim haridustase?

Põhiharidus

kutseharidus põhihariduse baasil

keskharidus

kutseharidus keskhariduse baasil/keskeriharidus

rakenduskõrgharidus, kõrgharidus (bakalaureuse tase, magistri, või doktorikraad)

Millisesse vanusegruppi kuulute?

Kuni 20

21-34

35-49

50-64

65-

Milline on Teie amet/roll koguduses?

pastor/pastori kt/abipastor/pastor reservis/kaplan

noortepastor/noortejuht

juhatuse liige

Milline on Teie koguduse töökeel?

avatud küsimus

Ajateenistuse ja jõustruktuuride kogemus

Kas olete läbinud ajateenistuse?

jah, Nõukogude armees
jah, Eesti Kaitseväes
jah, läbinud asendusteenistuse
ei

Kui te ei ole ajateenistust läbinud, siis mis oli peamine põhjus?

usuline veendumus
kõlbeline vastuseis sõjalisele teenistusele
tervislik põhjus
perekondlik põhjus
muud põhjused

Kui valisid "Muud põhjused", saate soovi korral täpsustada.

avatud küsimus

Olete läbinud ajateenistuse. Kuidas suhtute läbitud ajateenistusse? Kas ja kuidas on läbitud ajateenistus mõjutanud Teie suhtumist riigikaitse, kohustuslikku ajateenistusse ja kaitsevalmidusse?

avatud küsimus

Osalemine riiklikes ja vabatahtlikes jõustruktuurides

Kas olete praegu või olete olnud varem mõne jõustruktuuri tegevliige?

politseinik
vanglaametnik
kaitseväelane
kaitseliitlane
päästeametnik
mõne jõustruktuuri kaplan
ei ole olnud tegev
muus rollis jõustruktuurides

Olete teeninud Eesti Kaitseväes või Kaitseliidus. Kuidas on see mõjutanud Teie arusaamu riigikaitsest ja kristliku usu rollist selles? Palun kirjeldage
avatud küsimus

Olete olnud muus rollis jõustruktuurides. Palun täpsustage.
avatud küsimus

Riigikaitseesse panustamine ja relvakandmine

Kui Eestit peaks ründama mõni riik, siis kas Eesti riik peaks igal juhul, sõltumata ründajast, osutama relvastatud vastupanu?

- jah, kindlasti
- pigem jah
- pigem mitte
- kindlasti mitte
- ei oska öelda

Kuidas käituksite võõrriigi kallaletungi korral Eestile?

- Olen valmis osalema sõjalises kaitsetegevuses
- Olen valmis osalema mittesõjalises kaitsetegevuses
- Ei osaleks kaitsetegevuses, kuid jääksin Eestisse
- Püüaksin sõjaohu korral Eestist põgeneda

Kas koguduses on õpetuslikult käsitletud sõja ja rahu teemat? Kui jah, palun täpsusta.
avatud küsimus

Kui sageli olete vestelnud koguduse liikmetega sõja ja rahu teemal?

- üldse mitte
- mõnel korral
- sageli
- regulaarselt

Kriisivalmidus

Kas te olete pereringis arutanud kriisi ja kriisiks valmistumise teemadel, kui jah, siis palun kirjeldage lühidalt.

avatud küsimus

Kas Teie kogudusel on kriisiplaan? Kui jah, siis palun kirjeldage lühidalt.

avatud küsimus

Kas Teie kogudus on kaasatud oma liikmete kaudu KOV-i kriisikomisjonide töösse. Kui jah, siis palun kirjeldage lühidalt.

avatud küsimus

Kriisiolukorra puhul millises rollis näeb Teie arvates KOV kogudust?

avatud küsimus

Kas koguduses on kriisiks valmistumist õpetuslikult käsitletud? Kui jah, siis kuidas? (piiblitunnid, jutlused, koolitused?)

avatud küsimus

Kas olete vestelnud koguduse liikmetega kriisiks valmistumise teemal?

üldse mitte

mõnel korral

sageli

regulaarselt

Kaitsetahe ja koguduse seisukohad

Millisena Te näete enda ja oma koguduse rolli kaitsesõjas?

avatud küsimus

Millised tegurid soodustavad Teie soovi riigikaitseesse panustada? (Valige kõik sobivad)

Patriotism

perekonna ja sõprade kaitse

koguduse väärtused, kuhu hetkel kuulun

isiklikud moraalsed põhimõtted
riigi seadused ja kodaniku kohustused
ei soovi riigikaitsele panustada

Kui soovite lisada mõne teguri, siis saate seda teha, liikudes edasi järgmise küsimuse juurde.

Millised eelpool loetlamata tegurid veel soodustavad teie soovi riigikaitsele panustada?
avatud küsimus

Kas Teie hinnangul on koguduse liikmete hulgas erinevaid seisukohti riigikaitse teemadel?

Jah, ja need tekitavad vaidlusi
Jah, kuid erinevad arvamused eksisteerivad koos rahumeelselt
Ei, üldiselt jagatakse sarnaseid väärtusi
Ei oska öelda

Kas Teie arvates peaks kogudused omama kindlat seisukohta kaitsetahte ja riigikaitse osas?

Jah, ja see peaks olema selgelt väljendatud
Jah, kuid iga kogudus võib seda omamoodi tõlgendada
Ei, see on iga kristlase isiklik küsimus
Ei oska öelda

Ja lõpetuseks

Millised on Teie isiklikud vaated sõja ja rahu teemal?
avatud küsimus

Milline peaks olema koguduse roll kriisi ja riigikaitse teemalises arutelus ning tegevuses?
avatud küsimus

Kuidas saaks EEKBK Liit paremini toetada koguduste juhte kriisi- ja riigikaitse teemade ja tegevuste käsitlemisel? (nt koolitused, juhendmaterjalid, piibellike seisukohtade selgitamine vms)?

avatud küsimus

Olete jõudnud küsimustiku lõppu.

Suur tänu Teie panuse eest. Soovin Teile jätkuvat jaksu vaimulikes lahingutes vaimuliku sõjavarustuse kasutamisel.